

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Feyza ODUNCUOĞLU

6 ŞUBAT DEPREMİNİ YAŞAYAN BİREYLERDE GÜNLÜK MANEVİ DENEYİMLER
OLAYLARIN ETKİSİ VE TRAVMA SONRASI GELİŞİM

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Feyza ODUNCUOĞLU

6 ŞUBAT DEPREMİNİ YAŞAYAN BİREYLERDE GÜNLÜK MANEVİ DENEYİMLER
OLAYLARIN ETKİSİ VE TRAVMA SONRASI GELİŞİM

Danışman

Prof. Dr. Sema ERYÜCEL

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Feyza ODUNCUOĞLU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğretim Üyesi Çiğdem GÜLMEZ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Sema ERYÜCEL (İmza)

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Ayşe AKINCI AMBAROĞLU (İmza)

Tez Başlığı: 6 ŞUBAT DEPREMİNİ YAŞAYAN BİREYLERDE GÜNLÜK MANEVİ
DENEYİMLER OLAYLARIN ETKİSİ VE TRAVMA SONRASI GELİŞİM

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 10/07 /2025

Mezuniyet Tarihi : 11/09//2025

(İmza)
Prof. Dr. Seda BAYRAKTAR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak 6 ŞUBAT DEPREMİNİ YAŞAYAN BİREYLERDE GÜNLÜK MANEVİ DENEYİMLER OLAYLARIN ETKİSİ VE TRAVMA SONRASI GELİŞİM adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

14/06/2025

Feyza ODUNCUOĞLU

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

28 /08/ 2025

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Feyza ODUNCUOĞLU
Öğrenci Numarası	202252063003
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Sema ERYÜCEL
Yüksek Lisans Tez Başlığı	6 Şubat Depremini Yaşayan Bireylerde Günlük Manevi Deneyimler Olayların Etkisi ve Travma Sonrası Gelişim
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2698934267
Rapor Tarihi	28.08.2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: Alıntılar dahil:
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 121 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim. Gerekçe: Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Prof. Dr. Sema ERYÜCEL Danışman Öğretim Üyesi	

İÇİNDEKİLER

TABLolar.....	iii
KISALTMALAR.....	v
SUMMARY	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
Araştırmanın Konusu.....	2
Araştırmanın Problemleri	2
Araştırmanın Sınırlılıkları	3

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Deprem	4
1.2. Din ve Maneviyat	9
1.3. Günlük Manevi Deneyimler	12
1.4. Olayların Etkisi.....	13
1.5. Travma Sonrası Gelişim	16

İKİNCİ BÖLÜM GEREÇ ve YÖNTEMİ

2.1. Yöntem	20
2.1.1. Araştırma Modeli.....	20
2.1.2 Evren ve Örneklem.....	20
2.1.3. Veri Toplama Araçları.....	20
2.1.4.1. Demografik Bilgi Formu	21
2.1.4.2. Olayların Etkisi Ölçeği (IES-R)	21
2.1.4.3. Tinsel Deneyimler Ölçeği / Günlük Manevi Deneyimler Ölçeği (DSES)	21
2.1.5. Verilerin Toplanması ve Analizi	22
2.1.6. Çalışmanın Etiği	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR ve TARTIŞMA

3.1. Bulgular	25
3.1.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	25
3.1.2. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri Puanlarına İlişkin Bulgular	27

3.2.2. Bağımsız Değişkenlere Göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri Puan Otamalarındaki Farka İlişkin Bulgular...	29
3.1.3. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Dönüşüm Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	48
3.2. TARTIŞMA.....	50
3.2.1. Demografik değişkenlere Göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Ölçeği Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	51
3.2.1.1. Cinsiyet Değişkenine Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	51
3.2.1.2. Yaş Değişkeni Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	52
3.2.1.3. Medeni Durum Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	54
3.2.1.4. Eğitim Durumu Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	56
3.2.1.5. Gelir Düzeyi Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	57
3.2.1.6. ‘Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	58
3.2.1.7. ‘Depremde enkaz altında kaldınız mı?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	59
3.2.1.8. ‘Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	60
3.2.1.9. ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi... 60	
3.2.1.10. ‘Depremden sonra herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	61
3.2.1.11. ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralanan var mı?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	63
3.2.1.12. ‘Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	64
3.2.1.13. ‘Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi... 65	
3.2.1.14. ‘Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	66
3.2.2. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	67
KAYNAKÇA.....	74
EKLER.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	108

TABLOLAR

Tablo 3. 1. Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgiler	25
Tablo 3. 2. Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgiler	26
Tablo 3. 3. Ölçeklere ve Alt boyutlarına ilişkin tanımlayıcı bilgiler.....	27
Tablo 3. 4. Katılımcıların cinsiyetine göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları.....	29
Tablo 3. 5. ‘Depremde enkaz altında kaldınız mı?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları.	30
Tablo 3. 6. ‘Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları	31
Tablo 3. 7. ‘Akrabalarınızdan / yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları	32
Tablo 3. 8. ‘Depremden dolayı herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları	33
Tablo 3. 9. ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralananlar var mı?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları	34
Tablo 3. 10. ‘Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları	35
Tablo 3. 11. Katılımcıların yaşlarına göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları.....	36
Tablo 3. 12. Katılımcıların medeni durumlarına göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları	37
Tablo 3. 13. Katılımcıların eğitim durumuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları	39
Tablo 3. 14. Katılımcıların gelir düzeyine göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları	40
Tablo 3. 15. Katılımcıların ‘Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları	41
Tablo 3.16. Katılımcıların ‘Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları	43

Tablo 3. 17. Katılımcıların ‘Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Dönüşüm Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları	45
Tablo 3. 18. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri Puanları ile alt boyutları arasındaki ilişkiye dair korelasyon analizi sonuçları **p<0,01 *P<0,05	48
Tablo 3 19. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri Puanları ile alt boyutları arasındaki ilişkiye dair regresyon analizi sonuçları	50

KISALTMALAR

akt.	: aktaran
ANOVA.	: Analysis of Variance
APA.	: American Psychological Association
BMC.	: BioMed Central
DSM.	: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDK.	: Türk Dil Kurumu
PTGI.	: Post-Traumatic Growth Inventory
TSSB.	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
PTSB.	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
DSES.	: Daily Spiritual Experience Scale
DSM.	: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
Ed.	: Editör
Eds.	: Editörler
EMDR.	: Eye Movement Desensitization and Reprocessing
IES-R.	: Impact of Event Scale-Revised
İÖ-TBBT.	: İslam Odaklı Travma Bazlı Bilişsel Davranışçı Terapi
İSAM.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
OEÖ.	: Olayların Etkisi Ölçeği
PTGI.	: Post-Traumatic Growth Inventory
PTSD.	: Post-Traumatic Stress Disorder
RCOPE.	: Religious Coping Scale
SPSS.	: Statistical Package for the Social Sciences
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDÖ.	: Tinsel Deneyimler Ölçeği
TSSB.	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
TSBS.	: Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu
TSGE.	: Travma Sonrası Gelişim Envanteri
TÜBAD.	: Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi
vd.	: ve diğerleri

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri merkezli, yaklaşık 9 saat arayla ve 7'nin üzerinde büyüklükte meydana gelen iki büyük depremin etkisi altında kalan 11 ildeki 18 yaş ve üzeri bireylerin yaşadıkları olayların etkisi, günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Değişkenler arasındaki ilişkilere odaklanan bu çalışmada nicel desen çerçevesinde gerçekleştirilen ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. Bu araştırma kapsamında yaşı en az 18 olan yetişkin bireylerden veri toplanmıştır. Araştırma verilerine 489'u (%55,9) kadın 347'si (%44,1) erkek olmak üzere 786 katılımcı dahil edilmiştir. Araştırmada Olayların Etkisi Ölçeği (Çorapçıoğlu vd., 2006), Tinsel Deneyimler Ölçeği/Günlük Manevi Deneyimler Ölçeği (Akın vd., 2013), Travma Sonrası Gelişim Envanteri (Dirik ve Karancı, 2008) ve sosyo-demografik bilgi formu kullanılmıştır. Araştırma verilerinin bir kısmı Google Form üzerinden düzenlenen anket ile bir kısmı da yüz yüze katılımcılara anket formu dağıtılarak toplanmıştır. IBM SPSS 22 yazılımı kullanılarak, araştırma sürecinde toplanan verilerin analizi yapılmıştır. İki değişkene sahip maddeler için T-Testi, ikiden fazla değişkene sahip maddeler (yaş bilgisi, medeni hal, öğrenim düzeyi, ekonomik durum ve deprem deneyimine yönelik sorular) için ANOVA uygulanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular, olayların etkisi, günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim düzeylerinin; yaş grubu, cinsiyet, öğrenim durumu, medeni hal, ekonomik durum ve depreme ilişkin değişkenler doğrultusunda anlamlı biçimde farklılaştığını göstermektedir. Ayrıca kullanılan ölçeklerin alt boyutları ile sosyo-demografik değişkenler arasında da farklılaşma bulgulanmıştır. Bununla birlikte olayların birey üzerindeki etkisi ve yeniden yaşama, aşırı uyarılmışlık, kaçınma gibi alt kategorileri ile travmatik deneyim sonrası gelişim ve başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi, benlik algısı alt kategorileri arasında, günlük manevi deneyimler ile travmatik deneyim sonrası gelişim ve alt kategorilerinin birbirleriyle aralarında ilişkisel bir bağlantı gözlemlenmiştir. Ayrıca günlük manevi deneyimler; olayların etkisini yordamamakta iken travma sonrası gelişimi yordamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Olayların Etkisi, Tinsel Deneyimler/Günlük Manevi Deneyimler, Travma Sonrası Gelişim

SUMMARY

Daily Spiritual Experiences, Impact of Events, and Post-Traumatic Growth in Individuals Affected by the February 6 Earthquake

The purpose of this study is to examine the relationship between the impact of traumatic events, daily spiritual experiences, and post-traumatic growth among individuals aged 18 and above who were affected by the two devastating earthquakes that struck on February 6, 2023, centered in the Pazarcık and Elbistan districts of Kahramanmaraş, occurring approximately nine hours apart with magnitudes exceeding 7, and impacting eleven provinces. Within the framework of quantitative research, a correlational survey design was employed. The study sample consisted of 786 participants, including 489 women (55.9%) and 347 men (44.1%). Data were collected through the Impact of Event Scale (Çorapçıoğlu et al., 2006), the Daily Spiritual Experience Scale (Akın et al., 2013), the Post-Traumatic Growth Inventory (Dirik & Karancı, 2008), and a socio-demographic information form. Surveys were administered both online via Google Forms and through face-to-face distribution. Data analysis was conducted using IBM SPSS 22, where independent samples t-tests were applied for two-category variables, and ANOVA was used for variables with more than two categories, including age, marital status, educational level, economic condition, and earthquake-related factors.

The findings indicated that scores on the Impact of Event, Daily Spiritual Experience, and Post-Traumatic Growth scales varied significantly according to gender, age, education, marital status, economic condition, and earthquake-related variables. Differences were also observed between the subdimensions of the scales and socio-demographic factors. Furthermore, significant associations were identified between the impact of events (and its subdimensions of intrusion, hyperarousal, and avoidance) and post-traumatic growth (with subdimensions such as relationships with others, philosophy of life, and self-perception), as well as between daily spiritual experiences and post-traumatic growth and its subdimensions. Moreover, while daily spiritual experiences did not predict the impact of events, they were found to be a significant predictor of post-traumatic growth.

Key words: Earthquake, Impact of Events, Spiritual Experiences / Daily Spiritual Experiences, Posttraumatic Growth

TEŞEKKÜR

Lisansüstü eğitim sürecim boyunca akademik yolculuğuma rehberlik eden, bilgi ve deneyimleriyle tez çalışmamda bana ilham veren, desteğini ve güvenini daima hissettiren, her türlü sıkıntımı sabırla dinleyip samimiyetini esirgemeyen çok değerli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Sema ERYÜCEL'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın savunma sürecinde bilgi ve birikimleriyle katkı sunan, değerlendirme ve yapıcı geri bildirimleriyle tezimin olgunlaşmasına değerli katkılarda bulunan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GÜLMEZ ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ayşe AKINCI AMBAROĞLU'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte öncelikle verileri toplamam da büyük emeği geçen, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve Hatay'da beni ağırlayan Duygu Can Sevinç'e, Ürdün'de tesadüfen başlayan araya mesafeler girse de aramızdaki bağın hiç eksilmediği Hatay sürecim boyunca da hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen canım arkadaşım Betül Akman ve ailesine aynı zamanda beni hiç tanımadıkları halde deprem bölgesinde bana yardım eden bu süreci en güzel şekilde atlatmamı sağlayan tüm herkese teşekkür ederim.

Beni daima destekleyen, bu süreçte her anımda yanımda olup en az benim kadar emek harcayan anneme, babama ve kardeşlerime, her sıkıntıda yardımına koşan hem sevincime hem üzüntüme daima ortak olan biricik dostum Ayşenur Kıymet'e ve bu süreçte desteklerini eksik etmeyen tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim. İyi ki varsınız..

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Doğal afetler, dünya tarihinin en erken evrelerinden itibaren insanlıkla iç içe var olmuş, kültürel ve coğrafi farklılıklara rağmen tüm insan topluluklarının ortak hafızasında derin izler bırakmış tabiatüstü olaylardır (Güler, 2023). Beklenmedik ve ani biçimde meydana gelen bu olaylar, bireyin yaşamı üzerindeki kontrol gücünü aşmakta ve bireyleri çok boyutlu biçimde etkilemektedir. Fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik sonuçlarıyla bireylerin yaşamlarını hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilen doğal afetler arasında depremler, özellikle yıkıcı sonuçları nedeniyle dikkat çekmektedir. Depremler yalnızca can kaybına ve maddi zarara yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda yoğun psikolojik gerilim ve strese neden olarak bireylerin psikolojik iyi oluşlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Nitekim travmatik olaylar sonrasında bireylerde sıklıkla kaygı, çaresizlik ve uyum güçlükleri görülmektedir (APA, 2013). Bununla birlikte deprem gibi travmatik deneyimler yalnızca kayıp ve acı üretmekle kalmayıp, bireyleri yaşamın anlamını sorgulamaya ve çoğu zaman dini ya da manevi kaynaklara yönelmeye sevk edebilmektedir (Küçükcan ve Köse, 2000). Bu durum, Frankl'ın (2022) da vurguladığı üzere, anlam arayışının insan yaşamını yönlendiren doğuştan gelen bir ihtiyaç olduğunu ve özellikle kriz zamanlarında daha görünür hale geldiğini ortaya koymaktadır. Birçok bireyin yaşamlarında sıkıntı ve kriz yaşayarak yaşamın anlamını sorguladığı dönemlerde dini ve manevi sistemlere yönelme eğilimi gösterdiği gözlemlenmektedir (Pargament, 1997; Park, 2005). Din, bireyin hayatın farklı dönemlerinde karşılaştığı sorunlar ve belirsizlikleri anlamlandırmasına yardımcı olurken, aynı zamanda olaylara yönelik bütüncül bir bakış açısı ve tutum geliştirmesine katkıda bulunmakta rehberlik etmektedir (Küçükcan ve Köse, 2000; Kartopu, 2013).

Araştırmanın amacı; 6 Şubat 2023'te Pazarcık-Elbistan (Kahramanmaraş) merkezli, büyüklüğü 7'nin üzerinde olan ve toplam on bir ili etkileyen depremlerden zarar gören 18 yaş üstü bireylerde olayların etkisi, günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Olayların Etkisi Ölçeği (Çorapçıoğlu vd., 2006), Tinsel Deneyimler Ölçeği/Günlük Manevi Deneyimler Ölçeği (Akın vd., 2013), Travma Sonrası Gelişim Envanteri (Dirik ve Karancı, 2008) ve sosyo-demografik bilgi formu kullanılacaktır.

Alan yazın incelendiğinde bu alanda yapılan çalışmaların genellikle klinik psikoloji ve tıp alanında gerçekleştirildiği din psikolojisi alanında ise görece daha az çalışma bulunduğu, yapılan çalışmalarında çoğunlukla deprem yaşayan bireylerde dini başa çıkma, dini tutum ve algılama ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Olayların etkisi, travma sonrası gelişim ve günlük manevi deneyimler arasındaki ilişkinin varlığını inceleyen doğrudan bir araştırmaya ise rastlanılmamıştır. Bu araştırmanın alan yazındaki söz konusu eksikliği kısmen gidermesi ve ileride gerçekleştirilecek çalışmalara yön gösterici olması beklenmektedir.

Araştırmanın Konusu

Ülkemizde 6 Şubat'ta merkez üssü Kahramanmaraş (Pazarcık-Elbistan) olmakla beraber on bir ili kapsayan, 9 saat arayla 7 üstü şiddetinde 2 büyük deprem meydana gelmiştir. Bu çalışmanın konusu da yaşanan bu depremden etkilenen 18 yaş ve üzeri bireylerde olayların etkisi, günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim ilişkisinin incelenmesidir.

Araştırmanın Problemleri

Depremzedelerde olayların etkisi ve travma sonrası gelişimin günlük manevi deneyimler ile ilişkisinin olup olmadığı sorusu bu araştırmanın temel problemidir. Bununla birlikte;

1. Depremzedelerde Günlük Manevi Deneyimler ile Olayların Etkisi arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmakta mıdır?
2. Depremzedelerde Günlük Manevi Deneyimler ile Travma Sonrası Gelişim arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmakta mıdır?
3. Depremzedelerde Olayların Etkisi ile Travma Sonrası Gelişim arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmakta mıdır?
4. Depremzedelerde Günlük Manevi Deneyimler, Olayların Etkisi ve Travma Sonrası Gelişimi yordamakta mıdır?
5. Depremzedelerde Günlük Manevi Deneyimler, Olayların Etkisi ve Travma Sonrası Gelişim;
 - a) Yaş faktörü açısından farklılaşmakta mıdır?
 - b) Cinsiyet faktörü açısından farklılaşmakta mıdır?
 - c) Medeni durum faktörü açısından farklılaşmakta mıdır?
 - d) Eğitim durumu faktörü açısından farklılaşmakta mıdır?
 - e) Gelir durumu faktörü açısından farklılaşmakta mıdır?
 - f) Depremden sonra evlerinde meydana gelen hasar kaydı faktörü açısından farklılaşmakta mıdır?
 - g) Depremde enkaz altında kalma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

- h) Enkaz altında kalma sürelerine göre farklılaşmakta mıdır?
- i) Akrabalarının/yakınlarının enkaz altında kalma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- j) Depremden sonra sağlık problemi yaşama/yaralanma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- k) Depremden sonra akrabalarının/yakınlarının yaralanma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- l) Depremden dolayı akraba/yakın kaybetme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- m) Mal kaybı yaşanıp yaşanmadığı ve yaşandıysa kayıp düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- n) Deprem esnasında yaşanan/deneyimlenen korku ve dehşete göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sınırlılıkları, verilerin depremin üzerinden yaklaşık bir yıl geçtikten sonra toplanmış olması ve yalnızca 6 Şubat 2023'te gerçekleşen, Richter ölçeğine göre şiddeti 7'den büyük iki yıkıcı depremin etkilediği illerle sınırlı tutulmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Deprem

Deprem, yer kabuğunda ortaya çıkan tektonik ya da volkanik hareketler nedeniyle fayların kırılması sonucu açığa çıkan enerjinin, dalga biçiminde yayılarak geçtiği alanlarda ve yeryüzünde sarsıntı oluşturmaları durumudur (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı,2023). Dünyanın varoluşundan beri her yıl yaşadıkları bölgelerin konumlarına göre milyarlarca insan yaşamlarını etkileyen, can ve mal kaybına sebep olan farklı boyutlarda depremlerle karşı karşıya kalmaktadır (Edemen vd., 2023). Alp-Himalaya deprem kuşağında yer alan ülkemizde resmi rakamlara göre son 84 yılda elli altı bin altmış beş kişi yaşamını yitirmiş olup ülkemiz, deprem riski en yüksek ülkeler arasında dördüncü sırada yer almaktadır (İribaş,2024). Ülkemizde meydana gelen depremlerin istatistiksel verilerine göre; 1939 yılında gerçekleşen ve büyüklüğü 7,9 olarak kayıtlara geçen Erzincan depreminde 32 bin 962 kişinin, 1966'da büyüklüğü 6,9 olarak kaydedilen Muş depreminde 2 bin 934 kişinin, 1975'te 6,6 şiddetiyle kaydedilen Diyarbakır depreminde 2 bin 385 kişinin, 1976'da şiddeti 7,5 olarak kaydedilen Van depreminde 3 bin 840 kişinin, 1999 senesinde büyüklüğü 7,6 değerinde ölçülen Kocaeli/Gölcük depreminde 17 bin 500 kişinin yine 1999'da meydana gelen 7,2 büyüklüğündeki Düzce depreminde 845 kişinin, 2003 yılında meydana gelen ve 6,4 şiddetinde yaşanan Bingöl depreminde 176 kişinin, 2011' de meydana gelen 7,2 şiddetindeki Van depreminde 604 kişinin, 2020'de meydana gelen 6,9 büyüklüğündeki İzmir/Seferihisar depreminde 117 kişinin hayatını kaybettiği bulgulanmıştır (Demirbaş, 2008; Ünal,2019). Ülkemizde 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş (Pazarcık-Elbistan) merkezli olarak kaydedilen, on bir ili etkileyen (Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Gaziantep, Hatay, Diyarbakır, Elazığ, Adıyaman, Osmaniye, Adana, Şanlıurfa,) ve 7,8 ve 7,5 şiddetinde yaklaşık dokuz saat ara ile yaşanan iki büyük depremde ise 59 bin 259 kişi hayatını kaybetmiştir (Baykan,2023). Dünya çapındaki en büyük deprem ise 1556 yılında 8 büyüklüğünde Çin'in Shaanxi bölgesinde meydana gelmiş olup yaklaşık 830 bin kişi yaşamını yitirmiştir. Depremler can kaybına neden olmasının yansısı çok fazla maddi zarara da sebep olmaktadır. Hatta tarih boyunca meydana gelen depremler incelendiğinde Yunanistan'ın Helike kentinde meydana gelen deprem gibi medeniyetlerin tamamen yok olmasına neden olan depremlerde bulunmaktadır (Maraşlı,2024).

Depremler yalnızca can ve mal kaybı gibi fiziksel yıkıma sebep olmakla kalmayıp; ani, beklenmedik, öngörülemez ve kontrol edilemez oluşuyla aynı zamanda bireylerin ruhsal

dengelerini sarsan uzun süreli psikolojik etkilere de yol açabilmektedir (Çelik, 2024). Deprem, psikolojik olarak bireyleri ve dolayısıyla toplumları etkilemesi yönüyle ise niteliksel olarak travmatiktir (Aksoy,2024). Bu travmatik olay, özellikle beklenmedik yıkım, yakın/akrabanın kaybı ile birleştiğinde bireylerde yoğun stres, kaygı ve umutsuzluk gibi duygusal tepkilere yol açabilmektedir (Bıçakçı ve Okumuş,2023). Alan yazında yapılan çalışmalar incelendiğinde depremin hemen ardından bireylerde akut stres tepkilerinin görülebileceği ilerleyen süreçte ise kaygı, depresyon, TSSB gibi kalıcı psikolojik rahatsızlıklara yol açabileceği gözlemlenmiştir (Bonanno vd., 2001).

Travma sonrası stres bozukluğu, ani şok ve panik etkisine neden olan deprem gibi felaketlerin ardından sıkça gözlemlenen psikolojik durumlardan biridir. Türkiye’de yaşanan büyük depremler sonrası yapılan araştırmalar, özellikle doğrudan afete maruz kalan bireylerde travma sonrası stres belirtilerinin popülasyona göre belirgin bir şekilde yüksek olduğunu göstermektedir (Kılıç ve Ulusoy,2003). Benzer şekilde, 1981–2001 yılları arasında afet mağdurlarıyla yürütülen araştırmaları kapsayan geniş ölçekli bir derleme çalışmasında, özellikle travmaya yüksek düzeyde maruz kalan bireylerde depresyon, kaygı bozuklukları ve TSSB belirtilerinin yaygın olarak görüldüğü bildirilmiştir (Norris vd., 2002).

Bireylerde deprem sonrası meydana gelebilecek sorunları; mutsuzluk, umutsuzluk, tepkisizlik, donup kalma, korku, suçluluk, utanç gibi duygusal sorunlar, unutkanlık, kafa karışıklığı, ne yapması gerektiğini bilememe, tereddüt gibi zihinsel sorunlar, uyku problemleri, fiziksel ağrı ve hastalık hissi, irkilme, nefes almada güçlük, gerginlik, yorgunluk gibi fiziksel sorunlar, çevreyle kurulan ilişkilerde problem, yalnızlık, huzursuzluk, güvensizlik, başarısızlık, aşırı kontrolcülük gibi sosyal sorunlar olarak sıralamak mümkündür (Sarman,2012). Yaşanan sorunlar depremin şiddetine göre farklılık gösterirken, bireylerin gösterdiği tepkinin şiddeti ise kişiden kişiye değişmektedir. Bireylerin depremden hangi düzeyde, ne kadar etkilendiği ise; depreme doğrudan tanıklık etme, enkaz altında kalma, yaralanma, yakınını/akrabasını kaybetme, fiziksel ve sosyal açıdan değişim yaşama gibi olayın merkezine yakınlık bakımından değişiklik göstermektedir (Özenir,2024).

Depremin birey üzerinde etkileri olduğu gibi aynı zamanda toplum üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Bu etki iki farklı bağlamda değerlendirilmektedir. Alan yazı bağlamında toplum ve sosyal yapı üzerinde derin etkiler bırakan depremler; sosyal dokunun zayıflamasına, toplumsal dayanışmanın azalmasına ve sosyal izolasyon gibi olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Ayrıca, ekonomik kayıplar, işsizlik, bazı kesimlerin temel ihtiyaçlara erişim güçlüğü yaşamasına karşın bazı kesimlerin rahat erişim sağlamasından kaynaklanan sosyal eşitsizlik, depreme bağlı göç ve göçe bağlı yaşanan eğitim, konut, istihdam, uyum, yabancılık çek-

me veya dışlanma gibi problemler toplumsal huzursuzluğu arttırarak psikolojik sorunların yaygınlaşmasına sebep olabilmektedir. Bu durumlardan kaynaklı olarak toplumların uzun vadeli iyileşme süreçleri olumsuz yönde etkilenebilmektedir (Fırat, 2022; Yıldız,2024). Diğer yönden deprem gibi yıkıcı ve yaşamı doğrudan etkileyen doğal afetlerden sonra daha az etkilenen ya da hiç etkilenmeyen bireylerin daha zor durumda olan bireylere gerek bireysel gerekse sivil toplum kuruluşlarının sosyal destek ve yardımları sayesinde toplumsal birlik ve beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma sağlanabilmektedir. Bu durum depreme maruz kalan bireylere hem maddi hem de manevi yönden destek sağlanmasına ve yaşanan sorunların hafifletilmesine katkı sağlayabilmektedir (Turgut,2024).

Deprem gibi öngörülemeyen afetleri yönetim döngüsü afet öncesi ve sonrası olarak iki gruba ayrılmaktadır. Olası bir afet öncesi; daha az can ve mal kaybı ile sonuçlanması için arge çalışmalarının yürütülmesi, konut ve yerleşim planlamalarının yapılması, idari, hukuki ve ekonomik alanlarda stratejiler geliştirilmesi ve önleyici tedbirler alınması gibi 'riski azaltma'ya yönelik faaliyetleri ve buna ek olarak acil durumlarda nitelikli eleman yetiştirilmesi, tatbikatlar vasıtasıyla halkın bu konuda eğitilmesi, ilk yardım malzemelerinin depolanması gibi 'hazırlık' aşamasını içermektedir. Afet sonrası süreç ise; meydana gelen can ve mal kaybının büyüklüğüne göre temel ihtiyaçların tespiti ve yeniden sağlanması, arama kurtarma çalışmaları, ilk yardım müdahaleleri, hasar tespit faaliyetleri, olası bir afete karşı önlem gibi işbirliği içinde eşgüdümlü biçimde 'müdahale' faaliyetlerini ve tamamlanan müdahale faaliyetlerinin ardından kalıcı çözümlerin uygulanmasını içeren 'yeniden inşa' buna ek olarak toplumu gelecekteki afetlere karşı daha dirençli hale getirmeyi amaçlayan 'kalkınma' faaliyetlerini içermektedir (Erkan,2010; Çoban,2019).

Deprem sonrası iyileşme süreci sadece fiziksel, sosyal, ekonomik onarımı değil aynı zamanda psikolojik dengenin yeniden kurulmasını da kapsayan bütüncül bir süreçten oluşmaktadır. Depremden kaynaklanan psikolojik tahribat artçı depremlerinde etkisiyle kronikleşebilmekte ve depremzedelerin bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine göre bireyden bireye farklılık gösterebilmektedir. Bundan dolayı psikolojik iyileşme sürecinde doğru yöntemlerin kullanılması, kullanılan yöntemlerin; bireyin inancı, kültürü ve değerleriyle paralel olması önem arz etmektedir (Oyman,2023).

Bireyler deprem gibi afet yaşantılarından sonra günlük yaşantılarını devam ettirmede motivasyon kaynağı olan güven duygusundan yoksun hissedebilmektedir. Bundan dolayı güven duygusunun yeniden sağlanması ve umut duygusunun aşılması, bireylerin sakinleştirilmesi ve travmatik etkinin azaltılabilmesi için psikososyal müdahaleler vasıtasıyla psikolojik iyileşme süreci desteklenmektedir (Aka,2023). Psikolojik iyileşme; deneyimlenen travmatik

durumun ardından bilişsel ve duyuşsal iyi oluşun sağlanabilmesini, yaşama karşı yeniden kontrol duygusunun edinimini ve uyumunu, travmayla başa çıkma ve aşma konusunda bireyi desteklemeyi ifade etmektedir (Uygur,2024). Temel ihtiyaçların (barınma, gıda, ulaşım, iletişim, temizlik vb.) sağlanmasının ardından kitlesel bir travma olan deprem sonrası ilk müdahaleyi psikolojik ilk yardım olarak da tanımlanan psikososyal destek oluşturmaktadır (Sönmez,2022). Psikososyal desteğin ilk aşamasında; yaşanan psikolojik sıkıntıların etkilerini azaltmak, bireylerin yasla ve stresle başa çıkabilmelerini sağlamak amacıyla aile, çevre ve toplum desteğini arttırıcı organizasyonlar düzenlenebilmekte, yaşadıklarını yakınlarıyla paylaşarak bağ kurmalarına katkı sağlanabilmektedir. İkinci aşaması; profesyoneller eşliğinde bireysel veya grup uygulamasıyla müdahalelerde bulunularak travmatik semptomlarla baş etme sürecini kolaylaştırabilmektedir. Son aşamasını ise diğer iki aşamanın yetersiz kaldığı durumlarda psikiyatrik müdahaleyi gerektiren tedavi aşaması oluşturmaktadır (Yıldız ve Akkoyun,2023; Baykan,2023).

Depremeler insan yaşamını fiziksel olduğu kadar varoluşsal düzeyde de derinden etkilemekte, yalnızca yapıları değil; bireylerin güvenlik duygusunu, aidiyetini, yaşamla kurdukları anlam bağını sarsmakta ve insanın yaşamını kontrol etmesini engelleyerek belirsizliğe sürüklemektedir. Bu belirsizliğin yol açtığı travmatik durumlarda uzmanlar tarafından gerçekleştirilen psikolojik müdahaleler etkili olduğu gibi aynı zamanda dini/manevi müdahalelerde insanın yaşadığı trajik durumla başa çıkabilmesini sağlamakta ve olayı anlamlandırmasına yardımcı olabilmektedir (Yılmaz,2023). İnsan; biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarının ötesinde anlam arayışı ve değer üretimiyle şekillenen manevi boyuta da bünyesinde barındıran bütüncül bir varlıktır (Aybey,2024). Deprem sonrası iyileşme süreci; yalnızca travma sonrası stres belirtilerini azaltmayı değil, aynı zamanda bireyin yaşadığı acıyı dönüştürmesini, anlam bulmasını ve yeniden inşa etme kapasitesini açığa çıkarmayı da hedeflemektedir (Frankl,2022). Bu noktada din/maneviyat bireylerin yaşadıkları zorlukları yalnızca acı birer deneyim olarak değil, aynı zamanda manevi olgunlaşma ve varoluşsal derinlik kazanma fırsatı olarak yorumlamasına imkân tanıyarak, yaşamına yeni bir anlam boyutu kazandırmaktadır (Kula, 2002). Literatürde dinin yaşamı derinden etkileyen acı deneyimlerle başa çıkma ve anlamlandırmaya olanak sağladığı ile ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır.

Uluslararası alan yazıdaki çalışmalar incelendiğinde; L. Sun ve diğerlerinin yaptığı "*Dini İnanç ve Tibetlilerin Deprem Felaketine Tepkisi: Çin'in Qinghai Eyaleti'nde 2010 Ms 7.1 Yushu Depremi Üzerine Bir Vaka Çalışması*" adlı araştırmada dindarlık derecesinin bireylerin dinden destek arama eğilimleri ve desteğin afetle başa çıkmadaki önemiyle pozitif yönde ilişkili olduğu bulgulanmıştır. (Sun vd., 2019) Sibley ve Bulbulia'nın '*Bir Deprem Sonrasın-*

da İnanç: 2011 Christchurch, Yeni Zelanda Depreminden Önce ve Sonra Din ve Algılanan Sağlık Üzerine Boylamsal Bir Çalışma' sında; depremde etkilenen bireyler arasında dini inançta bir artış olduğunu ve dini inancın korunmasının deprem sonrası iyileşme sürecini olumlu yönde etkilediği bulgulanmıştır. (Sibley ve Bulbulia, 2012) Gianisa ve De tarafından gerçekleştirilen '*Felaketlerde Dini İnançların ve Uygulamaların Rolü: Endonezya'nın Padang Şehrinde 2009 Depremi Örneği*' çalışmasında dinin yaşanan felaketlerle başarılı bir şekilde başa çıkmaya katkı sağladığı ve dini toplulukların müdahale ve iyileştirme sürecinde boşlukları doldurabildiği bulgulanmıştır (Gianisa ve De, 2017). Blanc ve diğerlerinin gerçekleştirdiği '*2010 Haiti Depremi Kurbanlarında Dini İnançlar, TSSB, Depresyon ve Dayanıklılık*' çalışmasında ise depremi Tanrısal kökenli bir olay olarak algılayan katılımcılarda travma anı sıklığı, TSSB semptomları ve dayanıklılık düzeyleri açısından anlamlı farklar bulgulanmıştır ve depresyona karşı savunmasız görümler bile inanca sahip bireylerde yüksek düzeyde dayanıklılık gözlemlenmiştir (Blanc vd., 2016).

Ulusal alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde ise; 6 Şubat 2023'te yaşanan depremin ardından Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi kampüs yurtlarına yerleştirilen depremzedelerle gerçekleştirilen bir çalışmanın neticesinde katılımcıların çoğunluğu; içinde bulundukları yas süreciyle başa çıkmak için olumlu dini yaşa çıkmadan yararlandıklarını ve deneyimledikleri acının sadece yaratıcıya güvenmekle ve sabretmekle aşılabileceğini ifade etmişlerdir (Doğanay,2023). 17 Ağustos depreminin ardından 200 katılımcıyla gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise katılımcıların çoğunluğunun depremde yaşadıkları psikolojik sorunlarla başa çıkabilmek için dinden yararlandıkları bulgulanmıştır (Kula,2002). Bununla birlikte 17 Ağustos depreminden 8 yıl sonra yapılan başka bir çalışmada ise çalışmaya katılan depremzedelerin çoğunluğunun depremi; yaratıcının takdiri, imtihan, ikaz gibi dini kavramlarla açıkladığı, inanç ve ibadetin felaketin getirdiği sıkıntılardan kurtulmak için bir güç kaynağı olduğu bulgulanmıştır (Gülmez,2008). Marmara depreminden sonra 76 katılımcı ile gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise; depremzedelerin depremin sebep olduğu belirsizlik ve güvensizlikle başa çıkarken sosyal dayanışma ve bireyselliği aşma gibi kaynakların yanında dini inanç gibi kaynaklara da yöneldiği; özellikle dini inanç ve ritüellerin yaşadıkları felakete anlam kazandırarak psikolojik dayanıklılığı güçlendirdiği bulgulanmıştır (Küçükcan ve Köse, 2000). Hem ulusal hem de uluslararası alan yazında bu çalışmalara ek başka pek çok çalışma da bulunmaktadır.

1.2. Din ve Maneviyat

İnsanın varoluşuyla eşzamanlı olarak filizlenen, kadim bir anlam arayışının en eski tezahürlerinden biri olan din; Arapça kökeninde kelime anlamı itibarıyla ceza, hüküm verme, düzen, yasa, alışılmış davranış biçimi, itaat, yol, yöntem, doğru yol gibi çeşitli anlamlara gelmektedir (Tdv,1994). Latince’de din kavramını karşılayan ‘*religion*’ terimi ise yaratıcıya duyulan saygı ve korkuyla bağlılık, ibadetle kendini adama ve kutsal ritüellere katılım gibi anlamlar içermektedir. Her iki dildeki anlamlar dinin hem bireysel yönelişi hem de toplumsal bir düzeni içerdiğini göstermektedir (Peker,2023). Din kavramıyla ilgili yapılan tanımlamalar çeşitlilik göstermekle birlikte yapılan tanımlamalar genellikle kişisel inançlara, düşünsel yaklaşımlara ve ele alınan amaca bağlı olarak şekillenmektedir. Bu nedenle dinin tanımı; felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi bilimler tarafından tanımlayanın bakış açısına göre farklı bakış açılarıyla ortaya çıkmakta; bir inanç sistemi, ahlaki bir rehberlik, bireysel tecrübe, anlam arayışı, toplumsal bir yapı gibi farklı açılardan değerlendirilmektedir (Köse ve Ayten, 2020). Bütün bunların yanı sıra din genel mahiyetiyle; insanın varoluş, yaşam ve ölüm gibi temel sorularına anlam arayışı içinde yüce bir güce olan inancı ve bu inanç doğrultusunda yaratıcısına ibadet ve ahlaki davranışlarını içermekte bununla birlikte insanın fitratına uygun hayat modeli sunan bir rehber niteliği taşımakta, inanana bir yaşam felsefesi sunmaktadır (Martı,2019).

Din; bireyin hem içsel yaşantılarını biçimlendiren hem de toplumsal etkileşimlerini, değer yargılarını ve yaşam pratiklerini düzenleyen çok katmanlı bir olgudur. İnsanın yüce bir varlığa içten bir bağlılık geliştirmesi, onun ruhsal direncini ve içsel gücünü pekiştirmekte, manevi pratikler bireyin varoluşsal derinliğini artırarak bireyin ruhsal olgunlaşma sürecine katkı sunmakta, güçlü bir irade ile dengeli ve sağlam bir karakterin inşasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda din, bireyin kendini tanıması, kişiliğini inşa etmesi ve geliştirmesi sürecinde rehberlik eden önemli bir referans çerçeve sunmaktadır (Tdv,1994; Oruç,2008).

Din, bireyin benliğini ve kişiliğini inşa etmede temel bir rol üstlenmekle kalmayıp; aynı zamanda onu toplumsal yaşama hazırlayan, sosyal düzenin oluşumuna ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayan dinamik bir kurum işlevi de görmektedir. Ahlaki değerlerin, adaletin ve iyiliğin toplumsal ilişkilerde egemen kılınmasını amaçlayan dinî öğretiler, bireyler arası etkileşimleri düzenleyerek sosyal uyum ve yardımlaşmayı arttırmakta kendiliğinden bir sosyal denge oluşturmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında din, bireysel bir inanç olgusunun ötesinde saygı, barış, uzlaşma ve huzurun tesisinde işlev gören sosyal bir norm kaynağı olmaktadır. Kötülük, ahlâksızlık ve adaletsizlik gibi toplumsal çözümlere neden olabilecek unsurların önlenmesinde ise din, önleyici ve birleştirici bir işlev üstlenmektedir (Gül, 2010).

İnsan, varoluşunu kavrama ve yaşamını anlamlandırma yönünde sürekli bir arayış içerisinde olan, anlamla beslenen ve bu anlam üzerinden kendilik bilincini inşa eden bir varlıktır. Anlam arayışı doğrultusunda yaşamını inşa eden insan; yalnızlık, çaresizlik, korku, keder, hastalık, kayıp ve felaketler gibi varoluşsal sorunlarla yüzleşme ve bu sorunlarla başa çıkma, çözüm üretme sürecinde dinî referanslardan güç alarak manevi bir dayanak geliştirmektedir (Bahçekaplı,2016; Kartopu,2006). Din sayesinde insan yaşadığı varoluşsal sıkıntıya anlam yükleyerek onu kabul edilebilir bir hale getirmekte ve onu dönüştürebilmektedir (Ayten,2010). Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde ise; yaşam olaylarının bireyin inanç yapısında dönüşüme yol açtığını, yaşadığı olayı anlamlandırmayı ve başa çıkmayı desteklediğini ortaya koyarken; dinî pratiklerin depresyon, kaygı, öfke, yabancılaşıma ve benlik saygısı sorunları gibi psikolojik tahribata neden olan duygular üzerinde yatıştırıcı bir işlev gördüğünü ve genel psikolojik iyi oluşu anlamlı biçimde desteklediğini göstermektedir (Eryücel,2013; Altun,2015; Gürsu ve Bayındır, 2021; Bala,2021).

Maneviyat kavramı, Arapça kökenli olup TDK ve çeşitli Türkçe sözlüklerde genellikle maddi olmayan, ruhsal ve tinsel olguları ifade edecek şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlar, maneviyatın somut gerçeklikten ziyade soyut, içsel ve zihinsel boyutlara işaret ettiğini göstermektedir. Ayrıca, maneviyat moral ve direnç kaynağı olarak da ele alınmakta; bireyin inanç ve ahlaki değerlere dayalı içsel gücünü temsil eden bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte İngilizcede '*spirituality*' kavramıyla ifade edilen maneviyat, ruhsallık ve tinsellik gibi anlamlara gelmektedir. (Ayten vd., 2018) Daha çok felsefi antropoloji ve fenomenolojide kullanılan 'tin' kavramı bireyin iç dünyasını ve bilinçli varoluşunu temsil ederken 'tinsellik' bireyin iç dünyasında meydana gelen aşkınlık deneyimlerine işaret etmektedir (Otto,1958).

Batı literatüründe maneviyata yüklenen anlamlara bakıldığında ise; Rose (2001) maneviyatın; kutsal olana dair veya nihai anlam barındıran konularla ilgili süreklilik taşıyan saygı dolu bir deneyim, belirli bir yaşam ilkesiyle (On emir, sekiz dilimli yol, Pagan etiği gibi) uyumlu sürekli bir çaba ve uygulama, sevgiyle yoğurulmuş bir yaşam gibi kriterlerle tanımlanmaktadır. MacDonald (2000) ise maneviyatı; maneviyatın doğası ve önemi hakkındaki inançlar, tutumlar ve algılar şeklinde ifade ettiği 'bilişsel yönelim', dini, mistik ve aşkın deneyimler şeklinde ifade ettiği 'deneyimsel/fenomenolojik yönelim', olumlu bir varoluşsal deneyim, yaşamın anlamı ve amacı duygusu, kendi yetkinliği ve yaşamın zorluklarıyla başa çıkma yeteneği şeklinde ifade ettiği 'varoluşsal iyi oluş', kehanet, psişik yetenekler gibi paranormal olayları ifade ettiği 'paranormal inançlar' ve dini inanç ve uygulamalar şeklinde ifade ettiği 'dindarlık' şeklinde beş temel unsurdan oluşan çok boyutlu bir yapı olarak tanımlanmaktadır.

Maneviyat; umut, iyimser bakış açısı, mutluluk, şükran gibi pozitif duyguları arttırmakta, bireylerin stresle baş edebilmelerini sağlamakta, kriz anlarında anlam üretme ve yaşam doyumu kazanma süreçlerinde işlevsel bir kaynak olma niteliği taşımakta, manevi uygulamalar ve dini topluluklara katılım sayesinde bireylerin sosyal destek ağlarını güçlendirmekte ve sosyal uyumu arttırmakta, inançlarını paylaşan topluluklardan alınan sosyal destek ise yaşam kalitesini ve başa çıkma sürecini olumlu yönde etkilemektedir (Koenig,2012; Holland vd.,1998). Bunlara ek olarak maneviyat; kendini tanıma, öz farkındalık ve içsel barışı desteklemesiyle kişisel alanda; başkalarıyla derin ve anlamlı ilişkiler kurulmasını teşvik etmesiyle toplumsal alanda; doğaya ve çevreye hayranlık ve saygı duyarak derin bir bağlantı kurmasıyla çevresel alanda; yüce bir varlığa bağlanarak umut, anlam arayışı ve aşkın deneyimlerini desteklemesiyle ise aşkın alanda bireyin öznel iyi oluşuna katkı sağlamaktadır (Fisher,2011).

Maneviyat ve din kavramları üzerinde yapılan çok çeşitli tanımlar nedeniyle bu iki kavramın aynı anlamlara mı geldiği ya da hangisinin daha kapsamlı olduğu üzerine uzun yıllar boyunca tartışmalar yaşanmıştır. 1975'te başlayıp 2005 ve sonrasına kadar devam eden tartışmaların ilk yıllarında din daha geniş, kapsamlı bir kavram olarak tanımlanırken sonraki yıllarda durum tersine dönmüştür (Düzgüner,2013). Yapılan tanımlamalar doğrultusunda din; genellikle kurumsallaşmış bir inanç sistemi, belirli öğretiler, ritüeller ve ibadet biçimleri içerirken; maneviyat ise daha kişisel, içsel ve deneyimsel bir olgu olarak tanımlanmıştır (Zinnbauer vd., 1997). Bu tanımlamalardan dolayı maneviyat, dine kıyasla daha bireysel, daha esnek ve geleneksel kalıplardan daha bağımsız biçimde değerlendirilmeye başlanmıştır. (Pargament,1999) Roof'un (1993) '*Baby Boomer*' kuşağı üzerine yürüttüğü niteliksel araştırması da bu dönüşümü destekler niteliktedir. Araştırma, geleneksel kurumsal dinin etkisinin azaldığını; buna karşın bireylerin kişisel anlam arayışlarının arttığını göstermiştir. Bu dönemle birlikte, "kurumsal dinden uzak ama içsel olarak yönelimli" bir maneviyat biçimi öne çıkmıştır. Zinnbauer vd. (1997) çalışması da bu süreci ampirik düzlemde doğrulamış; bireylerin bir kısmının kendilerini "manevi ama dindar değil", bir kısmının ise "hem manevi hem dindar" olarak tanımladığını ve bu iki grubun dini-manevi deneyimlere yaklaşım biçimlerinin farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu farklılaşmaları daha sistematik biçimde ölçebilmek amacıyla geliştirilen '*Daily Spiritual Experience Scale*' (Underwood & Teresi, 2002), bireylerin günlük yaşamlarında deneyimledikleri manevi yönelimleri değerlendirmeyi hedeflemiş ve 400'ü aşkın bilimsel çalışmada kullanılarak alanda geniş bir ampirik temel oluşturmuştur. Ölçeğe ilişkin en kapsamlı analizlerden biri olan Hammer ve Cragun'un (2019) bifaktör temelli çalışması, DSES'in en anlamlı ve yapı geçerliğini koruyan sonuçları "hem dindar hem manevi" bireylerde verdiğini göstermiştir. Bu bulgu, din ve maneviyatın teorik düzlemde ayrı

kategoriler olarak tanımlansa da pratikte sıklıkla iç içe geçmiş ve birbirini tamamlayan yaşantılar olarak deneyimlendiğine işaret etmektedir. Pargament'e (1999) göre, din zamanla daha dar bir çerçevede kurumsal yapıyla özdeşleştirilmiş, maneviyat ise bireysel bir ifade biçimi olarak daha geniş bir anlam kazanmış olsa da, gerçekte din daha kapsayıcı bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Her iki kavramın ortak noktasını ise "kutsal" oluşturmaktadır: maneviyat, kutsal arayış süreci iken; din, kutsalla ilişki kurarak yaşamda anlam bulma çabasıdır (Zinnbauer ve Pargament, 2005'ten akt. Düzgüner, 2013)

1.3. Günlük Manevi Deneyimler

Günlük manevi deneyimler huşu, minnettarlık, merhamet, şefkatli sevgi, sezgi/ilham ve derin bir iç huzur duygusu gibi kavramları içeren, kişinin günlük yaşamının normal bir parçası olarak yaşanan, aşkın bir varlıkla bağlantı kurma deneyimleri olarak tanımlanmaktadır (Underwood ve Teresi,2002). İnsanların günlük yaşamlarında yaratıcı ile olan bağlantılarını, sevgi, şefkat, merhamet gibi manevi duyguları ne sıklıkla deneyimlediklerini değerlendirmek ve bu değerlendirme vasıtasıyla, bireyin psikolojik iyi oluşu, yaşam kalitesi ve psikososyal uyumu gibi çeşitli değişkenlerle olan ilişkilerini anlamak için ise günlük manevi deneyimler ölçeği oluşturulmuştur (Underwood, 2011). Ölçeği oluşturan maddeler hem yaratıcıyla hem de yaşamla kurulan bağlantıyı, manevi/dini olan benlik ve aşkınlık anlarını, maneviyatın güç ve teselli sunup sunmadığını, ilahi yardım, rehberlik ve sevgi algısını, manevi olanın huzur, farkındalık, şükran, takdir gibi duyguları harekete geçirip geçirmediğini, bireyin başkalarıyla kurduğu empatik ve etik bağı, ilahi olanla kurulan bağı, yakınlık hissini ve duygusunu ölçmeyi amaçlamaktadır (Underwood,2006).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde; yapılan bir çalışmada günlük manevi deneyimlerin yaşam tatmini, psikolojik iyi oluş ve olumlu duygu durumuyla pozitif, anksiyete ve depresyon gibi olumsuz duygu durumlarıyla negatif bir ilişki gösterdiği bulgulanmıştır (Sánchez vd.,2010). Günlük manevi deneyimler ile ilgili yapılan başka bir çalışmada da benzer şekilde psikolojik iyi oluş halinin güçlü bir yordayıcısı olduğu bulgulanmıştır (Ellison ve Fan,2008). Ramatoid artrit hastalarıyla yürütülen bir başka çalışmada ise; günlük manevi deneyimlerin ağrıyla başa çıkmaya yardımcı olduğu ve dini/manevi başa çıkma yöntemlerini kullanan hastaların pozitif ruh hali ve genel sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Keefe vd., 2001). Yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere bireyin psikolojik iyilik haline katkı sağlayan günlük manevi deneyimler, olumsuz duygularla başa çıkmada destekleyici bir rol oynamakta ve sürecin daha sağlıklı biçimde yönetilebilmesine katkı sağlamaktadır.

1.4. Olayların Etkisi

Literatür incelendiğinde ‘olayların etkisi’ kavramının travma ve travma sonrası stres bozukluğuna neden olan olaylarla ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. İnsanlıkla birlikte ortaya çıkmış ve geçmişi oldukça eskiye dayanan travmatik olaylar; insan yaşamında korku, kaygı, stres veya çaresizlik gibi duygular uyandırarak psikolojik tahribata neden olan, aniden ortaya çıkarak yaşamı alt üst eden şiddet, istismar, doğal afet ve savaş gibi olaylar anlamına gelmektedir. Bu tür olayları sadece doğrudan deneyimlemek değil aynı zamanda bir başkasının deneyimine doğrudan tanık olma, dolaylı biçimde tanık olma (sosyal medyadan öğrenme gibi) veya olayın süregelen biçimde tekrarlanması da travmatik olaylar kapsamında değerlendirilmektedir (APA,1980; APA, 2013; Black vd., 2012). Bununla birlikte travmaya sebep olan olaylar; deprem, trafik kazası, saldırı gibi tek seferlik, ani, beklenmedik bir olayın ardından meydana gelen ‘akut travma’; fiziksel, duygusal ya da sözlü şiddete maruz kalma, aile içi şiddet, yoksulluk, kronik tıbbi hastalık gibi süregelen biçimde tekrar eden stresörün varlığı olarak ‘kronik travma’ ve istismar, savaş, zorunlu göç, ihmal gibi hem süregelen hem de birden fazla türde eşgüdümlü ya da art arda meydana gelen ‘kompleks travma’ olarak üç grupta sınıflandırılmaktadır (de Thierry, 2015). Ayrıca travmatik olaylar yalnızca bireysel düzeyde değil, zorunlu yerinden edilme, etnik temizlik, savaşlar, terör saldırıları ve toplu doğal afetler gibi toplumsal ölçekte de yaşanabilmekte, sel, yangın, deprem gibi doğa kökenli olaylar ya da istismar, işkence, savaş gibi insan eliyle kasıtlı olarak gerçekleştirilen eylemler şeklinde sınıflandırılabilir ancak bununla birlikte kasıt içermeyen kazalar, tıbbi hatalar veya ani kayıplar gibi birçok olay da bu tür olaylar kapsamında değerlendirilmektedir (Erdur Baker vd., 2024).

Sosyal, siyasi, tarihi, kültürel farklılıklar gibi etmenlerden dolayı ekonomik bakımdan zayıf ülkelere travma maruziyetinin ekonomik bakımdan güçlü ülkelere kıyasla daha fazla olduğu bulgularına da yaşamları boyunca pek çok insan bu tür olaylara maruz kalabilmektedir (Atwoli vd., 2015). Bununla birlikte bir olayın travmatik etki yaratması, yalnızca olaydan ya da olayın şiddetinden değil, bireyin bu yaşantıya yüklediği anlam, verdiği duygusal tepki ve olayın bellekte nasıl işlendiğinden kaynaklanmaktadır (Ehlers ve Clark, 2000). Özellikle tehdit algısının devam etmesi, olumsuz genellemeler, bağlamsız ama yoğun anılar ve işlevsiz başa çıkma stratejileri travmatik etkinin sürmesine neden olmakta, olayın etkisinden kaynaklı korkunun yanı sıra öfke, suçluluk ya da çaresizlik gibi farklı duygular da travmatik yanıt oluşturabilmektedir (Hathaway vd., 2010). Aynı olay, bireysel farklılıklar; yaş, gelişim düzeyi, sosyal destek ve önceki deneyimler gibi nedenlerle bazı kişilerde ağır psikolojik sonuçlar do-

ğururken, diğerlerinde benzer bir etki yaratmayabilmekte bundan dolayı olayın etkisi kişinin psikolojik dayanıklılığını ve başa çıkma kapasitesini aşma, tehdit algısını kalıcı kılınması ve güven duygusunu zedeleyen bir deneyim olması ile ilişkilendirilmektedir (Herman,1992; Van Der Kolk vd.,1996).

Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) kavramı ise; modern psikiyatri literatürüne görece geç giren ancak tarihsel olarak savaş, afet ve şiddet olaylarının ardından sıkça gözlemlenen bir bozukluktur. 20. yüzyılın başlarında "savaş nevrozu" veya "shell shock" olarak adlandırılan travma tepkileri, özellikle Vietnam Savaşı'ndan dönen askerlerde yoğunlaşan psikolojik semptomlarla birlikte bilimsel ilginin odağı haline gelmiştir (Herman, 1992; Özen,2018). Bu bağlamda, TSSB ilk kez 1980 yılında yayımlanan *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*'ın üçüncü baskısında (DSM-III) klinik tanı kategorileri arasında resmen yer almış ve anksiyete bozuklukları kategorisi içinde değerlendirilmiştir (APA, 1980). Takip eden yıllarda DSM-IV (1994) ve DSM-5 (2013) ile tanı ölçütlerinde önemli revizyonlar yapılmış; TSSB, özellikle DSM-5'te "Travma ve Stresörle İlişkili Bozukluklar" başlığıyla ayrı bir kategoriye taşınarak, yalnızca korku tepkisi değil, bilişsel ve duygusal değişimlerin de tanı sürecine dâhil edilmesi sağlanmıştır (Pai, vd., 2017; Sert, 2019).

Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB); bizzat deneyimlediği ya da gözlemlediği, yaşamını veya bedensel bütünlüğünü tehdit eden olağandışı olaylardan sonra gelişebilen; duygusal tepkilerde, bilişsel süreçlerde, davranış örüntülerinde ve sosyal düzeyde bozulmalarla karakterize, süregelen ve klinik açıdan anlamlı bir psikiyatrik bozukluk olarak tanımlanmaktadır. TSSB, travmatik olayın zihinsel olarak istemsiz biçimde yeniden yaşanması, travmayı çağrıştıran uyaranlardan kaçınma eğilimi, duygudurumda ve düşünce yapısında kalıcı olumsuzluklar ile sürekli artmış fizyolojik uyarılmışlık gibi belirtilerle kendini göstermektedir. Bu belirtiler, bireyin olayla başa çıkma kapasitesini aşarak, günlük yaşam işlevselliğini belirgin düzeyde bozmakta ve bazen olaydan aylar sonra da ortaya çıkabilmektedir. TSSB yalnızca olayın nesnel niteliğiyle değil, bireyin bu yaşantıyı nasıl anlamlandırıdığı, bedensel ve ruhsal olarak nasıl tepki verdiğiyle şekillenmekte; bu yönüyle bireysel farklılıklara duyarlı, çok katmanlı bir bozukluk olarak nitelendirilmektedir (APA, 1994; APA, 2013; Selli, 2021; Kurt,2019; Kaya,2015; Süzen,2015; Bedirli,2014; Güven,2010).

DSM-IV'e (APA, 1994) göre; Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) tanısı koyulabilmesi için bireyin, kendi yaşamını ya da bir başka birinin varlığını ve güvenliğini tehdit eden veya ciddi zarar oluşturan bir olayla doğrudan karşılaşmış, şahitlik etmiş veya bu tür bir

durumu öğrenmiş olması gerekmektedir. Ayrıca, bu olay karşısında bireyin yoğun korku, çaresizlik veya dehşet gibi olumsuz duygular yaşaması beklenmektedir.

TSSB tanısı için ayrıca aşağıdaki belirti kümelerinin de karşılanması gereklidir:

- **Olayın zihinde yineleyici biçimde canlanması:** Kişi, yaşadığı olayı tekrar tekrar rahatsız edici düşünceler, imgeler veya rüyalar şeklinde yeniden deneyimler. Bu durum bazen olayın yeniden yaşandığı hissine veya olayla ilişkilendirilen durumlar karşısında yoğun duygusal ve fizyolojik tepkilere yol açar.
- **Kaçınma ve tepkisizlik:** Birey, olayla ilgili düşünce, duygu ve hatırlatıcılardan kaçınmaya çalışır. Bununla birlikte, olayın belirli yönlerini hatırlamakta güçlük yaşayabilir, daha önce ilgi duyduğu etkinliklere karşı ilgisini kaybedebilir, insanlarla duygusal bağ kurmakta zorlanabilir ve geleceğe yönelik umudunu yitirebilir.
- **Artmış fizyolojik uyarılmışlık:** Kişide, uykusuzluk, irritabilite (kolay öfkelenme), dikkat toplamada güçlük, aşırı tetikte olma hali ve ani irkilme tepkileri gibi sürekli artmış uyarılmışlık belirtileri görülür.

Semptomların en az otuz gün süreyle devamlılık göstermesi ve bireyin günlük yaşamını, sosyal ilişkilerini veya mesleki işlevselliğini anlamlı biçimde bozması tanı için gereklidir.

Bununla birlikte TSSB, DSM tarafından süresine göre üç başlık altında tasnif edilmektedir. Bunlar; üç aydan daha kısa sürede bireyde belirtilerin devam etmesi olan ‘Akut Stres bozukluğu’, minimum üç ayı aşması halinde ‘Kronik stres bozukluğu’, bireyde olaydan altı ay ya da daha uzun bir süre sonra belirti ortaya çıkması hali olan ‘Gecikmeli stres bozukluğu’ şeklindedir (Özgen ve Aydın, 1999; APA, 2000; Shalev, 2009; Rovatti vd., 2012; Bilgiç, 2011; Martin, 2014; Lofti ve Başcılar, 2017; Erzen ve Dikkatli, 2019; Kang vd., 2024).

TSSB tedavi yöntemlerini ise; kullanılan en yaygın yöntemlerden biri olan, yaşanan olaya dair inançları dönüştürmeyi ve kaçınma davranışlarını azaltmayı hedefleyen ‘Bilişsel Davranışçı Terapi’, yaşanan olaya dair anıların bilişsel düzeyde yeniden işlenmesini sağlayarak kısa vadeli semptom azalmasına yardımcı olan ‘Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme’, TSSB'nin temel semptomları olan yeniden yaşantılama, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık üzerinde etkilere sahip olan maruz bırakma, bilişsel işleme, problem çözme, travmayı yönetme gibi bazı psikoterapi türleri birçok klinik tedavi yöntemi oluşturmaktadır (İzci ve Ünveren, 2017; Khan vd., 2018; Aydın, 2015; Schrader ve Ross, 2021; Mansour vd.,

2023; Tokgünaydın ve Sütçü, 2016). Buna ek olarak Farmakoterapi yani ilaçla tedavi yöntemi de kullanılmaktadır (Sullivan ve Neria, 2009).

Travma Sonrası Stres Bozukluğu'nun (TSSB) tedavisinde yalnızca psikolojik yaklaşımların yanı sıra bireyin manevi ihtiyaçlarına ve inanç sistemine odaklanan, bireylerin yaşadıkları travmayı anlamlandırmalarını, içsel dayanıklılık geliştirmelerini ve ruhsal bütünlüklerini yeniden kurmalarını sağlayarak bütüncül yöntemler sunan manevi/dini yaklaşımlar da bulunmaktadır. Ulusal alan yazın incelendiğinde; deprem gibi kitlesel travmalar sonrasında yürütülen çalışmalarda dua, sabır, tevekkül, şükür, toplu ibadet ve dini metinlere yönelmenin bireylerin umut, içsel huzur ve psikolojik dayanıklılığı artırdığı bulgulanmıştır (Doğanay, 2023; Yağlı Soykan, 2024; Gören, 2023). Bununla birlikte yaratıcı ile iş birliği yaklaşımı, yaşanan olayı imtihan olarak görme ve affetme gibi olumlu dini başa çıkma tutumlarına sahip bireylerin psikolojik iyileşmesini desteklerken; cezalandırıcı Tanrı algısı gibi olumsuz dini tutumlara sahip bireylerin ise TSSB semptomlarını artırabileceği bulgulanmıştır (Sami, 2019; Yağlı Soykan, 2024). Literatürdeki yaklaşımlar arasında bulgularan *'Islamic Trauma Healing'* programının ise Kur'an ayetleri, peygamber kıssaları, dua ve grup desteği ile travmanın yeniden işlenmesini sağladığı ve topluluk temelli iyileşmeyi desteklediği bulgulanmıştır (Bentley vd., 2021; Zoellner vd., 2021). Yine literatürde bulgularan *'Spiritüel Hipnoz Destekli Terapi (SHAT)'* modeli ise travmatik anıların beden, hafıza ve inanç düzeyinde bütüncül bir şekilde ele alınmasına olanak tanıdığı bulgulanmıştır (Lesmana vd., 2022). Benzer şekilde, *'Spiritually Integrated Cognitive Processing Therapy (SICPT)'* modelinde de ahlaki yaralanma yaşayan bireylerde suçluluk, Tanrı'dan uzaklaşma ve kendini affedememe gibi sorunların üstesinden gelebilmek ve bireylerin manevi bütünlüğünü yeniden kurmasına yardımcı olabilmek için dini referanslarla terapötik model geliştirilmesinin faydalı olacağı bulgulanmıştır (Pearce vd., 2018). Ayrıca Asoğlu ve Özdemir (2024), erken yaşta verilen nitelikli din eğitiminin bireylerin travmayla başa çıkma becerilerini güçlendirdiğini, Çınaroğlu (2024) ise klasik terapilere alternatif olarak İslam odaklı Bilişsel Davranışçı Terapi modellerinin kültürel uyum ve inanç temelli bütünlük açısından daha etkili olabileceğini vurgulamaktadır. Danielle Lorena Lee'nin (2024) çalışması ise maneviyatın ve cemaat desteğinin özellikle azınlık topluluklarında TSSB belirtilerini azaltmada önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

1.5. Travma Sonrası Gelişim

İnsan yaşamını derinden etkileyen travmatik yaşantılar; TSSB, kaygı bozuklukları, depresif belirtiler ve bağımlılık davranışları gibi olumsuz psikolojik sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bununla birlikte, bazı bireylerde bu tür olayların ardından

olumlu psikolojik değişimler ve gelişmeler de gözlemlenebilmektedir. Literatürde bu olumlu değişim süreci ‘travma sonrası gelişim’ kavramıyla açıklanmaktadır (Akcan, 2018). Travma sonrası gelişim; bireyin travmatik bir olayla karşılaşmasının ardından yalnızca iyileşmesi ya da eski işlevselliğine dönmesi değil, aksine varoluşsal, psikolojik ve sosyal alanlarda daha üst bir farkındalık düzeyine erişmesi, yeni bir benlik yapısı, anlam dünyası ve yaşam perspektifi geliştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Tedeschi ve Calhoun, 1995; Pietruch, 2010).

Travma sonrası gelişim kavramının kökeni; insanların acı, kayıp ve kriz durumlarında da gelişim gösterebileceği fikrine dayanmakta olup bu düşüncenin kavramsallaşması ve psikoloji literatürüne girmesi Tedeschi ve Calhoun’un (1995) çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Yaptıkları çalışmalarla; bireylerin travma sonrası yalnızca çökkünlük değil, aynı zamanda pozitif psikolojik değişim yaşayabildiği öne sürmüşlerdir. Bununla birlikte 1996’da geliştirdikleri Posttraumatic Growth Inventory (PTGI) ile bu değişimleri ölçülebilir hâle getirmişlerdir (Tedeschi ve Calhoun, 1995; Tedeschi ve Calhoun, 1996).

Travma sonrası gelişimin; ‘bilişsel yeniden yapılanma’, ‘anlam odaklı baş etme’, ‘kriz sonrası uyum’ ve ‘yaşam değişimi ve gelişimi’ olmak üzere dört modeli bulunmaktadır. (Tedeschi vd., 2004) Bilişsel yeniden yapılanma modelinde; birey yaşadığı anlam dünyasını sarsan olayın ardından yeniden anlam üretme, yeni hedefler, kimlik ve ilişkiler geliştirme sürecine girerken (Tedeschi ve Calhoun, 1995), anlam odaklı baş etme modelinde birey yaşadığı olay sonrasında oluşan duygusal yükü hafifletmek ve anlam boşluğunu doldurmak için yeni açıklamalar yaparak yeni bir yaşam perspektifi geliştirme olanağı bulabilmektedir. (Park ve Folkman, 1997) Kriz sonrası uyum modelinde yeniden yapılanma için bireysel özellikler (kişilik yapısı, benlik algısı, yaşam doyumu), çevresel kaynaklar (aile, arkadaşlar, profesyonel destek) ve başa çıkma süreçleri (problem odaklı stratejiler, duygusal düzenleme, anlamlandırma) gibi üç temel etkenin etkisi bulunmakta olup, bireyin sosyal ilişkiler ve dışsal destekle bütünleşen anlamlı anlatılar geliştirmesi gerektiği belirtilmektedir (Schaefer ve Moos, 1998). Yaşam değişimi ve gelişimi modelinde ise; deneyimlenen olay bireyde dönüm noktası oluşmakta ve gelişimsel bir sıçrama meydana getirebilmektedir (O’Leary, vd., 1998).

Tedeschi ve Calhoun (1996), travma sonrası gelişimi; kendilik algısında güçlenme, ilişkilerde derinleşme, yeni yaşam olasılıklarının farkına varma, hayata minnettarlık ve spiri-tüel/varoluşsal gelişim olarak beş boyutta sınıflandırılmıştır. Bu boyutlar, travmanın sadece bozulmaya yol açmadığını, aynı zamanda yeniden inşa fırsatı sunduğunu ortaya koymaktadır (Sheline, 2013). Bu boyutlar aynı zamanda bireyin yeni yaşam hedefleri belirlemesini, empa-

tik kapasitesini artırmasını ve anlam üretim mekanizmalarını yeniden kurmasını sağlamaktadır (Tedeschi vd., 1998).

Travma sonrası gelişimin belirleyici etmenlerini bireysel ve çevresel farklılıklar oluşturmaktadır (Erdur Baker vd., 2024). Bireysel farklılıklardan kasıt; bireyin yaşadığı olay karşısında verdiği tepkiyi belirleme de kişilik tarzı ve özelliklerinin kayda değer bir etkisinin varlığının bulunmasıyla ilgilidir ve özellikle bireyin iyimserlik, dışa dönüklük, pozitif duygulanım, deneyime açıklık, benlik saygısı gibi olumlu kişilik özelliklerine sahip olması, yaşadığı hayattan zevk alabilmesi ve uygun baş etme stratejileri geliştirebilmesi gibi etkenler bireylerin travma sonrası anlam inşa etme sürecine daha etkin katılım göstermelerine yardımcı olduğu bulgulanmıştır (Calhoun ve Tedeschi, 2006; Joseph vd., 2012; Shand vd., 2015; Erdur Baker vd., 2024). Çevresel farklılıklardan kasıt ise; yaşanan olayın ve olayın meydana geldiği toplum ile çevrenin özellikleridir. Yapılan çalışmalarda; yaşanan olayın bireyin dünya, kendilik ve diğer insanlar ile ilgili inanç sisteminde ciddi bir sarsıntıya neden olması, yaşanan olayın şiddeti ve yoğunluğunun büyük olması ve olayın üzerinden uzun sürenin geçmiş olması gibi faktörlerin travma sonrası gelişimi güçlü biçimde tetiklediği bulgulanmıştır (Wolchik vd., 2008; Parappully vd., 2002; Joseph ve Linley, 2005). Bununla birlikte Michael ve Cooper'ın (2013) sistematik derlemesinde, sosyal desteğin özellikle empati ve anlam üretimini teşvik eden nitelik taşıdığında büyümeyi güçlü biçimde desteklediği görülmektedir. Benzer şekilde, Karancı ve Erkam'ın (2007) Türk meme kanseri hastalarıyla yürüttükleri çalışmada da algılanan sosyal desteğin, stresle ilişkili büyümeyi olumlu yönde ve anlamlı biçimde etkilediği bulgulanmıştır. Bu bulgular, sosyal desteğin yalnızca bir koruyucu unsur değil, aynı zamanda büyümeyi mümkün kılan bilişsel ve duygusal yeniden yapılanmayı kolaylaştıran bir faktör olduğunu göstermektedir.

Bireysel ve çevresel faktörlere ek olarak kişinin inanç sistemi de travma sonrası gelişimi etkileyen faktörler arasındadır. Alan yazında yapılan çalışmalar incelendiğinde; travma sonrası gelişim sürecinde bireyin sahip olduğu dini ve manevi değerler, yaşanan olumsuz deneyimlerin anlamlandırılmasında ve bireysel bütünlüğün yeniden inşasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle yaratıcı ile kurulan bağ, dua, ibadet gibi spiritüel uygulamaların, bireyin içsel kaynaklarını harekete geçirerek umut, affetme ve yaşam amacı geliştirme gibi olumlu psikolojik sonuçları desteklediği gösterilmiştir (Shaw vd., 2005). Koenig (2012), dini/manevi inançların bireyin stres algısını azalttığını, anlam arayışını destekleyerek pozitif psikolojik yeniden yapılanmaya katkı sunduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Cadell, Regehr ve Hemsworth (2003) tarafından yapılan çalışmada maneviyatın ve dinî inançların

travma sonrası gelişimde anlam arayışı, psikolojik uyum ve pozitif yeniden yapılanma süreçlerinde etkili olduğunu bulgulanmıştır. Karlık'ın (2025) doktora tezinde hem manevi zekâ hem de bireyin Tanrı tasavvuru travma sonrası gelişimin güçlü yordayıcıları olarak tanımlanmış, sevgi odaklı Tanrı algısının pozitif büyümeyle, korku-ceza odaklı algının ise negatif sonuçlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir. Arıcı Özcan ve Arslan (2020) tarafından yapılan bir başka çalışma da ise, maneviyatın sosyal destekle birleştiğinde travma sonrası gelişim üzerinde etkili olabildiği, dolayısıyla manevi yönelimin toplumsal bağlamla birlikte düşünülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu kapsamda din ve maneviyat, bireylerin travma sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde hem bilişsel hem de duygusal düzeyde destekleyici bir çerçeve sunmakta, anlam krizinden doğan boşluğu umut, bağlanma ve yeniden anlamlandırma yoluyla dönüştürmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GEREÇ ve YÖNTEMİ

2.1. Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın yönteminden bahsedilecek olup araştırma soruları doğrultusunda yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları tablolar halinde incelenecektir.

2.1.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nicel yöntem yaklaşımı benimsenmiş ve değişkenler arasındaki bağlantıları incelemek amacıyla ilişkisel tarama deseni esas alınmıştır. İlişkisel tarama yöntemi en az iki değişken arasındaki değişimi ve derecesini tespit etmeyi hedefleyen araştırmalarda kullanılmaktadır (Karasar, 2009). Araştırmanın değişkenlerini olayların etkisi, günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim oluşturmaktadır. Araştırmada Şubat 2023 depremini yaşamış 18 yaş üzeri yetişkin bireylerin; olayların etkisi, günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim düzeylerinin karşılıklı ilişkisi ile demografik bilgi formu, olayların etkisi, günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim arasındaki ilişki araştırılmıştır.

2.1.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 6 Şubat 2023'te Pazarcık ve Elbistan (Kahramanmaraş) merkezli ve on bir ilde etkili olan, 9 saat ara ile 7 üstü şiddetinde meydana 2 büyük depremden etkilenen 18 yaş ve üzeri yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Bu doğrultuda araştırmaya 786 depremzede katılmıştır. Tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen katılımcıların 489'u (%55,9) kadın, 347'si (%44,1) erkek katılımcıdır. Örneklem online platform aracılığıyla ve deprem bölgesine gidilerek yüzyüze ulaşılmış olup katılımcıların gönüllü olarak araştırmaya katılımları sağlanmış, herhangi bir şekilde kimlik bilgisi talep edilmemiştir.

2.1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada depremle doğrudan ilişkili değişkenler (enkaz altında kalma, yakın kaybı, mal kaybı vb.) ile yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim ve gelir düzeyini içeren Kişisel Bilgi Formu ve Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler/Günlük Manevi Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanterinin maddeleri bulunmaktadır.

2.1.4.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan demografik bilgi formunda yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir durumu, eğitim düzeyi ve depremzedeleri etkileyeceği düşünülen sorular bulunmaktadır. Bu form depremzedelerin temel özelliklerini saptamak ve bu özelliklerin araştırmada yer alan diğer değişkenlerle ilişkisini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Sorularda elde edilen bulgular tablolarla verilerek ulusal ve uluslararası literatür kapsamında tartışılmıştır.

2.1.4.2. Olayların Etkisi Ölçeği (IES-R)

PTSB ölçütlerine göre hazırlanarak Weiss ve Marmar (1996) tarafından geliştirilen, Çorapcıoğlu vd. (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 'Olayların Etkisi Ölçeği', yaşanan herhangi bir travma durumunda uygulandığı andaki stresi belirlemeyi amaçlamaktadır. 22 maddeden oluşan ölçekte son 1 hafta içerisindeki (7 gün) belirtilerin şiddeti 0 ila 4 arası puanlanmakta olup beşli likert türü bir ölçektir. 'Hiçbir zaman (0)', 'Neredeyse hiç (1)', 'Ara sıra (2)', 'Sık (3)' ve 'Çok sık (4)' şeklinde puanlanan ölçekten alınabilecek puanlar en az 0 iken en çok 88'dir. Ölçekten 24 ve üzerinde puan alan bireylerin hafif veya şiddetli düzeyde travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) yaşadığı saptanmıştır. Ölçek üç alt boyuttan oluşmakta olup bunlar; yeniden yaşama (1, 2, 3, 6, 9, 14, 16, 20. sorular), kaçınma (5, 7, 8, 11, 12, 13, 17, 22. sorular) ve aşırı uyarılma (4, 10, 15, 18, 19, 21. sorular)'dır. Alt boyutların geçerlik analizlerinde yeniden yaşama puanı .69, aşırı uyarılma puanı .64, kaçınma puanı .49, olarak bulunmuş olup toplam puan .75'tir. Güvenirlik analizleri incelendiğinde ise iç tutarlık katsayısının .87-.93 arasında değiştiği bulgulanmıştır. Cronbach Alpha değeri ise ölçeğin orijinalinde 0,96 iken Türkçe versiyonunda 0,94'tür.

Bu araştırmada ölçeğin Cronbach Alpa değeri 0,92 bulgulanmıştır.

2.1.4.3. Tinsel Deneyimler Ölçeği / Günlük Manevi Deneyimler Ölçeği (DSES)

Lynn G. Underwood ve Jeanne A. Teresi (2002) tarafından geliştirilmiş olan Tinsel Deneyimler Ölçeği'nin Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Akın vd. (2013) tarafından yapılmıştır. 16 maddeden oluşan Tinsel Deneyimler Ölçeği, altılı likert tipi bir ölçektir ve maddeleri 1 ila 6 arasında puanlanmaktadır; "Hiçbir zaman" 1, "Ara sıra" 2, "Bazı günler" 3, "Çoğu günler" 4, "Her gün" 5, "Günde birçok kez" 6 puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin herhangi bir alt boyutu bulunmamaktadır; toplam puan, bireyin manevi deneyim düzeyini yansıtmaktadır. Bireylerin manevi deneyiminin yüksek olması ile ölçekten alınabilecek maksimum puan doğru orantılıdır. Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, ölçeğin orijinal formunda .94, Türkçe formunda ise .89 olarak saptanmıştır.

Bu araştırmada ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,94 olarak bulgulanmıştır.

2.1.4.4. Travma Sonrası Gelişim Envanteri

Tedeschi ve Calhoun (1996) tarafından geliştirilen ‘Travma Sonrası Gelişim Envanteri’nde travma yaşayan bireylerde travma sonrasında görülebilecek olumlu gelişimi değerlendirmek amaçlanmıştır. Ölçek Türkçe’ye Dirik ve Karancı (2008) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek 6’lı likert türü bir ölçek olup 0 ila 5 arasında puanlanmakta ve 21 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan derecelendirme şu biçimde yapılandırılmıştır: 0; deneyimlenen durum sonrasında bu tür bir değişim hiç gözlemlenmemiştir. 1; bu değişimin meydana geliş son derece düşük düzeydedir. 2; söz konusu değişim sınırlı biçimde deneyimlenmiştir. 3; deneyimlenen olayla ilişkili olarak bu değişim orta seviyede hissedilmiştir. 4; ilgili değişim, yüksek sayılabilecek düzeyde yaşanmıştır. 5; değişim çok belirgin ve yoğun şekilde deneyimlenmiştir. Ölçekten elde edilen toplam puan yükseldikçe, bireyde gözlemlenen olay sonrası gelişim seviyesi de paralel şekilde artmaktadır. Ölçeğin orijinal formuna göre ölçek; yeni olasılıklar, başkalarıyla ilişki kurma, kişisel güç, ruhsal değişiklikler, yaşam takdiri olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmakta olup ve Cronbach alpha değeri 0,94 iken Türkçe uyarlamasına göre ‘başkalarıyla ilişkiler’, ‘yaşam felsefesi’, ve ‘benlik algısı’ olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Türkçe uyarlamasına göre Cronbach alpha değeri 0,96 olarak bulunmuştur.

Bu araştırmanın bulgularına göre ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,94’tür.

2.1.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri 1 Ocak 2024 ile 30 Aralık 2024 tarihleri aralığında toplanmıştır. Verilerin bir kısmı Google Form üzerinden oluşturulan anket ile, bir kısmı ise deprem bölgesine gidilerek yüz yüze toplanmıştır. Çevrim içi ortamda yeterli sayıda katılımcıya ulaşılamaması üzerine, anketin yüz yüze uygulanması yoluyla veri toplama sürecine devam edilmiştir. Verilerin toplanması sırasında hem çevrim içi anket formunda hem de yüz yüze görüşmelerde katılımcılardan hiçbir şekilde kimlik bilgisi talep edilmemiştir. Bu durum katılımcıların dönütlerinin doğruluğunu ve katılımcıların açıklık düzeyini artırmaya yönelik olarak, elektronik ortamda sunulan ankette ve yüz yüze veri toplama esnasında katılımcılara bildirilmiş hem online hem de yüz yüze anket esnasında gönüllük esası dikkate alınmıştır. Soruların cevaplanması esnasında tüm soruların cevaplanması gerektiği katılımcılara bildirilmiş eksik cevapların mevcut olduğu anketler örneklemiden çıkarılmıştır. Araştırma sorularına yanıt bulmak amacıyla araştırmada sosyo-demografik özelliklerini içeren bilgi formu (cinsiyet bilgisi, yaş aralığı, medeni hal, eğitim seviyesi, ekonomik düzeyi ve buna ek olarak deprem ile ilgili sorular),

‘Olayların Etkisi Ölçeği’, ‘Tinsel Deneyimler Ölçeği’, ‘Travma Sonrası Gelişim Envanteri’ kullanılmıştır.

Verilerin sayısal açıdan değerlendirilmesinde IBM SPSS sürüm 22’den faydalanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programına işlenirken Excel üzerinden sayısal değerlere dönüştürülmüştür. Öncelikle ortalaması alınması gereken verilerin ortalamaları alınmış daha sonra çıkarımsal istatistikler yapabilmek için veri setinin normal dağılıma uygunluk gösterip göstermediğini değerlendirmek amacıyla Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış; ayrıca çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) katsayıları analiz edilmiştir. Elde edilen sonuca göre normallik analizleri sonucunda veri setinin parametrik test kullanımına uygun nitelikte olduğu ortaya konmuştur.

İkili bağımsız değişkenlerde, örneklem gruplarının ortalama puanlarının birbirinden istatistiksel olarak farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Bundan dolayı araştırmaya katılan depremzedelerin cinsiyetine ve deprem ile ilgili; ‘Depremde enkaz altında kaldınız mı?’, ‘Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?’, ‘Akrabalarınızdan / yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?’, ‘Depremden dolayı herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?’, ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralananlar var mı?’, ‘Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?’ sorularına T-testi uygulanmıştır.

İkiden fazla olan bağımsız değişkenlerde ise farklılığı belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) ve farklılığın hangi değişkenlerde var olduğunu tespit edebilmek amacıyla ise Post-hoc analizi yapılmaktadır. Bundan dolayı araştırmaya katılan depremzedelerin yaş, medeni durumu, eğitim durumu, gelir düzeyi ve deprem ile ilgili; ‘Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?’, ‘Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?’, ‘Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?’ sorularına Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

‘Olayların Etkisi Ölçeği’, ‘Tinsel Deneyimler Ölçeği’, ‘Travma Sonrası Gelişim Envanteri’ ve kullanılan ölçeklerin alt boyutları ile aralarındaki ilişkinin anlamlılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla ise pearson korelasyon analizi, yordayıcı etkileri incelemek için ise basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

2.1.6. Çalışmanın Etiği

Araştırmayı başlamadan önce Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayı 07.12.2023 tarihli 540 karar sayısıyla alınmıştır.

Etik Kurul Onayının araştırmacıya bildirilmesinden sonra araştırmada kullanılacak olan ölçekler için kullanım izni, ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yapan araştırmacılarından alınmıştır. Araştırmaya katılan depremzedelere araştırma süreci ile ilgili olarak bilgi verilmiş (bilgilendirilmiş onam); katılımın gönüllülük esasına dayandığı (gönüllülük ilkesi) ve kişisel bilgilerin gizli tutulacağı (gizlilik ilkesi) ifade edilmiştir. Bu doğrultuda EK-6’da sunulan Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu anket formunun ilk sayfasına eklenerek katılımcıların formu onaylamaları halinde araştırmaya katılmayı kabul ettikleri varsayılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve TARTIŞMA

3.1. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde bulgular yer almaktadır. Bulgular; araştırmaya katılan depremzedeleri tanımlamaya ilişkin bulgular, Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği ve Travma Sonrası Gelişim Envanteri ile kullanılan ölçeklerin alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin bulgular, bağımsız değişkenlere göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği ve Travma Sonrası Gelişim Envanteri puan ortalamalarındaki farka ilişkin bulgular ve Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği ve Travma Sonrası Gelişim Envanteri puanları arasındaki ilişkiye dair bulgular olmak üzere dört başlık altında incelenmektedir.

3.1.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bulgulara bu alt bölümde yer verilmiştir.

Tablo 3. 1. Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgiler

Bağımsız Değişken	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	439	55,9
Erkek	347	44,1
Yaş		
18-25	220	28,0
26-35	235	29,9
36-45	152	19,3
46-55	90	11,5
56+	89	11,3
Medeni Durumu		
Evli	439	55,9
Bekar	312	39,7
Boşanmış veya vefat etmiş	35	4,5
Eğitim Durumu		
İlkokul	91	11,6
Ortaokul	63	8,0
Lise	169	21,5
Lisans	405	51,5
Lisansüstü	58	7,4
Gelir Düzeyi		
Çok düşük	56	7,1
Düşük	120	15,3
Orta	515	65,5
Yüksek	95	12,1
TOPLAM	786	100,0

Depremzedelerle ait tanımlayıcı bilgiler tablo 3.1’de yer verilmiştir. Elde edilen bu bulgulara göre araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğunu kadın depremzedeler (%55,9) oluşturmaktadır. Katılımcıların %28’i 18-25, %29,9’u 26-35, %19,3’ü 36-45, %11,5’i 46-55 ve %11,3’ü 56 ve üstü yaş aralığındadır. Katılımcıların çoğunluğu evli (%55,9) bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların %11,6’sı ilköğretim, %8’i ortaokul, %21,5’i lise, %51,5’i lisans ve %7,4’ü lisansüstü eğitim durumuna sahiptir. Katılımcıların çoğunluğu orta düzey (%65,6) gelir aralığındadır.

Tablo 3. 2. Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgiler

Bağımsız Değişken	Sayı (n)	Yüzde (%)
Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?		
Evim yıkıldı	84	10,7
Ağır hasar	152	19,3
Orta hasar	82	10,4
Hafif hasar	293	37,3
Hasar kaydı yok	175	22,3
Depremde enkaz altında kaldınız mı?		
Evet	31	3,9
Hayır	755	96,1
Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?		
Hiç kalmadım	755	96,1
1 gün veya daha fazla kaldım	31	3,9
Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?		
Evet	534	67,9
Hayır	252	32,1
Depremden dolayı herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?		
Evet	146	18,6
Hayır	640	81,4
Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralananlar var mı?		
Evet	501	63,7
Hayır	285	36,3
Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?		
Evet	482	61,3
Hayır	304	38,7
Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?		
Hiç	283	36,0
Biraz	251	31,9
Çok	134	17,0
Çok fazla	118	15,0
Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti nasıl değerlendirirsiniz?		
Biraz	75	9,5
Oldukça	78	9,9

Şiddetli	130	16,5
Çok şiddetli	503	64,0
TOPLAM	786	100,0

Tablo 3.2’de katılımcıların depremde sonra evlerinde hasar kaydı oluşması durumuna göre %10,7’sinin evi yıkılmış, %19,3’ünün ağır hasarlı, %10,4’ünün orta hasarlı, %37,3’ünün hafif hasarlı, %22,3’ünde ise hasar kaydı olmadığı bulgulanmıştır. Depremde enkaz altında kalma durumuna göre katılımcıların çoğunluğunun (%96,1) enkaz altında kalmadığı, enkaz altında kaldıkları süreye göre katılımcıların çoğunluğunun (%96,1) hiç kalmadığı, akrabalarından/yakınlarından göçük altında kalma durumuna göre çoğunluğunun (%67,9) göçük altında kalan akrabası/yakını olduğu, depremde sonra herhangi bir sağlık problemi yaşama durumuna göre çoğunluğunun (%81,4) herhangi bir sağlık problemi yaşamadığı, depremde dolayı akrabalarının/yakınlarının yaralanma durumuna göre çoğunluğunun (%63,7) akrabalarının/yakınlarının yaralandığını, akrabalarını/yakınlarını kaybetme durumuna göre çoğunluğunun (%61,3) akrabalarını/yakınlarını kaybettiği bulgulanmıştır. Katılımcıların depremde dolayı mal kaybı yaşama durumlarına göre %36’sı hiç, %31,9’u biraz, %17’si çok ve %15’i çok fazla mal kaybı yaşamıştır. Katılımcıların deprem sırasındaki yaşadığı korku ve dehşeti yaşama durumuna göre çoğunluğunun (%64,0) çok şiddetli korku ve dehşet yaşamıştır.

3.1.2. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri Puanlarına İlişkin Bulgular

Tinsel Deneyimler Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri ve ilgili alt boyutlarından alınmış olan en yüksek ve en düşük puanlar ile ortalama puanlara bu alt bölümde yer verilmiştir.

Tablo 3. 3. Ölçeklere ve Alt boyutlarına ilişkin tanımlayıcı bilgiler

Ölçekler ve Alt Boyutları	N	Ort ± Ss	Min. – Max.
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	786	2,96±,75	1- 4,73
Yeniden Yaşama	786	3,15±,89	1- 5
Kaçınma	786	2,78±,71	1-4,75
Aşırı Uyarılma	786	2,95±,99	1- 5
	786	4,51±1,06	1- 6

Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam			
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	786	3,91±1,14	1- 6
Başkalarıyla İlişkiler	786	3,64±1,30	1- 6
Yaşam Felsefesi	786	3,63±1,34	1- 6
Benlik Algısı	786	4,28±1,15	1- 6

Tablo 3.3'te araştırmaya katılan depremzedelerin Tinsel Deneyimler Ölçeği ,Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri ve ilgili alt boyutlarından aldıkları toplam puanlar verilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların Olayların Etkisi Ölçeği minimum toplam puanının 1, maksimum toplam puanının 4,73 ve ortalama puanının $2,96 \pm ,75$ olduğu görülmektedir. Olayların Etkisi Ölçeği alt boyutları bağlamında yeniden yaşama alt boyutu minimum puanının 1, maksimum puanının 5 ve ortalama puanının $3,15 \pm ,89$ olduğu, kaçınma alt boyutunun minimum puanı 1, maksimum puanı 4,75, ortalama puanı $2,78 \pm ,71$ olduğu ve alırı uyarılma alt boyutunun ise minimum puanının 1, maksimum puanının 5 ve ortalama puanının $2,95 \pm ,99$ olduğu görülmektedir.

Tinsel Deneyimler ölçeğinin toplam puanlarına bakıldığında minimum puanın 1, maksimum puanın 6 ve ortalama puanın $4,51 \pm 1,06$ olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Tinsel Deneyimler ölçeğinin alt boyutları bulunmamaktadır.

Travma Sonrası Gelişim Envanteri toplam puanlarına bakıldığında minimum puanın 1, maksimum puanın 6 ve ortalama puanın $3,91 \pm 1,14$ olduğu görülmektedir. Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyutları bağlamında ise başkalarıyla ilişkiler alt boyutunun minimum puanı 1, maksimum puanı 6 ve ortalama puanının $3,64 \pm 1,30$ olduğu, yaşam felsefesi alt boyutunun minimum puanının 1, maksimum puanının 6 ve ortalama puanının $3,63 \pm 1,34$ olduğu ve benlik algısı alt boyutunun minimum puanının, maksimum puanının 6, ortalama puanının ise $4,28 \pm 1,15$ olduğu görülmektedir.

3.2.2. Bağımsız Değişkenlere Göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri Puan Otamalarındaki Farka İlişkin Bulgular

Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanları ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel analizine ait bilgilere bu alt bölümde yer verilmiştir.

Tablo 3. 4. Katılımcıların cinsiyetine göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	Ort ± Ss	T	P
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Kadın	439	3,10±,66	5,88	,000*
	Erkek	347	2,79±,81		
Yeniden Yaşama	Kadın	439	3,31±,82	5,63	,000*
	Erkek	347	2,96±,94		
Kaçınma	Kadın	439	2,85±,63	3,18	,001*
	Erkek	347	2,69±,78		
Aşırı Uyarılma	Kadın	439	3,14±,90	6,48	,000*
	Erkek	347	2,69±1,04		
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Kadın	439	4,51±1,03	,040	,968
	Erkek	347	4,51±1,10		
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Kadın	439	3,94±1,07	,758	,449
	Erkek	347	3,88±1,22		
Başkalarıyla İlişkiler	Kadın	439	3,68±1,21	,862	,389
	Erkek	347	3,60±1,40		
Yaşam Felsefesi	Kadın	439	3,68±1,28	,984	,326
	Erkek	347	3,58±1,42		
Benlik Algısı	Kadın	439	4,29±1,08	,352	,725
	Erkek	347	4,26±1,22		

Tablo 3.4'te cinsiyet değişkenine ait bağımsız örneklem t-testi yer almaktadır. Bu test ile Tinsel Deneyimler Ölçeği ,Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri ve ilgili alt boyutlarının puanlarının cinsiyet faktörü açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre; Olayların etkisi ölçeği toplam puanı ile Olayların Etkisi Ölçeği boyutlarından olan kaçınma, yeniden yaşama ve aşırı uyarılma alt boyutlarında anlamlı düzeyde istatistiksel farklılık bulunmuştur (t: 5,88 p<0,05), (t:5,63 p<0,05), (t:3,18 p<0,05), (t: 6,48 p<0,05). Bu doğrultuda Olayların Etkisi ölçeği toplam puan ortalaması kadın katılımcılarda ($\bar{x}$:3,10) erkek katılımcılara ($\bar{x}$: 2,79) oranla daha yüksektir. Bununla birlikte yeniden yaşama alt boyutu puan ortalaması kadın katılımcılarda ($\bar{x}$:3,31) erkek katılımcılara ($\bar{x}$: 2,96) göre daha yüksektir. Kaçınma alt boyutu puan ortalaması kadın katılımcılarda ($\bar{x}$:2,85) erkek katılımcılara ($\bar{x}$: 2,69) göre daha yüksektir. Son olarak aşırı uyarılma alt boyutu puan ortalaması ise kadın katılımcılarda ($\bar{x}$:3,14) erkek katılımcılara ($\bar{x}$: 2,69) göre daha yüksektir. Tinsel Deneyimler ölçeği ile Travma Sonrası Gelişim envanteri ve başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algısı alt boyutları toplam puanları cinsiyet değişkenine göre farklılaşmamaktadır.

Tablo 3. 5. ‘Depremde enkaz altında kaldınız mı?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları.

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Enkaz Altında Kalma Durumu	N	Ort ± Ss	T	P
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Evet	31	3,39±,68	3,22	,001*
	Hayır	755	2,95±,74		
Yeniden Yaşama	Evet	31	3,63±,92	3,04	,002*
	Hayır	755	3,13±,88		
Kaçınma	Evet	31	3,10±,73	2,53	,011*
	Hayır	755	2,77±,70		
Aşırı Uyarılma	Evet	31	3,44±,88	2,85	,004*
	Hayır	755	2,93±,99		
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Evet	31	4,37±1,23	-,767	,443
	Hayır	755	4,52±1,05		
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Evet	31	4,20±,99	1,42	,156
	Hayır	755	3,90±1,14		
Başkalarıyla İlişkiler	Evet	31	3,94±1,21	1,30	,193
	Hayır	755	3,63±1,30		
Yaşam Felsefesi	Evet	31	3,83±1,27	,846	,398
	Hayır	755	3,62±1,34		
Benlik Algısı	Evet	31	4,60±1,07	1,58	,113
	Hayır	755	4,27±1,15		

Tablo 3.5’te deprem ile ilgili sorulardan olan ‘Depremde enkaz altında kaldınız mı?’ değişkenine ait bağımsız örneklem t-testi yer almaktadır. Bu test ile Tinsel Deneyimler Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri ve ilgili alt boyutlarının toplam puanlarının enkaz altında kalma durumu sorusuna göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre; Olayların etkisi ölçeği toplam puanı ile Olayların Etkisi Ölçeği alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma alt boyutlarında istatistiksel açıdan farklılık bulunmuştur ($t:3,22$ $p<0,05$), ($t:3,04$ $p<0,05$), ($t: 2,53$ $p<0,05$), ($t:2,85$ $p<0,05$). Bu doğrultuda Olayların Etkisi ölçeği toplam puan ortalamasına göre ‘Depremde enkaz altında kaldınız mı?’ sorusuna evet yanıtını verenler ($\bar{x}:3,39$) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}: 2,95$) oranla daha yüksektir. Bununla birlikte yeniden yaşama alt boyutu puan ortalamasında evet yanıtını verenler ($\bar{x}:3,63$) hayır yanıtını verenlerden ($\bar{x}:3,13$) daha yüksektir. Kaçınma alt boyutu puan ortalamasına göre evet yanıtını verenler ($\bar{x}:3,10$) hayır yanıtını verenlerden ($\bar{x}:2,77$) daha yüksektir. Son olarak aşırı uyarılma alt boyutu puan ortalamasında ise evet yanıtını verenler ($\bar{x}:3,44$) hayır yanıtını verenlerden ($\bar{x}:2,93$) daha yüksektir. Tinsel Deneyimler Ölçeği toplam puanı ile Travma Sonrası Gelişim Envanteri’nin toplam puanı ve alt boyutları (başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algısı), “Depremde enkaz altında kaldınız mı?” sorusuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 3. 6. ‘Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Enkaz Altında Kalma Süresi	N	Ort ± Ss	T	P
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Hiç kalmadım 1 gün veya +	755 31	2,95±,74 3,39±,68	-3,22	,001*
Yeniden Yaşama	Hiç kalmadım 1 gün veya +	755 31	3,13±,88 3,63±,92	-3,04	,002*
Kaçınma	Hiç kalmadım 1 gün veya +	755 31	2,77±,70 3,10±,73	-2,53	,011*
Aşırı Uyarılma	Hiç kalmadım 1 gün veya +	755 31	2,93±,99 3,44±,88	-2,85	,004*
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Hiç kalmadım 1 gün veya +	755 31	4,52±1,05 4,37±1,23	,767	,443
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Hiç kalmadım 1 gün veya +	755 31	3,90±1,14 4,20±,99	-1,42	,156
Başkalarıyla İlişkiler	Hiç kalmadım 1 gün veya +	755 31	3,63±1,30 3,94±1,21	-1,30	,193
Yaşam Felsefesi	Hiç kalmadım 1 gün veya +	755 31	3,62±1,34 3,83±1,27	-,846	,398
Benlik Algısı	Hiç kalmadım 1 gün veya +	755 31	4,27±1,15 4,60±1,07	-1,58	,113

Tablo 3.6’da deprem ile ilgili sorulardan olan ‘Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?’ değişkenine ait bağımsız örneklem t-testi yer almaktadır. Bu test ile Tinsel Deneyimler Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri ve ilgili alt boyutlarının puanlarının enkaz altında kalma süresi sorusuna göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre; Olayların etkisi ölçeği toplam puanı ile Olayların Etkisi Ölçeği alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma alt boyutlarında istatistiksel bakımdan farklılık bulunmuştur (t: -3,22 p<0,05), (t: -3,04 p<0,05), (t: -2,53 p<0,05), (t: -2,85 p<0,05). Bu doğrultuda Olayların Etkisi ölçeği toplam puan ortalamasına göre ‘Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?’ sorusuna 1 gün veya daha fazla yanıtı verenler ($\bar{x}$:3,39) hiç kalmadım yanıtı verenlere ($\bar{x}$: 2,95) oranla daha yüksektir. Bununla birlikte yeniden yaşama alt boyutu puan ortalamasında 1 gün veya daha fazla yanıtı verenler ($\bar{x}$:3,63) hiç kalmadım yanıtı verenlere ($\bar{x}$: 3,13) oranla daha yüksektir. Kaçınma alt boyutu puan ortalamasına göre 1 gün veya daha fazla yanıtı verenler ($\bar{x}$:3,10) hiç kalmadım yanıtı verenlere ($\bar{x}$: 2,77) oranla daha yüksektir. Son olarak aşırı uyarılma alt boyutu puan ortalamasında ise 1 gün veya daha fazla yanıtı verenler ($\bar{x}$:3,44) hiç kalmadım yanıtı verenlere ($\bar{x}$: 2,93) oranla daha yüksektir. Tinsel Deneyimler Ölçeği puanı ile Travma Sonrası Gelişim Envanteri’nin puanı ve ilgili alt boyutları (başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi, benlik algısı), “Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?” sorusuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 3. 7. ‘Akrabalarınızdan / yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Akrabanın/yakının göçük altında kalma durumu	N	Ort ± Ss	T	P
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Evet	534	3,05±,75	4,66	,000*
	Hayır	252	2,78±,72		
Yeniden Yaşama	Evet	534	3,26±,89	4,80	,000*
	Hayır	252	2,93±,84		
Kaçınma	Evet	534	2,82±,71	2,07	,038*
	Hayır	252	2,71±,69		
Aşırı Uyarılma	Evet	534	3,07±,98	5,19	,000*
	Hayır	252	2,68±,95		
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Evet	534	4,49±1,12	-,671	,502
	Hayır	252	4,55±,90		
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Evet	534	3,96±1,14	1,55	,121
	Hayır	252	3,82±1,11		
Başkalarıyla İlişkiler	Evet	534	3,68±1,32	1,12	,259
	Hayır	252	3,56±1,26		
Yaşam Felsefesi	Evet	534	3,69±1,35	1,72	,084
	Hayır	252	3,51±1,32		
Benlik Algısı	Evet	534	4,32±1,15	1,46	,143
	Hayır	252	4,19±1,15		

Tablo 3.7’de deprem ile ilgili sorulardan olan ‘Akrabalarınızdan / yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?’ değişkenine ait bağımsız örneklem t-testi yer almaktadır. Bu test ile Tinsel Deneyimler Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri ve ilgili alt boyut puanlarının akrabanın/yakının göçük altında kalma durumu sorusuna göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre; Olayların etkisi ölçeği toplam puanı ile Olayların Etkisi Ölçeği alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma alt boyutlarında istatistiksel bakımdan farklılık bulunmuştur (t: 4,66 p<0,05), (t: 4,80 p<0,05), (t: 2,07 p<0,05), (t:5,19 p<0,05). Bu doğrultuda Olayların Etkisi ölçeği toplam puan ortalamasına göre ‘Akrabalarınızdan / yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?’ sorusuna evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:3,05) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,78) oranla daha yüksektir. Bununla birlikte yeniden yaşama alt boyutu puan ortalamasında evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:3,26) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,93) oranla daha yüksektir. Kaçınma alt boyutu puan ortalamasına göre evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:2,82) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,71) oranla daha yüksektir. Son olarak aşırı uyarılma alt boyutu puan ortalamasında ise evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:3,07) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,68) oranla daha yüksektir. Tinsel Deneyimler Ölçeği toplam puanı ile Travma Sonrası Gelişim Envanteri’nin toplam puanı ve alt boyutları (başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi, benlik algısı), ‘Akrabalarınızdan / yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?’ sorusuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 3. 8. ‘Depremden dolayı herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Sağlık Problemi Yaşama/Yaralanma Durumu	N	Ort ± Ss	T	P
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Evet	146	3,36±,73	7,23	,000*
	Hayır	640	2,87±,72		
Yeniden Yaşama	Evet	146	3,61±,88	6,95	,000*
	Hayır	640	3,05±,86		
Kaçınma	Evet	146	3,04±,72	4,83	,000*
	Hayır	640	2,73±,69		
Aşırı Uyarılma	Evet	146	3,45±,97	7,00	,000*
	Hayır	640	2,83±,96		
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Evet	146	4,32±1,19	-2,38	,017*
	Hayır	640	4,55±1,02		
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Evet	146	3,89±1,18	-,258	,797
	Hayır	640	3,92±1,13		
Başkalarıyla İlişkiler	Evet	146	3,50±1,40	-1,46	,144
	Hayır	640	3,67±1,27		
Yaşam Felsefesi	Evet	146	3,67±1,40	,342	,732
	Hayır	640	3,63±1,33		
Benlik Algısı	Evet	146	4,32±1,17	,467	,641
	Hayır	640	4,27±1,14		

Tablo 3.8’de deprem ile ilgili sorulardan olan ‘Depremden dolayı herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?’ değişkenine ait bağımsız örneklem t-testi yer almaktadır. Bu test ile Tinsel Deneyimler Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri ve ilgili alt boyut puanlarının depremten dolayı sağlık problemi yaşama/yaralanma durumu değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre; Olayların etkisi ölçeği puanı ile Olayların Etkisi Ölçeği alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma alt boyutlarında ve Tinsel Deneyimler Ölçeği puanında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (t: 7,23 p<0,05), (t: 6,95 p<0,05), (t:4,83 p<0,05), (t: 7,00 p<0,05), (t: -2,38 p<0,05). Bu doğrultuda Olayların Etkisi ölçeği toplam puan ortalamasına göre ‘Depremden dolayı herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?’ sorusuna evet yanıtı verenler ($\bar{x}$:3,36) hayır yanıtı verenlere ($\bar{x}$: 2,87) oranla daha yüksektir. Yeniden yaşama alt boyutu puan ortalamasında evet yanıtı verenler ($\bar{x}$:3,61) hayır yanıtı verenlere ($\bar{x}$: 3,05) oranla daha yüksektir. Kaçınma alt boyutu puan ortalamasına göre evet yanıtı verenler ($\bar{x}$:3,04) hayır yanıtı verenlere ($\bar{x}$: 2,73) oranla daha yüksektir. Son olarak aşırı uyarılma alt boyutu puan ortalamasında ise evet yanıtı verenler ($\bar{x}$:3,45) hayır yanıtı verenlere ($\bar{x}$: 2,83) oranla daha yüksektir. Bununla birlikte Tinsel Deneyimler ölçeği toplam puan ortalamasına göre ise hayır yanıtı verenler evet yanıtı verenler ($\bar{x}$:4,32) verene oranla daha yüksektir. Travma Sonrası Gelişim Envanteri’nin toplam puanı ve alt boyutları (başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algı-

sı), ‘Depremden dolayı herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?’ sorusuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 3. 9. ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralananlar var mı?’ sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Akraba/yakınların Yaralanma Durumu	N	Ort ± Ss	T	P
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Evet	501	3,09±,73	6,44	,000*
	Hayır	285	2,74±,72		
Yeniden Yaşama	Evet	501	3,31±,87	6,65	,000*
	Hayır	285	2,88±,86		
Kaçınma	Evet	501	2,84±,71	3,00	,003*
	Hayır	285	2,68±,69		
Aşırı Uyarılma	Evet	501	3,13±,96	7,02	,000*
	Hayır	285	2,63±,95		
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Evet	501	4,44±1,12	-2,31	,021*
	Hayır	285	4,63±,93		
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Evet	501	3,93±1,16	,548	,584
	Hayır	285	3,88±1,10		
Başkalarıyla İlişkiler	Evet	501	3,65±1,33	,309	,757
	Hayır	285	3,62±1,24		
Yaşam Felsefesi	Evet	501	3,65±1,35	,412	,681
	Hayır	285	3,61±1,33		
Benlik Algısı	Evet	501	4,30±1,16	,725	,468
	Hayır	285	4,24±1,12		

Tablo 3.9’da deprem ile ilgili sorulardan olan ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralananlar var mı?’ değişkenine ait bağımsız örneklem t-testi yer almaktadır. Bu test ile Tinsel Deneyimler Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri ve ilgili alt boyut puanlarının akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralanma durumu değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre; Olayların etkisi ölçeği toplam puanı ile Olayların Etkisi Ölçeği alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma alt boyutlarında ve Tinsel Deneyimler Ölçeği toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (t: 6,44 p<0,05), (t: 6,65 p<0,05), (t:3,00 p<0,05), (t: 7,02 p<0,05), t: -2,31 p<0,05). Bu doğrultuda Olayların Etkisi ölçeği toplam puan ortalamasına göre ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralananlar var mı?’ sorusuna evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:3,09) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,74) oranla daha yüksektir. Yeniden yaşama alt boyutu puan ortalamasında evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:3,31) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,88) oranla daha yüksektir. Kaçınma alt boyutu puan ortalamasına göre evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:2,84) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,68) oranla daha yüksektir. Son olarak aşırı uyarılma alt boyutu puan ortalamasında ise evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:3,13) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,63) oranla daha yüksektir. Bununla birlikte Tinsel Deneyimler ölçeği toplam puan ortalamasına

göre ise hayır yanıtını ($\bar{x}$:4,63) verenler evet yanıtını ($\bar{x}$:4,44) verenlere oranla daha yüksektir. Travma Sonrası Gelişim Envanteri'nin toplam puanı ve alt boyutları (başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algısı), 'Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralananlar var mı?' sorusuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 3. 10. 'Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?' sorusuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait t-testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Akrabanın/yakının Kaybı Durumu	N	Ort $\pm$ Ss	T	P
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Evet	482	3,05 $\pm$,76	4,23	,000*
	Hayır	304	2,82 $\pm$,71		
Yeniden Yaşama	Evet	482	3,28 $\pm$,90	5,01	,000*
	Hayır	304	2,96 $\pm$,84		
Kaçınma	Evet	482	2,81 $\pm$,73	1,23	,217
	Hayır	304	2,74 $\pm$,67		
Aşırı Uyarılma	Evet	482	3,07 $\pm$ 1,00	4,56	,000*
	Hayır	304	2,74 $\pm$,93		
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Evet	482	4,49 $\pm$ 1,12	-,532	,595
	Hayır	304	4,53 $\pm$,96		
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Evet	482	3,93 $\pm$ 1,15	,633	,527
	Hayır	304	3,88 $\pm$ 1,12		
Başkalarıyla İlişkiler	Evet	482	3,63 $\pm$ 1,32	-,378	,706
	Hayır	304	3,66 $\pm$ 1,27		
Yaşam Felsefesi	Evet	482	3,67 $\pm$ 1,36	1,08	,277
	Hayır	304	3,57 $\pm$ 1,31		
Benlik Algısı	Evet	482	4,31 $\pm$ 1,16	1,08	,278
	Hayır	304	4,22 $\pm$ 1,13		

Tablo 3.10'da deprem ile ilgili sorulardan olan 'Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?' değişkenine ait bağımsız örneklem t-testi yer almaktadır. Bu test ile Tinsel Deneyimler Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri ve ilgili alt boyut puanlarının akrabanın/yakının kaybı durumu değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre; Olayların etkisi ölçeği toplam puanı ile Olayların Etkisi Ölçeği alt boyutlarından olan yeniden yaşama ve aşırı uyarılma alt boyutlarında istatistiksel bakımdan anlamlı farklılık bulunmuştur (t: 4,23 p<0,05), (t: 5,01 p<0,05), (t:4,56 p<0,05). Bu doğrultuda Olayların Etkisi ölçeği toplam puan ortalamasına göre 'Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?' sorusuna evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:3,05) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,82) oranla daha yüksektir. Bununla birlikte yeniden yaşama alt boyutu puan ortalamasında evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:3,28) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,96) oranla daha yüksektir ve aşırı uyarılma alt boyutu puan ortalamasında ise evet yanıtını verenler ($\bar{x}$:3,07) hayır yanıtını verenlere ($\bar{x}$: 2,74) oranla daha yüksektir. Olayların Etkisi ölçeği kaçınma alt boyutu toplam puanı, Tinsel Deneyimler ölçeği toplam

puanı Travma Sonrası Gelişim Envanteri'nin toplam puanı ve alt boyutları (başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algısı 'Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?' sorusuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 3. 11. Katılımcıların yaşlarına göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yaş	N	Ort ± Ss	F	P	Fark
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	18-25 (a)	220	2,85±,730	2,014	,091	-
	26-35 (b)	235	2,99±,703			
	36-45 (c)	152	3,04±,735			
	46-55 (d)	90	3,04±,741			
	56+ (e)	89	2,97±,928			
Yeniden Yaşama	18-25 (a)	220	2,97±,870	4,348	,002*	b>a c>a
	26-35 (b)	235	3,19±,825			
	36-45 (c)	152	3,32±,855			
	46-55 (d)	90	3,28±,901			
	56+ (e)	89	3,11±1,10			
Kaçınma	18-25 (a)	220	2,72±,725	,613	,654	-
	26-35 (b)	235	2,82±,628			
	36-45 (c)	152	2,80±,673			
	46-55 (d)	90	2,78±,696			
	56+ (e)	89	2,81±,929			
Aşırı Uyarılma	18-25 (a)	220	2,85±,938	,932	,445	-
	26-35 (b)	235	2,94±,970			
	36-45 (c)	152	2,99±,976			
	46-55 (d)	90	3,06±1,05			
	56+ (e)	89	3,00±1,13			
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	18-25 (a)	220	4,18±1,16	9,922	,000*	b>a c>a d>a e>a-b
	26-35 (b)	235	4,53±1,04			
	36-45 (c)	152	6,61±1,00			
	46-55 (d)	90	4,72±,899			
	56+ (e)	89	4,89±,863			
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	18-25 (a)	220	3,85±1,14	,249	,910	-
	26-35 (b)	235	3,95±1,14			
	36-45 (c)	152	3,94±1,15			
	46-55 (d)	90	3,92±1,12			
	56+ (e)	89	3,92±1,13			
Başkalarıyla İlişkiler	18-25 (a)	220	3,62±1,26	,065	,992	-
	26-35 (b)	235	3,63±1,32			
	36-45 (c)	152	3,66±1,32			
	46-55 (d)	90	3,64±1,28			
	56+ (e)	89	3,69±1,33			
Yaşam Felsefesi	18-25 (a)	220	3,68±1,32	2,559	,037*	b>e
	26-35 (b)	235	3,73±1,34			
	36-45 (c)	152	3,68±1,34			
	46-55 (d)	90	3,59±1,34			
	56+ (e)	89	3,22±1,37			
Benlik Algısı	18-25 (a)	220	4,12±1,17	1,815	,124	-
	26-35 (b)	235	4,31±1,10			
	36-45 (c)	152	4,31±1,16			
	46-55 (d)	90	4,32±1,16			
	56+ (e)	89	4,48±1,18			

Tablo 3.11'de katılımcıların Tinsel Deneyimler Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri toplam ve ilgili alt boyut puanlarının yaşa göre anlamlı farklı-

laşıp farklılaşmadığını saptamak için yapılan anova testine (tek yönlü varyans analizi) ilişkin veriler yer almaktadır. Elde edilen verilere göre; yeniden yaşama alt boyutunda ($F:4,348$ $p<0,05$), Tinsel Deneyimler ölçeği puanında ($F:9,922$ $p<0,05$) ve yaşam felsefesi alt boyutunda ($F:2,559$ $p<0,05$) anlamlı düzeyde istatistiksel farklılık bulgulanmıştır. Bu doğrultuda, yeniden yaşama alt boyutunda yaşa göre; 26-35 yaş ($\bar{x}$: 3,19) aralığında olanlar 18-25 yaş ($\bar{x}$: 2,97) aralığında olanlara oranla daha yüksektir bununla birlikte 36-45 yaş ($\bar{x}$: 3,32) aralığında olanlar da 18-25 yaş ($\bar{x}$: 2,97) aralığında olanlara oranla daha yüksektir. Tinsel deneyimler ölçeği toplam puanına göre 26-35 ($\bar{x}$: 4,53) yaş aralığında olanlar 18-25 ($\bar{x}$: 4,18) yaş aralığında olanlara oranla daha yüksektir, 36-45 ($\bar{x}$: 6,61) yaş aralığında olanlar 18-25 ($\bar{x}$: 4,18) yaş aralığında olanlara oranla daha yüksektir, 46-55 ($\bar{x}$: 4,72) yaş aralığında olanlar 18-25 ($\bar{x}$: 4,18) yaş aralığında olanlara oranla daha yüksektir ve 56 yaş ve üzerinde ($\bar{x}$: 4,89) olanlar hem 18-25 ($\bar{x}$: 4,18) yaş hem de 26-35 ($\bar{x}$: 4,53) yaş aralığında olanlara oranla daha yüksektir. Yaşam felsefesi alt boyutuna göre; 26-35 ($\bar{x}$: 3,73) yaş aralığında olanlar 56 yaş ve üzeri ($\bar{x}$: 3,22) yaş aralığında olanlara oranla daha yüksektir.

Bulgulara göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında, kaçınma alt boyutunda, aşırı uyarılma alt boyutunda, travma sonrası gelişim envanteri toplam puanında, başkalarıyla ilişkiler alt boyutunda ve benlik algısı alt boyutunda ise istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. 12. Katılımcıların medeni durumlarına göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Medeni Durum	N	Ort $\pm$ Ss	F	P	Fark
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Evli (a)	439	3,02 $\pm$,760	5,236	,006*	a>b
	Bekar (b)	312	2,86 $\pm$,718			
	Boşanmış-	35	3,18 $\pm$,839			
	Vefat (c)					
Yeniden Yaşama	Evli (a)	439	3,26 $\pm$,892	9,679	,000*	a>b
	Bekar (b)	312	2,98 $\pm$,857			
	Boşanmış-	35	3,35 $\pm$ 1,34			
	Vefat (c)					
Kaçınma	Evli (a)	439	2,79 $\pm$,720	,526	,654	-
	Bekar (b)	312	2,76 $\pm$,676			
	Boşanmış-	35	2,89 $\pm$,878			
	Vefat (c)					
Aşırı Uyarılma	Evli (a)	439	2,99 $\pm$ 1,01	4,932	,007*	c>b
	Bekar (b)	312	2,84 $\pm$,945			
	Boşanmış-	35	3,33 $\pm$ 1,04			
	Vefat (c)					
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Evli (a)	439	4,70 $\pm$,946	16,73	,000*	a>b
	Bekar (b)	312	4,27 $\pm$ 1,10			
	Boşanmış-	35	4,27 $\pm$ 1,51			
	Vefat (c)					

Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Evli (a)	439	3,99±1,11			
	Bekar (b)	312	3,82±1,14	2,481	,084	-
	Boşanmış-	35	3,75±1,36			
	Vefat (c)					
Başkalarıyla İlişkiler	Evli (a)	439	3,70±1,30			
	Bekar (b)	312	3,56±1,27	1,756	,356	-
	Boşanmış-	35	3,65±1,47			
	Vefat (c)					
Yaşam Felsefesi	Evli (a)	439	3,67±1,32			
	Bekar (b)	312	3,64±1,33	3,858	,119	-
	Boşanmış-	35	3,18±1,65			
	Vefat (c)					
Benlik Algısı	Evli (a)	439	4,40±1,11			
	Bekar (b)	312	4,12±1,15	7,601	,003*	a>b
	Boşanmış-	35	4,15±1,43			
	Vefat (c)					

Tablo 3.12’de katılımcıların Tinsel Deneyimler Ölçeği, Olayların Etkisi Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarının medeni durumuna göre anlamlı farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla yapılan anova testine (tek yönlü varyans analizi) ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında (F:5,236 p<0,05), yeniden yaşama alt boyutunda (F:9,679 p<0,05), aşırı uyarılma alt boyutunda (F:4,932 p<0,05, Tinsel Deneyimler ölçeği toplam puanında (F:16,73 p<0,05) ve benlik algısı alt boyutunda (F:7,601 p<0,05) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulgulanmıştır. Bu doğrultuda, Olayların etkisi ölçeği toplam puanına göre; medeni durumu evli ($\bar{x}$: 3,02) olan katılımcılar bekar ($\bar{x}$: 2,86) olan katılımcılara oranla daha yüksektir. Yeniden yaşama alt boyutuna göre; evli ($\bar{x}$: 3,26) olanlar bekar ($\bar{x}$:2,98) olan katılımcılara oranla daha yüksektir. Aşırı uyarılma alt boyutuna göre; boşanmış/vefat ($\bar{x}$:3,33) olanlar bekar ($\bar{x}$:2,84) olanlara oranla daha yüksektir. Tinsel deneyimler ölçeği toplam puanına göre; medeni durumu evli ($\bar{x}$: 4,70) olanlar bekar ($\bar{x}$: 4,27) olanlara oranla daha yüksektir. Benlik algısı alt boyutuna göre; evli ($\bar{x}$: 4,40) olanlar bekar ($\bar{x}$:4,12) olanlara oranla daha yüksektir.

Bulgulara göre; kaçınma alt boyutunda, travma sonrası gelişim envanteri toplam puanında, başkalarıyla ilişkiler alt boyutunda ve yaşam felsefesi alt boyutunda ise istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. 13. Katılımcıların eğitim durumuna göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Eğitim Durumu	N	Ort ± Ss	F	P	Fark
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	İlkokul (a)	91	3,05±,879	1,300	,268	-
	Ortaokul (b)	63	3,05±,799			
	Lise (c)	169	2,87±,797			
	Lisans (d)	405	2,96±,681			
	Lisansüstü (e)	58	3,02±,810			
Yeniden Yaşama	İlkokul (a)	91	3,26±1,05	1,744	,138	-
	Ortaokul (b)	63	3,34±,933			
	Lise (c)	169	3,03±,936			
	Lisans (d)	405	3,15±,821			
	Lisansüstü (e)	58	3,17±,939			
Kaçınma	İlkokul (a)	91	2,83±,787	,984	,415	-
	Ortaokul (b)	63	2,81±,832			
	Lise (c)	169	2,72±,736			
	Lisans (d)	405	2,78±,645			
	Lisansüstü (e)	58	2,92±,802			
Aşırı Uyarılma	İlkokul (a)	91	3,07±1,15	,863	,486	-
	Ortaokul (b)	63	3,00±,986			
	Lise (c)	169	2,84±1,03			
	Lisans (d)	405	2,95±,930			
	Lisansüstü (e)	58	2,95±1,00			
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	İlkokul (a)	91	4,85±,769	6,864	,000*	a>c a>d
	Ortaokul (b)	63	4,95±,774			
	Lise (c)	169	4,49±1,04			
	Lisans (d)	405	4,38±1,11			
	Lisansüstü (e)	58	4,46±1,18			
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	İlkokul (a)	91	4,09±1,05	2,809	,025*	a>d-e b>d-e
	Ortaokul (b)	63	4,21±1,11			
	Lise (c)	169	3,98±1,12			
	Lisans (d)	405	3,83±1,13			
	Lisansüstü (e)	58	3,70±1,32			
Başkalarıyla İlişkiler	İlkokul (a)	91	3,79±1,29	1,770	,133	-
	Ortaokul (b)	63	3,93±1,42			
	Lise (c)	169	3,70±1,28			
	Lisans (d)	405	3,56±1,26			
	Lisansüstü (e)	58	3,48±1,48			
Yaşam Felsefesi	İlkokul (a)	91	3,64±1,32	,230	,921	-
	Ortaokul (b)	63	3,70±1,38			
	Lise (c)	169	3,70±1,36			
	Lisans (d)	405	3,60±1,32			
	Lisansüstü (e)	58	3,56±1,47			
Benlik Algısı	İlkokul (a)	91	4,58±1,07	6,148	,000*	a>d a>e
	Ortaokul (b)	63	4,71±1,03			
	Lise (c)	169	4,35±1,13			
	Lisans (d)	405	4,16±1,13			
	Lisansüstü (e)	58	3,96±1,33			

Tablo 3.13'te katılımcıların Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve puanlarının eğitim durumu faktörüne göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak için yapılan anova testine (tek yönlü varyans analizi) ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; Tinsel Deneyimler ölçeği toplam puanında (F:6,864 p<0,05), Travma Sonrası Gelişim Envanteri toplam puanın-

da (F: 2,809 $p<0,05$) ve benlik algısı alt boyutunda (F:6,148 $p<0,05$) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu doğrultuda, Tinsel Deneyimler ölçeği toplam puanına göre; eğitim durumu ilköğretim düzeyinde ($\bar{x}$: 4,85) olanlar lise ($\bar{x}$: 4,49) ve lisans düzeyinde ($\bar{x}$: 4,38) olanlara oranla daha yüksektir bununla birlikte eğitim durumu ortaokul düzeyinde ($\bar{x}$: 4,95) olanlar da lise ($\bar{x}$: 4,49) ve lisans düzeyinde ($\bar{x}$: 4,38) olanlara oranla daha yüksektir. Travma sonrası gelişim envanteri toplam puanına göre; eğitim durumu ilköğretim düzeyinde olanlar ($\bar{x}$: 4,09) olanlar lisans ($\bar{x}$:3,83)ve lisansüstü ($\bar{x}$:3,70) düzeyinde olanlara oranla daha yüksektir buna ek olarak eğitim durumu ortaokul düzeyinde olanlar ($\bar{x}$: 4,21) olanlar lisans ($\bar{x}$:3,83)ve lisansüstü ($\bar{x}$:3,70) düzeyinde olanlara oranla daha yüksektir Benlik algısı alt boyutuna göre; eğitim durumu ilköğretim düzeyinde ($\bar{x}$: 4,58) olanlar lisans ($\bar{x}$:4,16) ve lisansüstü düzeyinde ($\bar{x}$:3,96) olanlara oranla daha yüksektir ayrıca eğitim durumu ortaokul düzeyinde ($\bar{x}$: 4,71) olanlar lisans ($\bar{x}$:4,16) ve lisansüstü düzeyinde ($\bar{x}$:3,96) olanlara oranla daha yüksektir.

Bulgulara göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanı ve alt boyutları arasında, başkalarıyla ilişkiler alt boyutunda ve yaşam felsefesi alt boyutunda ise istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3 14. Katılımcıların gelir düzeyine göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Gelir Düzeyi	N	Ort $\pm$ Ss	F	P	Fark
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Çok Düşük (a)	56	3,07 $\pm$,772	,405	,750	-
	Düşük(b)	120	2,97 $\pm$,803			
	Orta(c)	515	2,95 $\pm$,740			
	Yüksek (d)	95	2,94 $\pm$,742			
Yeniden Yaşama	Çok Düşük (a)	56	3,16 $\pm$,947	,013	,998	-
	Düşük(b)	120	3,17 $\pm$,956			
	Orta(c)	515	3,15 $\pm$,886			
	Yüksek (d)	95	3,16 $\pm$,848			
Kaçınma	Çok Düşük (a)	56	2,92 $\pm$,740	,971	,406	-
	Düşük(b)	120	2,73 $\pm$,749			
	Orta(c)	515	2,78 $\pm$,698			
	Yüksek (d)	95	2,77 $\pm$,711			
Aşırı Uyarılma	Çok Düşük (a)	56	3,13 $\pm$,995	1,157	,325	-
	Düşük(b)	120	3,02 $\pm$ 1,06			
	Orta(c)	515	2,92 $\pm$,983			
	Yüksek (d)	95	2,87 $\pm$,936			
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Çok Düşük (a)	56	4,25 $\pm$ 1,30	1,998	,113	
	Düşük(b)	120	4,45 $\pm$ 1,14			
	Orta(c)	515	4,57 $\pm$,985			
	Yüksek (d)	515	4,43 $\pm$ 1,17			

		95				
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Çok Düşük (a)	56	3,87±1,21			
	Düşük(b)	120	3,78±1,06	1,000	,392	-
	Orta(c)	515	3,92±1,12			
	Yüksek (d)	95	4,05±1,25			
Başkalarıyla İlişkiler	Çok Düşük (a)	56	3,66±1,29			
	Düşük(b)	120	3,51±1,28	,508	,677	-
	Orta(c)	515	3,67±1,27			
	Yüksek (d)	95	3,65±1,46			
Yaşam Felsefesi	Çok Düşük (a)	56	3,68±1,46			
	Düşük(b)	120	3,38±1,36	2,684	,046*	d>b
	Orta(c)	515	3,64±1,30			
	Yüksek (d)	95	3,89±1,45			
Benlik Algısı	Çok Düşük (a)	56	4,15±1,			
	Düşük(b)	120	4,22±1,08	,986	,399	-
	Orta(c)	515	4,28±1,14			
	Yüksek (d)	95	4,44±1,21			

Tablo 3.14’te katılımcıların Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve puanlarının gelir düzeyi faktörüne göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak için yapılan anova testine (tek yönlü varyans analizi) ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; sadece yaşam felsefesi alt boyutunda (F:2,684 p<0,05) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulgulanmıştır. Buna göre gelir düzeyi yüksek ($\bar{x}$: 3,89) olanlar gelir düzeyi düşük ($\bar{x}$: 3,38) olanlara oranla daha yüksektir.

Bulgulara göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanı ve alt boyutları arasında, tinsel deneyimler ölçeği toplam puanında, travma sonrası gelişim envanteri toplam puanında, başkalarıyla ilişkiler alt boyutunda ve benlik algısı alt boyutunda ise istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. 15. Katılımcıların ‘Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Hasar Kaydı Durumu	N	Ort ± Ss	F	P	Fark
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Evim yıkıldı (a)	84	3,24±,759			a>d-e
	Ağır hasar (b)	152	3,14±,631	18,19	,000*	b>d-e
	Orta hasar (c)	82	3,24±,735			c>d-e
	Hafif Hasar (d)	293	2,91±,736			d>e

	Hasar yok (e)	175	2,63±,742			
Yeniden Yaşama	Evim yıkıldı (a)	84	3,53±,894	17,93	,000*	a>d-e
	Ağır hasar (b)	152	3,37±,788			b>d-e
	Orta hasar (c)	82	3,43±,816			c>d-e
	Hafif Hasar (d)	293	3,08±,870			d>e
	Hasar yok (e)	175	2,77±,900			
Kaçınma	Evim yıkıldı (a)	84	2,96±,768	8,817	,000*	a>e
	Ağır hasar (b)	152	2,90±,590			b>e
	Orta hasar (c)	82	3,01±,714			c>d-e
	Hafif Hasar (d)	293	2,73±,701			
	Hasar yok (e)	175	2,58±,729			
Aşırı Uyarılma	Evim yıkıldı (a)	84	3,23±1,01	15,22	,000*	a>e
	Ağır hasar (b)	152	3,17±,890			b>e
	Orta hasar (c)	82	3,27±,973			c>d-e
	Hafif Hasar (d)	293	2,92±,976			d>e
	Hasar yok (e)	175	2,51±,951			
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Evim yıkıldı (a)	84	4,44±1,21	1,505	,199	
	Ağır hasar (b)	152	4,45±1,03			
	Orta hasar (c)	82	4,39±1,04			
	Hafif Hasar (d)	293	4,50±1,06			
	Hasar yok (e)	175	4,67±1,00			
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Evim yıkıldı (a)	84	3,99±1,26	1,740	,139	-
	Ağır hasar (b)	152	4,05±,985			
	Orta hasar (c)	82	3,65±1,17			
	Hafif Hasar (d)	293	3,90±1,13			
	Hasar yok (e)	175	3,90±1,18			
Başkalarıyla İlişkiler	Evim yıkıldı (a)	84	3,68±1,45	1,108	,352	-
	Ağır hasar (b)	152	3,73±1,21			
	Orta hasar (c)	82	3,37±1,32			
	Hafif Hasar (d)	293	3,64±1,28			
	Hasar yok (e)	175	3,67±1,31			
Yaşam Felsefesi	Evim yıkıldı (a)	84	3,64±1,52	1,981	,096	-
	Ağır hasar (b)	152	3,84±1,18			
	Orta hasar (c)	82	3,33±1,41			
	Hafif Hasar (d)	293	3,65±1,32			
	Hasar yok (e)	175	3,58±1,37			
Benlik Algısı	Evim yıkıldı (a)	84	4,43±1,27	1,791	,129	-
	Ağır hasar (b)	152	4,41±,958			
	Orta hasar (c)	82	4,04±1,21			
	Hafif Hasar (d)	293	4,24±1,14			
	Hasar yok (e)	175	4,27±1,21			

Tablo 3.15’te katılımcıların Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarının ‘Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla yapılan anova testine (tek yönlü varyans analizi) ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; Olayların etkisi ölçeği toplam puanında (F:18,19 $p<0,05$), yeniden yaşama alt boyutunda (F: 17,93 $p<0,05$), kaçınma alt boyutunda (F: 8,817 $p<0,05$) ve aşırı uyarılma alt boyutunda (F:15,22 $p<0,05$) istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Bu doğrultuda, olayların etkisi ölçeği toplam puanında ‘Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?’ sorusuna verilen yanıtlara göre; ‘evim yıkıldı’ ($\bar{x}$: 3,24) cevabını verenler ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 2,91) ve ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,63) cevabını verenlere oran-

la daha yüksektir, ‘ağır hasar’ ($\bar{x}$: 3,14) cevabını verenler ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 2,91) ve ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,63) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘orta hasar’ ($\bar{x}$: 3,24) cevabını verenler ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 2,91) ve ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,63) cevabını verenlere oranla daha yüksektir son olarak ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 2,91) cevabını verenler ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,63) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Yeniden yaşama alt boyutunda verilen yanıtlara göre; ‘evim yıkıldı’ ($\bar{x}$: 3,53) cevabını verenler ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 3,08) ve ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,77) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘ağır hasar’ ($\bar{x}$: 3,37) cevabını verenler ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 3,08) ve ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,77) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘orta hasar’ ($\bar{x}$: 3,43) cevabını verenler ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 3,08) ve ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,77) cevabını verenlere oranla daha yüksektir bununla birlikte ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 3,08) cevabını verenler ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,77) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Kaçınma alt boyutunda verilen yanıtlara göre; ‘evim yıkıldı’ ($\bar{x}$: 2,96) cevabını verenler ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,58) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘ağır hasar’ ($\bar{x}$: 2,90) cevabını verenler ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,58) cevabını verenlere oranla daha yüksektir ayrıca ‘orta hasar’ ($\bar{x}$: 3,01) cevabını verenler ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 2,73) ve ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,58) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Aşırı uyarılma alt boyutunda verilen yanıtlara göre; ‘evim yıkıldı’ ($\bar{x}$: 3,23) cevabını verenler ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,51) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘ağır hasar’ ($\bar{x}$: 3,17) cevabını verenler ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,51) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘orta hasar’ ($\bar{x}$: 3,27) cevabını verenler ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 2,92) ve ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,51) cevabını verenlere oranla daha yüksektir ek olarak ‘hafif hasar’ ($\bar{x}$: 2,92) cevabını verenler ‘hasar kaydı yok’ ($\bar{x}$: 2,51) cevabını verenlere oranla daha yüksektir.

Bulgulara göre; tinsel deneyimler ölçeği toplam puanı ile travma sonrası gelişim envanteri toplam puanında ve tüm alt boyutları arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.16. Katılımcıların ‘Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Mal Kaybı Durumu	N	Ort ± Ss	F	P	Fark
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Hiç (a)	283	2,72±,735	19,42	,000*	b>a
	Biraz (b)	251	3,03±,736			c>a
	Çok (c)	134	3,09±,655			d>a-b
	Çok fazla (d)	118	3,26±,760			
Yeniden Yaşama	Hiç (a)		2,87±,892	19,64	,000*	b>a
	Biraz (b)	283	3,19±,848			c>a
	Çok (c)	251	3,34±,818			d>a-b

	Çok fazla (d)	134 118	3,53±,887			
Kaçınma	Hiç (a)	283	2,62±,688			b>a
	Biraz (b)	251	2,85±,720	7,962	,000*	c>a
	Çok (c)	134	2,87±,623			d>a
	Çok fazla (d)	118	2,93±,773			
Aşırı Uyarılma	Hiç (a)	283	2,64±,972			b>a
	Biraz (b)	251	3,03±,951	18,05	,000*	c>a
	Çok (c)	134	3,07±,917			d>a-b
	Çok fazla (d)	118	3,35±1,00			
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Hiç (a)	283	4,66±,932			
	Biraz (b)	251	4,42±1,04	2,941	,032*	a>b
	Çok (c)	134	4,47±1,43			
	Çok fazla (d)	118	4,40±1,24			
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Hiç (a)	283	3,92±1,13			
	Biraz (b)	251	3,83±1,15	,829	,478	-
	Çok (c)	134	3,95±1,05			
	Çok fazla (d)	118	4,02±1,22			
Başkalarıyla İlişkiler	Hiç (a)	283	3,66±1,27			
	Biraz (b)	251	3,64±1,27	,195	,900	-
	Çok (c)	134	3,68±1,25			
	Çok fazla (d)	118	3,56±1,47			
Yaşam Felsefesi	Hiç (a)	283	3,65±1,36			
	Biraz (b)	251	3,53±1,35	,916	,432	-
	Çok (c)	134	3,72±1,22			
	Çok fazla (d)	118	3,73±1,41			
Benlik Algısı	Hiç (a)	283	4,28±1,14			
	Biraz (b)	251	4,15±1,15	3,054	,028*	d>b
	Çok (c)	134	4,29±1,07			
	Çok fazla (d)	118	4,54±1,21			

Tablo 3.16’da katılımcıların Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarının ‘Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla yapılan anova testine (tek yönlü varyans analizi) ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre; Olayların etkisi ölçeği toplam puanında (F:19,42 p<0,05), yeniden yaşama alt boyutunda (F: 19,64 p<0,05), kaçınma alt boyutunda (F:7,962 p<0,05), aşırı uyarılma alt boyutunda (F:18,05 p<0,05), Tinsel Deneyimler Ölçeği toplam puanında (F:2,941 p<0,05) ve benlik algısı alt boyutunda (F:3,054

$p<0,05$) istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Bu doğrultuda, olayların etkisi ölçeği toplam puanında ‘Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?’ sorusuna verilen yanıtlara göre; ‘biraz’ ($\bar{x}$: 3,03) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,72) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘çok’ ($\bar{x}$: 3,09) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,72) cevabını verenlere oranla daha yüksektir bununla birlikte ‘çok fazla’ ($\bar{x}$: 3,26) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,72) ve ‘biraz’ ($\bar{x}$: 3,03) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Yeniden yaşama alt boyutunda verilen yanıtlara göre; ‘biraz’ ($\bar{x}$: 3,19) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,87) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘çok’ ($\bar{x}$: 3,34) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,87) cevabını verenlere oranla daha yüksektir ek olarak ‘çok fazla’ ($\bar{x}$: 3,53) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,87) ve ‘biraz’ ($\bar{x}$: 3,19) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Kaçınma alt boyutunda verilen yanıtlara göre; ‘biraz’ ($\bar{x}$: 2,85) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,62) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘çok’ ($\bar{x}$: 2,87) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,62) cevabını verenlere oranla daha yüksektir ayrıca ‘çok fazla’ ($\bar{x}$: 2,93) cevabını verenlerde ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,62) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Son olarak aşırı uyarılma alt boyutunda verilen yanıtlara göre; ‘biraz’ ($\bar{x}$: 3,03) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,64) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘çok’ ($\bar{x}$: 3,07) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,64) cevabını verenlere oranla daha yüksektir ve ‘çok fazla’ ($\bar{x}$: 3,35) cevabını verenler ‘hiç’ ($\bar{x}$: 2,64) ve ‘biraz’ ($\bar{x}$: 3,03) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Tinsel deneyimler ölçeği ortalama puanına göre; ‘hiç’ ($\bar{x}$: 4,66) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}$: 4,42) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Benlik algısı alt boyutuna göre; ‘çok fazla’ ($\bar{x}$: 4,54) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}$: 4,15) cevabını verenlere oranla daha yüksektir.

Bulgulara göre; travma sonrası gelişim envanteri toplam puanında, başkalarıyla ilişkiler alt boyutunda ve yaşam felsefesi alt boyutunda ise istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. 17. Katılımcıların ‘Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Dönüşüm Envanteri alt boyut ve toplam puanlarına ait Anova testi sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Soru 9	N	Ort $\pm$ Ss	F	P	Fark
Olayların Etkisi Ölçeği Toplam	Biraz (a)	75	2,19 $\pm$,759	45,45	,000*	b>a c>a d>a-b-c
	Oldukça (b)	78	2,72 $\pm$,580			
	Şiddetli (c)	130	2,87 $\pm$,639			
	Çok şiddetli (d)	503	3,14 $\pm$,714			
Yeniden Yaşama	Biraz (a)	75	2,20 $\pm$,861	53,01	,000*	b>a c>a d>a-b-c
	Oldukça (b)	78	2,86 $\pm$,662			
	Şiddetli (c)	130	2,98 $\pm$,750			
	Çok şiddetli (d)	503	3,39 $\pm$,849			

Kaçınma	Biraz (a)	75	2,26±,781	18,08	,000*	b>a c>a d>a
	Oldukça (b)	78	2,66±,560			
	Şiddetli (c)	130	2,85±,640			
	Çok şiddetli (d)	503	2,86±,703			
Aşırı Uyarılma	Biraz (a)	75	2,10±,892	36,55	,000*	b>a c>a d>a-b-c
	Oldukça (b)	78	2,60±,843			
	Şiddetli (c)	130	2,75±,862			
	Çok şiddetli (d)	503	3,18±,965			
Tinsel Deneyimler Ölçeği Toplam	Biraz (a)	75	4,20±1,27	5,560	,001*	d>a-c
	Oldukça (b)	78	4,39±1,03			
	Şiddetli (c)	130	4,33±1,03			
	Çok şiddetli (d)	503	4,62±1,02			
Travma Sonrası Gelişim Envanteri Toplam	Biraz (a)	75	3,35±1,32	9,070	,000*	b>a c>a d>a
	Oldukça (b)	78	3,83±1,06			
	Şiddetli (c)	130	3,79±1,09			
	Çok şiddetli (d)	503	4,04±1,10			
Başkalarıyla İlişkiler	Biraz (a)	75	3,15±1,38	4,731	,003*	d>a
	Oldukça (b)	78	3,62±1,18			
	Şiddetli (c)	130	3,56±1,20			
	Çok şiddetli (d)	503	3,74±1,31			
Yaşam Felsefesi	Biraz (a)	75	3,16±1,41	4,436	,004*	d>a
	Oldukça (b)	78	3,57±1,31			
	Şiddetli (c)	130	3,54±1,24			
	Çok şiddetli (d)	503	3,74±1,35			
Benlik Algısı	Biraz (a)	75	3,62±1,38	13,68	,000*	d>a-c
	Oldukça (b)	78	4,13±1,10			
	Şiddetli (c)	130	4,11±1,18			
	Çok şiddetli (d)	503	4,44±1,06			

Tablo 3.17’de katılımcıların Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri alt boyut ve toplam puanlarının ‘Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amacıyla yapılan anova testine (tek yönlü varyans analizi) ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre; Olayların etkisi ölçeği toplam puanında ($F:45,45$ $p<0,05$), yeniden yaşama alt boyutunda ($F: 53,01$ $p<0,05$), kaçınma alt boyutunda ($F: 18,08$ $p<0,05$), aşırı uyarılma alt boyutunda ($F:36,55$ $p<0,05$), Tinsel Deneyimler Ölçeği toplam puanında ($F:5,560$ $p<0,05$), Travma Sonrası Gelişim Envanteri toplam puanında ($F:9,070$ $p<0,05$), başkalarıyla ilişkiler

alt boyutunda ($F:4,731$ $p<0,05$), yaşam felsefesi alt boyutunda ($F:4,436$ $p<0,05$), ve benlik algısı alt boyutunda ($F:13,68$ $p<0,05$) istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Bu doğrultuda, olayların etkisi ölçeği toplam puanında ‘Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?’ sorusuna verilen yanıtlara göre; ‘oldukça’ ($\bar{x}: 2,72$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,19$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 2,87$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,19$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir bununla birlikte ‘çok şiddetli’ ($\bar{x}: 3,14$) cevabını verenler ise ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,19$), ‘oldukça’ ($\bar{x}: 2,72$) ve ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 2,87$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Tinsel deneyimler ölçeği toplam puanına göre; ‘çok şiddetli’ ($\bar{x}: 4,62$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 4,20$) ve ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 4,33$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Travma sonrası gelişim envanteri toplam puanına göre ‘oldukça’ ($\bar{x}: 3,83$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 3,35$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 3,79$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 3,35$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir ve ‘çok şiddetli’ ($\bar{x}: 4,04$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 3,35$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir.

Yeniden yaşama alt boyutuna göre; ‘oldukça’ ($\bar{x}: 2,86$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,20$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 2,98$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,20$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir bununla birlikte ‘çok şiddetli’ ($\bar{x}: 3,39$) cevabını verenler ise ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,20$), ‘oldukça’ ($\bar{x}: 2,86$) ve ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 2,98$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Kaçınma alt boyutuna göre; ‘oldukça’ ($\bar{x}: 2,66$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,26$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 2,85$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,26$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir ve ‘çok şiddetli’ ($\bar{x}: 2,86$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,26$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Aşırı uyarılma alt boyutuna göre; ‘oldukça’ ($\bar{x}: 2,60$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,10$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir, ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 2,75$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,10$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir bununla birlikte ‘çok şiddetli’ ($\bar{x}: 2,86$) cevabını verenler ise ‘biraz’ ($\bar{x}: 2,10$), ‘oldukça’ ($\bar{x}: 2,60$) ve ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 2,86$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Başkalarıyla ilişkiler alt boyutuna göre; ‘çok şiddetli’ ($\bar{x}: 3,74$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 3,15$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Yaşam felsefesi alt boyutuna göre; ‘çok şiddetli’ ($\bar{x}: 3,74$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 3,16$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir. Benlik algısı alt boyutuna göre; ‘çok şiddetli’ ($\bar{x}: 4,44$) cevabını verenler ‘biraz’ ($\bar{x}: 3,62$) ve ‘şiddetli’ ($\bar{x}: 4,14$) cevabını verenlere oranla daha yüksektir.

3.1.3. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Dönüşüm Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Tablo 3. 18. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri Puanları ile alt boyutları arasındaki ilişkiye dair korelasyon analizi sonuçları **p<0,01 *P<0,05

Değişkenler		OEÖ Toplam	Yeniden Yaşama	Kaçınma	Aşırı Uyarılma	TDÖ Toplam	TSDE Toplam	Başkalarıyla İlişkiler	Yaşam Felsefesi	Benlik Algısı
OEÖ Toplam	R p n	1 786								
Yeniden Yaşama	R p n	,920** ,000 786	1 786							
Kaçınma	R p n	,775** ,000 786	,518** ,000 786	1 786						
Aşırı Uyarılma	R p n	,930** ,000 786	,859** ,000 786	,575** ,000 786	1 786					
TDÖ toplam	R p n	,040 ,262 786	,065 ,068 786	,029 ,423 786	,006 ,877 786	1 786				
TSGE Toplam	R p n	,179** ,000 786	,184** ,000 786	,140** ,000 786	,142** ,000 786	,387** ,000 786	1 786			
Başkalarıyla ilişkiler	R p n	,121** ,001 786	,115** ,001 786	,116** ,001 786	,087* ,015 786	,320** ,000 786	,902** ,000 786	1 786		
Yaşam Felsefesi	R p n	,171** ,000 786	,174** ,000 786	,129** ,000 786	,141** ,000 786	,291** ,000 786	,906** ,000 786	,748** ,000 786	1 786	
Benlik Algısı	R p n	,196** ,000 786	,211** ,000 786	,137** ,000 786	,160** ,000 786	,422** ,000 786	,927** ,000 786	,717** ,000 786	,785** ,000 786	1 786

Tablo 3.18’de Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Dönüşüm Envanteri Puanları ile alt boyutları arasındaki ilişkiye dair korelasyon analizi sonuçları verilmiştir. Bulgular, OEÖ toplam puanının yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma alt boyutları ile anlamlı bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre olayların etkisi arttıkça yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma artmaktadır. Bununla birlikte OEÖ toplam puanı ile TSDE (Travma Sonrası Dönüşüm Envanteri) toplam puanı arasında ve OEÖ toplam puanı ile TSDE’nin alt boyutlarından olan yaşam felsefesi ve benlik algısı arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu düzeyde olduğu saptanmıştır.

Yeniden yaşama alt boyutu ile kaçınma ve aşırı uyarılma alt boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu düzeyde olduğu saptanmıştır. Yeniden yaşama alt boyutu ile TSDE toplam puanı arasındaki, yeniden yaşama alt boyutu ile yaşam felsefesi ve benlik algısı alt boyutları arasındaki ilişkinin de istatistiksel açıdan anlamlı olduğu düzeyde olduğu saptanmıştır. Kaçınma alt boyutu ile aşırı uyarılma alt boyutu arasındaki, kaçınma alt boyutu ile TSDE toplam puanı arasındaki ve kaçınma alt boyutu ile yaşam felsefesi ve benlik algısı alt boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu düzeyde olduğu saptanmıştır. Aşırı uyarılma alt boyutu ile TSDE toplam puanı arasındaki, aşırı uyarılma alt boyutu ile yaşam felsefesi ve benlik algısı alt boyutları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu düzeyde olduğu saptanmıştır.

TDÖ (Tinsel Deneyimler Ölçeği) toplam puanı ile TSDE puanı arasında anlamlı düzeyde ilişki saptanmıştır. Buna göre; tinsel deneyimler arttıkça travma sonrası dönüşüm artmaktadır. TDÖ toplam puanı ile başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algısı alt boyutları arasında anlamlı düzeyde ilişki saptanmıştır. Buna göre; tinsel deneyimler arttıkça başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algısı artmaktadır.

TSDE ile başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik alt boyutları arasında anlamlı düzeyde ilişki saptanmıştır. Buna göre; travma sonrası dönüşüm arttıkça başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algısı artmaktadır.

Başkalarıyla ilişkiler alt boyutu ile yaşam felsefesi alt boyutu ve benlik algısı alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişki saptanmıştır. Buna göre; başkalarıyla ilişkiler arttıkça yaşam felsefesi ve benlik algısı artmaktadır.

Yaşam felsefesi alt boyutu ile benlik algısı alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişki saptanmıştır. Buna göre; yaşam felsefesi arttıkça benlik algısı artmaktadır.

Tablo 3 19. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Envanteri Puanları ile alt boyutları arasındaki ilişkiye dair regresyon analizi sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	Std. Hata	Beta	T	R	R Square	F	Sig.
OEÖ	TDÖ	4,347	,154	,040	28,18	,040	,002	1,259	,262
Yeniden Yaşama Kaçınma Aşırı Uyarılma	TDÖ	4,270	,139	0,65	30,78	0,65	,004	3,341	0,68
	TDÖ	4,395	,153	0,29	28,65	0,29	,001	,642	,423
	TDÖ	4,497	,119	,006	37,81	,006	,000	,024	,877
TSGE	TDÖ	3,104	,125	,387	24,807	,387	,150	137,91	,000
Başkalarıyla İlişkiler	TDÖ	3,563	,107	,320	33,38	,320	,102	89,51	,000
Yaşam Felsefesi	TDÖ	3,679	,104	,291	32,21	,291	,085	72,69	,000
Benlik Algısı	TDÖ	2,848	,132	,422	21,53	,422	,178	170,11	,000

Tablo 3.19’da Olayların Etkisi Ölçeği ve Travma Sonrası Gelişim Envanteri Puanları ile alt boyutlarının bağımlı değişken olan Tinsel Deneyimler Ölçeği puanı ile ilişkisini inceleyen regresyon analizi sonuçları verilmiştir.

OEÖ’nün TDÖ üzerindeki etkisi incelendiğinde, bu değişkenin TDÖ puanlarını anlamlı düzeyde yordamadığı bulgulanmıştır (B = 4.347; β = .040; p = .262; $p > 0,05$). Benzer şekilde OEÖ’nün alt boyutları olan yeniden yaşama (p = .068; $p > 0,05$), kaçınma (p = .423; $p > 0,05$) ve aşırı uyarılmanında (p = .877; $p > 0,05$) TDÖ üzerindeki yordayıcı etkisinin anlamlı olmadığı bulgulanmıştır.

TSGE toplam puanının ise TDÖ’yü anlamlı düzeyde yordadığı bulgulanmıştır (B = 3.104, β = .387, p < .001). Bu modelin açıklayıcılık düzeyi %15’tir (R^2 = .150). TSDE’nin alt boyutları ayrı ayrı ele alındığında; başkalarıyla ilişkiler (p < .001; $p > 0,05$), yaşam felsefesi (p < .001; $p > 0,05$) ve benlik algısı (p < .001; $p > 0,05$) boyutlarının tamamının TDÖ puanlarını anlamlı ve pozitif yönde yordadığı bulgulanmıştır.

3.2. TARTIŞMA

Bu bölümde 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen iki büyük depremten etkilenen depremzedelerin; olayların etkisi, tinsel deneyimler, travma sonrası gelişim ve demografik değişkenlere ait bulguları arasındaki ilişki alan yazındaki ulusal ve uluslararası araştırmalar

çerçevesinde ilgili ana başlıklar altında tartışılmıştır. Bölümde; ilk olarak araştırmada kullanılan ölçekler ile demografik değişkenler arasındaki ilişki, daha sonra kullanılan ölçeklerin bir-biriyle ilişkileri istatistiksel olarak incelenmiştir.

3.2.1. Demografik değişkenlere Göre Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Ölçeği Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

3.2.1.1. Cinsiyet Değişkenine Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma bulguları, olayların etkisi (TSSB) ve yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılmış alt boyutları puanlarının cinsiyet faktörüne göre farklılaştığını; kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek puanlar aldığını ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgunun alan yazındaki diğer çalışmalarla uyumlu olduğu görülmektedir. Alan yazında deprem yaşamış bireylerle yapılan çalışmalar incelendiğinde, kadınların erkeklere kıyasla olayların etkisinde kalmaya daha yatkın olduğu bulgulanmıştır (Şalcıoğlu vd., 2003; Ali vd.,2012; Rafiey vd., 2019; Boztas vd., 2019; Nobakht vd., 2019; Eren, 2024; Çelik, 2024). Bununla birlikte yapılan çalışmalarda olayların etkisi ölçeğinin yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında da kadınların erkeklere oranla anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldığı bulgulanmıştır (Carr vd., 1995; Başoğlu vd., 2002; Balloğlu vd., 2005; Dell’Osso vd., 2012; Shrestha, 2015; Aksoy,2024).

Bu çalışmalara ek olarak; ABD genel nüfusunda travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) yaygınlığını, risk faktörlerini ve eşlik eden psikiyatrik bozuklukları incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada (Kessler vd., 1995) ve Travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) açısından cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklarını incelemek amacıyla yapılan bir başka çalışmada (Olf, 2017) kadınların erkeklere oranlara olayların etkisinde kalma olasılığının iki kat daha fazla olduğu bulgulanmıştır. Toplum temelli örneklemde travmatik olaylara maruziyetin ve TSSB gelişme olasılığının sıklığını ve dağılımını analiz etmek amacıyla yapılan bir başka çalışmada ise travmaya maruz kalma olasılığının erkeklerde daha yüksek olduğu bulgulanırsa da olayların etkisinde kalma olasılığının kadınlarda daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Breslau vd., 1998).

Elde edilen bulgular özelinde kadınların olayların etkisini daha yüksek düzeyde yaşamalarının nedenlerinden birinin, duygusal duyarlılıklarının yüksek olması, olay anında hisset-

tikleri korku, çaresizlik ve kaygıyı içselleştirme eğilimlerinin bu duygularla uzun süre baş başa kalmalarına neden olduğunu söylemek mümkündür (Carr vd., 1995; Baloglu vd., 2005). Bir diğer neden yaşanan afetlerin ardından kadınların evi, aileyi toplarlama ve bakım gibi toplumsal cinsiyet rollerini üstlenmeleri beklenmektedir. Yüklenen bu sorumluluklardan dolayı kadın sadece kendi sıkıntılarıyla değil çevresindekilerinde sıkıntılarıyla başa çıkmak zorunda kalabilmektedir (Şalcıoğlu vd., 2003; Çelik, 2024). Son olarak kadınlar daha çok duygu odaklı başa çıkma stratejisine başvurmaya, duygularını ifade ederek dışa vurmaya ve sosyal destek aramaya meyillidir bu durum ise sorunun çözümünden çok olayın etkisinde daha fazla kalmayı arttırmaktadır. (Tolin ve Foa, 2006) Özetle, kadınların aile ve ev içi bakım sorumlulukları nedeniyle artan iş yüküyle birlikte daha fazla zorlukla başa çıkmak zorunda kalmaları, deneyimledikleri olayın etkisini arttırabilmektedir.

3.2.1.2. Yaş Değişkeni Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmada; olayların etkisi alt boyutlarından olan yeniden yaşama alt boyutunda yaş aralığı 26-35 ile 36-45 arasındaki bireylerin, yaş aralığı 18-25 bireylere oranla anlamlı düzeyde fark olduğu bulgulanmıştır. Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde olayların etkisinin yaş değişkenine göre farklı yaş grupları arasında farklı bulgulara ulaşıldığı ve fikir birliği olmadığı tespit edilmiştir (Kun vd., 2009; Wu vd., 2014; Lassemo vd., 2017; Beyhun vd., 2019; Eren, 2024; Kazancı,2024; Mamun vd., 2019). Olayların etkisinin dünya genelindeki yaygınlığını belirlemek, risk faktörlerini analiz etmek ve tedaviye erişimdeki eşitsizlikleri ortaya koymak amacıyla yapılan bir çalışmada da 18 yaş altının risk faktörü olduğu bulgulanırken (Koenen vd., 2017), yapılan başka bir çalışma da benzer şekilde yaş ilerledikçe olayların etkisinin azaldığı bulgulanmıştır (Liu vd., 2024). 1981–2001 yılları arasında yayımlanan 160 çalışmanın bulgularını derleyerek, afet mağdurlarının psikolojik etkileneim düzeylerini ve bu etkilenimi artıran veya azaltan risk faktörlerini analiz etmeyi amaçlayan bir başka çalışma da ise genç ve orta yaş grubundaki bireylerin afet sonrası yüksek risk grubunda olduğu bulgulanmıştır (Norris vd., 2002). Bununla birlikte 2023 Hatay depreminin ardından yapılan bir çalışma da olayların etkisinin 30 yaş ve altında 41yaş ve üstüne oranla daha yüksek düzeyde olduğu bulgulanmıştır (Çavuşoğlu,2024).

Alan yazındaki diğer bulgularla karşılaştırıldığında bu çalışmada elde edilen bulgunun kısmen uyduştugunu söylemek mümkündür. 26-35 ve 36-45 yaşı kapsayan evre yetişkinlik evresidir ve yaşamın önemli geçiş dönemlerini oluşturmaktadır (Aksoy,2024). Bu yaşlarda bireyler ailelerinden ayrılarak bağımsızlık kazandıkları, kariyer, sosyal statü, aile kurma, fi-

nansal sorumluluklar gibi hem yaşam deneyimlerinin hem de başa çıkma stratejilerinin çeşitlendiği, sorumluluklarının arttığı dönemlerden geçmektedirler (Cohen vd.,2017). Yoğun sorumluluklar altında olan 26-45 yaş arasındaki bireyler yaşadıkları herhangi bir travma durumunda daha duyarlı hale gelebilir ve bu durumu da yeniden yaşama belirtilerini arttırdığı şeklinde yorumlamak mümkündür.

Araştırmada; yaş aralığı 26-35 arasındaki bireyler yaş aralığı 18-25 arasındaki bireylerden, yaş aralığı 36-45 arasındaki bireyler yaş aralığı 18-25 arasındaki bireylerden, yaş aralığı 46-55 arasındaki bireyler yaş aralığı 18-25 arasındaki bireylerden ve 56 ve üzeri yaş bireyler ise hem 18-25 yaş arası hem de 26-35 yaş arasındaki bireylerden daha fazla günlük manevi deneyimlere başvurmuştur. Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde yaş ile günlük manevi deneyimler arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmıştır (Taplamacıoğlu, 1962; Tornstam,1997; Krause, 2003; Kurt, 2009; Zimmer vd., 2016; Wink ve Dillon, 2002; Arslan, 2009; Kızılgeçit ve Vural, 2017; Ayten ve Köse, 2020; Yağız,2021; Nişancı, 2023). Bu bulgu literatürle uyumludur. İnancın bebeklikten yaşlılığa kadar ömür boyu süren bir gelişim süreci olduğunu belirten Fowler’a (2000) göre bireyler yaşlandıkça daha derin ve kapsamlı bir inanç anlayışına sahip olmaktadır. Bununla birlikte yaş aldıkça yaşam deneyimleri artmaktadır. Özellikle yaşlılık dönemi eş ve yakınların kaybı, maddi, manevi ve fiziksel sıkıntılar gibi krizlerin ve yaşama dair sorgulamaların arttığı bir dönemdir. Bu krizlerin üstesinden gelebilmek için bireyler daha fazla maneviyata yönelmektedir (Skotes, 1991; Öz, 2024). Bu nedenle yaş ile günlük manevi deneyimler arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olması beklenen bir durumdur.

Araştırmada; travma sonrası gelişim envanterinin alt boyutlarından olan yaşam felsefi alt boyutunda, 26-35 yaş arasındaki bireylerin 56 yaş ve üzeri bireylere oranla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. 26–35 yaş aralığı, bireylerin ailelerinden bağımsızlaşarak kariyer, iş hayatı, evlilik ve aile kurma gibi yaşamsal kararlar aldığı; geleceğe yönelik planlar yaparak sorumluluk üstlendikleri bir gelişim dönemidir (Cohen, 2015, çev. Doğan). Bu dönemde karşılaşılan travmatik deneyimler, bireyin yaşamla ilgili temel inançlarını ve değerlerini sorgulamasına neden olarak yaşam felsefesinde belirgin değişimlere yol açabilir. Nitekim Sawyer vd. (2010) yaptığı meta-analiz çalışmasında, genç bireylerin travma sonrası yaşamlarında köklü değişiklik yapmaya daha yatkın oldukları bulgulanmıştır. Öte yandan, 56 yaş ve üzeri bireyler yaşamın ilerleyen evresinde, geçmiş deneyimlerin birikimiyle daha yerleşik bir dünya görüşüne ve olgunluğa ulaşmış olmaktadır (Cohen, 2015, çev. Doğan). Sim vd. (2015) tarafından yapılan bir çalışmada ileri yaştaki bireylerin travma sonrası gelişim açısından gençlere

kıyasla görece düşük olduğu ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla, genç yetişkinlerin travma sonrası yaşam felsefelerinde daha büyük değişimler yaşaması alan yazın ile paralellik göstermektedir.

3.2.1.3. Medeni Durum Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmada; olayların etkisinde ve ilgili faktörlerinden olan yeniden yaşama alt boyutunda evli bireylerin bekarlara oranla daha anlamlı olduğu bulgulanmıştır. Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde medeni durum ile olayların etkisi arasındaki ilişki üzerine farklı bulguların mevcut olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bazı çalışmalarda evli, bekar ya da boşanmış olmak ile olayların etkisi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulgulanmıştır (Marwa,2016; Bilen, 2019; Eren, 2024; Çelik, 2024; Tarhan,2024, Kara Nariçi, 2024). Yapılan bazı çalışmalarda ise bekar olan bireylerde evli bireylere oranla olayların etkisinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulgulanmıştır. Örneğin; dezavantajlı gruplarla çalışan ruh sağlığı uzmanları üzerine yapılan bir çalışmada evli katılımcılarla karşılaştırıldığında bekar bireylerin daha fazla olay etkisi deneyimledikleri bulgulanmıştır (Öles,2019). Aynı şekilde Koenen vd. (2017) bir çalışmasında bekar ya da boşanmış olanların ve Zhou vd. (2013) bir çalışmasında yalnız olanların olayların etkisi bakımından daha anlamlı olduğu bulgulanmıştır. Yalnız bireyler (bekar ya da boşanmış) sosyal destekten yoksun olmaları nedeniyle TSSB açısından literatürde genellikle risk grubunda değerlendirilse de depresyon gibi kitlesel afetlerde bu durum farklılık gösterebilmektedir. Wenchuan depremi sonrasında 10 yıl içinde yapılan çalışmaların incelendiği bir araştırmada da evli olmak risk faktörü olarak bulgulanmıştır (Liang vd., 2019). Benzer şekilde yetişkin depremezelerde depresyon kaygısı ile ilgili yapılan bir çalışma da evli bireylerin bekar bireylere oranla daha fazla depresyon kaygısı yaşadığı bulgulanmıştır (İribaş,2024). Araştırmada evli bireylerin travmadan etkilenme düzeylerinin daha yüksek bulunması, bu grubun yaşamlarında daha fazla kişisel sorumluluk üstlenmelerine ve özellikle eş ile çocukların can ve mal güvenliğini sağlama yükümlülüğüne sahip olmalarına bağlanabilir. Bu tür sorumluluklar, evli bireylerde psikolojik yükü artırarak travmatik olayın etkilerini daha derin ve yoğun şekilde yaşamalarına sebep olmuş olabilir. Ayrıca, geçim sorumluluğu ve maddi kayıpların yol açtığı stresin de bu bireylerde olayların etkisinin daha anlamlı bulunmasına sebep olan etkenlerden biri olduğu düşünülebilir.

Araştırmada, olayların etkisi alt boyutlarından olan aşırı uyarılma alt boyutunda boşanmış bireylerin bekar bireylere oranla daha anlamlı olduğu bulgulanmıştır. Boşanma bireylerin yaşamlarında da köklü değişimlere yol açan ve travmatik bir etkiye sahip olan bir olay ola-

rak görülmektedir (Keskin,2013). Bu nedenle hem boşanmanın etkisi hem de yaşanan depremin sarsıcı etkisi boşanmış bireyleri olayların etkisine daha duyarlı hale getirebileceği ve aşırı uyarılmışlığı tetikleyebileceği düşünülmektedir.

Araştırmada, günlük manevi deneyimlerin evli olanlarda anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Bulgu, alan yazındaki bazı araştırmalarla paralellik göstermektedir. Örneğin; günlük manevi deneyimler arasında yer alan hamd etme ve şükretme üzerine yapılan bir araştırma da evli bireylerin gün içinde daha fazla şükretme ve hamd etme eğiliminde oldukları, buna paralel olarak dindarlık algılarının ve dine verdikleri önemin de daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Miran,2010). Yetişkin bireylerde dini tutum ve davranışlar üzerine yapılan bir araştırmada da benzer şekilde evli bireylerin bekarlara oranla anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Baynal,2015). Zorlu (2024) tarafından yapılan bir başka araştırmada da benzer şekilde maneviyat düzeyinin evli bireylerde istatistiksel olarak daha anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Zorlu,2024). Evli bireyler; evlilik, ebeveynlik, sosyal yaşam gibi pek çok sorumluluğu bir arada üstlenmektedirler bundan dolayı yaşamlarında kaygı ve stres verici olaylarla karşılaşabilme ihtimalleri ise daha yüksektir. Hayatta karşılaştıkları stres verici durumları yönetebilmek için ise bekarlara kıyasla daha fazla maneviyattan destek aldıkları düşünülmektedir. Bununla birlikte evli bireyler ebeveyn olduklarında çocuklarına iyi bir örnek olma ve onları daha iyi yetiştirme gayretleri neticesinde dine yönelme ve dini vecibeleri yerine getirme sıklığında artış gözlemlenmekte olduğu için bu durumda etkisinin olduğu düşünülmektedir (Peker,2023).

Araştırmada, benlik algısı alt faktörünün evli olanlarda anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Bulgu alan yazındaki bazı araştırmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir. Örneğin Düzce depremi sonrası yapılan bir çalışmada evli olmanın büyümenin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulgulanmıştır (Şakiroğlu,2019). Bununla birlikte algılanan sosyal destek, yaşam amacı ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada da evli bireylerde daha fazla büyüme gerçekleştiği bulgulanmıştır (Gökahmetoğlu,2021). Evli bireylerin, eşlerinden aldıkları duygusal destekle ve ortak sorumluluk duygusuyla hareket ederek, yaşadıkları zorlukları dayanışma içinde aşabildikleri, birbirlerinde güç ve dayanak buldukları ve bu nedenle benlik algısı faktöründe daha fazla dönüşüm yaşadıkları düşünülmektedir.

3.2.1.4. Eğitim Durumu Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmada; tinsel deneyimler/ günlük manevi deneyimler ölçeğinin toplam puanında, ilkokul düzeyindekilerin lise ve lisans düzeyindekilere oranla ve ortaokul düzeyindekilerin lise ve lisans düzeyindekilere oranla daha anlamlı olduğu bulgulanmıştır. Buna göre düşük eğitim düzeyine sahip bireylerde günlük manevi deneyimler daha yüksektir. Alan yazın, araştırmanın bulgusunu ile paralellik göstermektedir. Yaşlılarla yapılan bir araştırmada okuma yazma bilmeyen yaşlıların lisansüstü mezunu olan yaşlılara oranla tinsel deneyimlerinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Öz, 2024). Yaşlı bireylerin gündelik yaşamlarında deneyimledikleri manevi yönelimleri, bu yönelimlerin dua ve ibadet etme alışkanlıklarıyla nasıl örtüştüğü değerlendiren bir başka çalışmada da daha yüksek eğitim seviyesine sahip olanlarda daha düşük günlük manevi deneyimler olduğu bulgulanmıştır (Skarupski vd., 2010). İlahiyat fakültesi öğrencilerinde maneviyat algısının incelendiği bir araştırmada ise; anne ve babası daha düşük eğitim düzeyine sahip olan öğrencilerin maneviyat algısının, üniversite mezunu ebeveyne sahip olanlara kıyasla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Akçay, 2023). Eğitim sisteminin ağırlıklı olarak daha seküler yapıda olması bu durumun nedeni olabilir (Baynal, 2015).

Araştırmada; travma sonrası gelişim envanteri toplam puanına göre, ilkokul düzeyindekilerin lisans ve lisansüstü düzeyindekilere oranla ve ortaokul düzeyindekilerin lisans ve lisansüstü düzeyindekilere oranla daha anlamlı olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca travma sonrası gelişim envanteri alt boyutlarından olan benlik algısı alt boyutu da ilkokul ve ortaokul düzeyindekilerde lisans ve lisansüstü düzeyindekilere oranla daha anlamlıdır. Elde edilen bulgu alan yazın ile paralellik göstermektedir. Kemik iliği nakli geçiren kanser hastalarında travma sonrası büyümeyi etkileyen olası etmenler ortaya koymayı hedefleyen bir çalışma da düşük eğitim seviyesine sahip bireylerde daha yüksek düzeyde büyüme meydana geldiği bulgulanmıştır (Widows vd., 2005). Başka bir araştırmada ise; meme kanseri geçirmiş bireyler arasında eğitim düzeyi düşük olanların travma sonrası gelişim düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Bellizzi ve Blank, 2006). Günlük manevi deneyimlerin eğitim düzeyi düşük olanlarda daha fazla görüldüğü bulgusu göz önüne alındığında, eğitim seviyesi düşük olanların yaşadıkları olaydan kaynaklanan anlam boşluğunu doldurmak ve dönüştürmek için manevi kaynaklara yöneldiği bunun da dönüşüm yaşamlarına katkı sağladığı düşünülmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda; eğitim programlarının bireylerin manevi yönelimlerini ve anlam arayışlarını destekleyici biçimde yapılandırılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

3.2.1.5. Gelir Düzeyi Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmada olayların etkisi ve ilgili faktörleri ile günlük manevi deneyimler arasında gelir düzeyi faktörü açısından anlamlı bir farklılık bulgulanmamıştır. Alan yazın incelendiğinde; deprem sonrası yapılan çalışmalarda, gelirleri düşük düzeyde olan bireylerin TSSB düzeylerinin daha yüksek olduğu (Aksoy,2024; Boztaş vd., 2019) bununla birlikte travmatik olay kapsamında değerlendirilen kadına yönelik şiddet ile ilgili yapılan bir çalışmada da gelir düzeyinin artmasıyla birlikte psikolojik ve fiziksel şiddet oranlarının azaldığı bulgulanmıştır (Gülmez,2014). Yine yapılan bir başka çalışma da ise aylık gelir düzeyi düşük olan bireylerin kendini toplama gücü düzeyleri, orta ve yüksek gelir düzeyine sahip bireylere kıyasla anlamlı derecede daha düşük olduğu bulgulanmıştır (Akdoğan,2024).

Alan yazında, gelir düzeyi ile bireylerin manevi yaşantıları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda ise iki değişkenin birbiriyle ilişkili olduğuna dair bulgulara rastlansa da bu ilişkinin yönü ve istikrarı her zaman net ve tek biçimli olmadığı gözlemlenmektedir. Karayiğit (2017) tarafından yapılan çalışmanın bulgusuna göre; alt ve üst gelir grubundaki bireylere oranla orta gelir grubundaki bireylerin psiko-sosyal uyum ve dini yaşantı açısından daha istikrarlı ve olumlu bir gelişim sergilediği bulgulanmıştır (Karayiğit,2017). Kurt'un (2009) aktardığı çeşitli araştırma bulgularına göre ise; Günay'ın (1979) araştırmasında, gelir düzeyi arttıkça bireylerin dinî yaşantılarında azalma olduğu özellikle üst sosyo-ekonomik tabakaya yaklaşıldıkça dünya işlerine yönelimin arttığı ve buna paralel olarak dine olan ilginin azaldığı bulgulanmıştır. Bununla birlikte, Onay'ın (2004) çalışmasında da orta gelir grubundan gelen öğrencilerin dindarlık düzeylerinin, alt ve üst gelir grubundan gelen öğrencilerden daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Öte yandan, Kımtır'ın (2008) çalışmasında, gelir seviyesinin artışına paralel olarak bireylerin inanç ve ibadet boyutlarında daha yüksek puanlar aldıkları; buna karşılık ekonomik açıdan dezavantajlı gruptakilerin ortalama puanlarının en düşük düzeyde kaldığı bulgulanmıştır (akt. Kurt, 2009).

Gelir düzeyi değişkenine göre travma sonrası gelişim envanterinin ilgili faktörlerinden olan yaşam felsefesinde yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin daha anlamlı olduğu bulgulanmıştır. Araştırmanın bulgusu alan yazındaki araştırmalarla paralellik göstermektedir. Örneğin; hemodiyaliz tedavisi gören 491 hastayla gerçekleştirilen bir araştırmada, sosyoekonomik düzeyi daha yüksek olan bireylerin, travma sonrası gelişim düzeyleri ve ilgili alt faktör puanlarının istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Yorulmaz vd., 2019). Benzer şekilde, Tekcan'ın (2018) aracılığıyla yürütülen bir başka araştırmada da gelir düzeyi yüksek bireylerin travma sonrası gelişim düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgu-

lanmıştır (Tekcan,2018). Travma sonrası büyüme ile ilgili 39 saha çalışmasının incelenmesi üzerine yapılan bir çalışmada da çalışmalardan ikisinde yüksek gelir düzeyinin daha fazla büyüme ile ilişkili olduğu bulgulanmıştır (Linley ve Joseph, 2004). Düşük gelir grubundaki bireyler temel yaşamsal ihtiyaçları karşılama mücadelesi verirken, yüksek gelir grubundakilerin daha geniş kaynaklara ve işlevsel sosyal ağlara erişimi sayesinde sosyal destek ağlarına ulaşmaları ve yaşamlarını yeniden yapılandırmaları daha olası görünmektedir.

3.2.1.6. ‘Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Deprem deneyimi sorularından olan ‘Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?’ sorusuna göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında anlamlı farklılık bulgulanmıştır. ‘Evim yıkıldı’ cevabını verenler anlamlı şekilde daha yüksektir. Ulaşılan sonuca göre; deprem sonrası evi yıkılan bireylerin, travmatik yaşantının etkilerini diğer bireylere kıyasla daha yoğun biçimde deneyimledikleri görülmektedir. Bununla birlikte bu bireylerde, deprem anını zihinsel olarak tekrar tekrar yaşadıkları, olayı çağrıştıran kişi, mekân ve düşüncelerden kaçınma eğiliminde oldukları ve sürekli bir tehdit algısıyla yüksek düzeyde uyarılmışlık belirtileri gösterdikleri görülmektedir. Bulgu alan yazındaki diğer çalışmalarla uyumlu niteliktedir (Coşgun,2022; Gülmez, 2022; Yıldırım,2022; Kurtoğlu, 2023; Pemik, 2024; Özer,2024; Çelik,2024; Kazancı,2024).

Depremi ardından barınma düzeninin değişimi yaşanan olayın etkisini pekiştiren faktörlerden biridir. Yapılan araştırmalardan birinde, deprem sonrasında evinde hasar meydana gelen, yıkıma maruz kalan bu nedenle konteyner kentlerde yaşamını sürdürmek zorunda kalan bireylerin, konutunda herhangi bir zarar oluşmayanlara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek TSSB belirtileri gösterdiği bulgulanmıştır (Tarhan,2024). Benzer bir şekilde Ay (2023) tarafından yapılan bir çalışmada, depremde evi hasar gören bireylerin duygusal etkilenme düzeylerinin, evi zarar görmeyen bireylere kıyasla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca başka bir çalışma da hasarlı binalara bakmaktan uzak durma gibi kaçınma davranışlarının yoğunluğu arttıkça, TSSB belirtilerinin de belirginleştiği bulgulanmıştır (Bedirli,2014). Gerçekleştirilen nitel bir araştırmada da deprem sonrası barınma sorunları, travmanın etkisini pekiştiren temel etmenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, hasarlı evlerde kalmaya mecbur olmanın ya da yeni bir yaşam alanı bulmakta yaşadıkları güçlüğü, psikolojik olarak onları olumsuz yönde etkilediğini vurgulamışlardır (Yıldırım,2022).

Kişisel güvenliğin simgesi olan evlerin yıkılması, bireyin psikolojik dengesini etkilemekte; kontrol kaybı, ani yıkım ve ölüm tehdidi gibi unsurlar deneyimlenen olayın ağırlığını artırarak TSSB geliştirme olasılığını yükseltmektedir (Eren,2024). Depremde evin yıkılması, depresyon düzeyini de etkileyen önemli bir değişkendir. Yalnızca barınma alanının değil, aynı zamanda bireyin anılarını, aidiyet duygusunu ve kişisel eşyalarını da kaybetmesi, yaşanan olayın etkisini arttırdığı düşünülmektedir (Güven,2010). Dolayısıyla; depremde evini kaybeden bireylerde, fiziksel yıkımın travmanın etkisini derinleştirerek olayın etkisi belirtilerinin daha yoğun yaşanmasına neden olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.1.7. ‘Depremde enkaz altında kaldınız mı?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Deprem deneyimi sorularından olan ‘Depremde enkaz altında kaldınız mı?’ sorusuna göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında anlamlı farklılık bulgulanmıştır. ‘Evet’ yanıtını verenler anlamlı şekilde daha yüksektir. Ulaşılan sonuca göre; deprem sırasında enkaz altında kalan bireylerin, deneyimledikleri olayın etkisini çok daha yoğun biçimde yaşadıkları göstermektedir. Ayrıca bu bireylerin; yaşadıkları olayın etkisiyle deprem anını zihinsel olarak tekrar tekrar canlandırmakta olduğunu, travmatik anılara bağlı olarak kabuslar gördüğünü ve olayı hatırlatan kişi, mekân ya da konuşmalardan bilinçli olarak uzak durma eğilimleri artarak kaçınma davranışlarının belirginleştiğini, bireylerde sürekli bir tetikte olma hali, aşırı irkilme, sinirlilik ve uykuya dalmada zorluk gibi aşırı uyarılmışlık belirtilerinin var olduğunu söylemek mümkündür. Elde edilen bulgular, alan yazındaki araştırmalarla paralellik göstermektedir. Depremle ilgili çalışmalarda, depremin olayların etkisi gelişimini etkileyen önemli risk etmenleri arasında yer aldığı ve bu bağlamda enkaz altında kalmanın da öne çıkan bir unsur olduğu vurgulanmaktadır (Kurt,2019; Abolhadi vd., 2022; Başoğlu,2002; Kurt ve Gülbahçe,2019; Gülmez,2022; Pemik,2024; Tarhan,2024). Bu çalışmalara ek olarak alan yazındaki bazı çalışmalarda da enkaz altında kalan çocuklarda görülen depresif belirti düzeyinin anlamlı biçimde yüksek olduğu (Güvercin, 2006), paralel biçimde yetişkinlerde de depresif belirtilerin (Güven, 2010) ve anksiyete düzeylerinin (Ağiroğlu, 2024) belirgin şekilde arttığı bulgulanmıştır. Aksoy (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışma da ise; enkaz altında kalan katılımcıların tamamında travma sonrası stres belirtilerine rastlanmış olup, özellikle olayın zihinsel tekrar yaşantılanması ve bedensel uyarılmışlık düzeylerinde belirgin bir artış olduğu bulgulanmıştır (Aksoy,2024).

Enkaz altında kalma durumunda birey, doğrudan yaşam tehdidiyle karşı karşıya kaldığı ve yoğun çaresizlik duygusunu deneyimlediği için yaşanan olayın etkisinin artması bakımından risk faktörü olması muhtemeldir (Aksoy,2024). Bu deneyim, bireyin yalnızlık, belirsizlik ve dış dünyayla bağının kopması gibi psikolojik olarak sarsıcı durumlarla baş başa kalmasına neden olmakta; aynı zamanda hayatta kalma mücadelesi ile birleşerek zihinsel bellekte travmanın kalıcılığını artırmakta olabilir. Literatürde, travma sırasında hissedilen ölüm korkusu ve kontrol kaybının, olayların etkisini tetikleyen bilişsel etmenlerden olduğu belirtilmektedir (Başoğlu vd., 2002; Ehlers & Clark, 2000). Enkaz altında kalma durumuna fiziksel yaralanmalar da eşlik etmekte; bu durum hem bedensel ağrılar hem de olayın hatırlatıcılığı yoluyla psikolojik baskıyı sürekli kılmaktadır (Şalcıoğlu vd., 2007). Tüm bu etkenler birlikte değerlendirildiğinde, enkaz altında kalma deneyimi, olayların etkisini arttırıcı nitelikte olduğu görülmektedir.

3.2.1.8. ‘Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Deprem deneyimi sorularından olan ‘Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?’ sorusuna göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında anlamlı farklılık bulgulanmıştır. ‘1 gün ve daha fazla kaldım’ yanıtını verenler anlamlı şekilde daha yüksektir. Ulaşılan sonuca göre; enkaz altında kalma süresinin uzaması bireylerde maruz kaldıkları olayın etkisinin şiddetini arttırıcı nitelik taşımaktadır ‘Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?’ değişkeni ile ilgili alan yazında benzer bir bulguya ulaşılmamıştır. Enkaz altında kalma deneyimin olayların etkisi ve ilgili faktörleri tetiklediği bulgularından yola çıkarak enkaz altında kalma süresi arttıkça bireylerde olayların etkisi ve ilgili faktörlerinin de daha yüksek düzeyde gözlemlenebileceği düşünülmektedir.

3.2.1.9. ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Deprem deneyimi sorularından olan ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?’ sorusuna göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında anlamlı farklılık bulgulanmıştır. ‘Evet’ yanıtını verenler anlamlı şekilde daha yüksektir. Ulaşılan sonucuna göre; deprem sırasında akraba veya yakınlarından birinin göçük altında kalmasına tanıklık eden bireylerin, doğrudan fiziksel maruziyet yaşamamış olsalar dahi, deneyimlediklerin olayın etkisinde kaldıklarını ve yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık tepkileri gösterdikleri gözlem-

lenmektedir. Alan yazı ile elde edilen sonuç paralellik göstermektedir (Gülmez,2022; Tarhan,2024; Eren,2024; Çelik,2024). Bu çalışmalara ek olarak; Kurtoğlu'nun (2023) yürüttüğü çalışmada, depresyon, kaygı ve TSSB sonuçları incelendiğinde, yakın çevresinden birinin enkaz altında kaldığını belirten bireylerin, psikolojik belirtileri anlamlı düzeyde daha yoğun yaşadıkları bulgulanmıştır (Kurtoğlu,2023). Kılıç (2024) aracılığıyla gerçekleştirilen bir başka çalışma da ise depremde yakınlarının enkaz altında kaldığını bildiren afetzedelerin, hem intihar olasılığını değerlendiren ölçek puanlarında hem de travma sonrası stres belirtilerini ölçen PCL-5 puanlarında anlamlı düzeyde yüksek skorlar aldığı bulgulanmıştır (Kılıç,2024). Güneşrigök'ün (2024) yürüttüğü nitel bir araştırmada da, deprem sırasında göçük altında kalan bir yakını için günlerce haber beklemenin, ona ulaşamamanın ya da yaşamından endişe duymanın; bireyde derin bir çaresizlik ve kontrol kaybı hissi yarattığı ve yaşanan olayın birey üzerindeki etkisini artırdığı bulgulanmıştır.

DSM-5'e göre bireyin yalnızca doğrudan yaşadığı olaylar değil, aynı zamanda yakın çevresinde meydana gelen ağır olaylara tanıklık etmesi ya da bu tür olaylara maruz kalan sevdiklerine dair bilgi edinmesi de psikolojik etkileri bakımından travmatik yaşantılar kapsamında değerlendirilmektedir (APA,2013). Bundan dolayı akrabası/yakını enkaz altında kaldığını bilen bireyler, fiziksel olarak doğrudan bir tehlike yaşamamış olsalar bile olayın zihinsel ve duygusal yankılarını en az birinci derece maruziyet kadar derinden hissedebildiğini söylemek mümkündür. Kişinin sevdiği birinin acı çektiğini ya da yaşam mücadelesi verdiğini düşünmesi, zihinsel tekrarların ve kaçınma davranışlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilir. Özellikle, yakınından haber alamama ve çaresizlik içinde bekleme gibi belirsizlik durumlarında, yaşanan olayın bireyin zihinsel yapısında merkezî bir yer edinme olasılığı artmakta (Berntsen ve Rubin, 2006) ve bu durum olayın etkisinin birey üzerinde artmasına sebebiyet verebilmektedir.

3.2.1.10. 'Depremden sonra herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?' Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Deprem deneyimi sorularından olan 'Depremden sonra herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?' sorusuna göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında ve tinsel deneyimler/günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanında anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında 'evet' yanıtı verenler anlamlı şekilde daha yüksektir. Bu-

nunla birlikte tinsel deneyimler/ günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanında ise ‘hayır’ yanıtını verenler anlamlı şekilde daha yüksektir. Ulaşılan sonuç; fiziksel olarak zarar gören bireylerin olayın etkisi, olayı yeniden göz önüne getirme, ondan kaçınma davranışları ve sürekli tetikte olma gibi belirtileri fiziksel olarak zarar görmeyenlere göre daha yoğun yaşadığını ve tinsel deneyimlerin, bireyin başa çıkma kapasitesini artırarak, fiziksel sağlık üzerinde dolaylı olarak koruyucu bir etkisi olabileceği şeklinde yorumlanabilmektedir. Bulgu alan yazındaki diğer bulgularla paralellik göstermektedir.

Depremi deneyimlemiş yetişkin bireyler arasında olayların etkisinin görülme sıklığını ve bu bireylerin kullandıkları başa çıkma yöntemlerini incelemeyi amaçlayan bir çalışma da deprem sırasında fiziksel yaralanma yaşayan bireylerin, olayların etkisinde kalma eğilimlerinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Adhikari Baral ve Bhagawati,2019). 1988 Spitak Depremi’ni konu alan bir çalışmada, depremin üzerinden 23 yıl geçmiş olmasına rağmen, afet sonrasında ortaya çıkan kronik sağlık sorunlarının, bireylerde olayların etkisi belirtilerinin sürmesine anlamlı düzeyde katkı sağladığı bulgulanmıştır (Goenjian vd., 2018). Benzer şekilde, Temşi’nin (2024) yürüttüğü bir başka çalışmada ise, uzuv kaybının diğer fiziksel sağlık sorunlarına kıyasla bireyler üzerinde çok daha derin ve kalıcı etkiler yarattığı ve bu tür bir kaybın, çoğu zaman tolere edilebilen diğer sağlık problemlerine göre psikolojik olarak daha yıpratıcı sonuçlara yol açtığı bulgulanmıştır. APA (2013) tanımı incelendiğinde ise ciddi yaralanmanın, travmatik olayın temel bileşenlerinden biri olarak yer aldığı görülmektedir (APA,2013). Bundan dolayı; deprem sonrası fiziksel olarak zarar gören bireylerin, olayların etkisi ölçeği kapsamında daha yüksek puanlar alması mümkün görünmektedir.

Toplum temelli yapılan boylamsal bir araştırmada, düzenli dini katılımın yaşam sürecini uzatıcı etkisinin bulunduğu ve tıbbi ya da psikolojik sorunlar yaşayan bireyler için maneviyatın yalnızca bir inanç sistemi değil; ağrı yönetiminden cerrahi iyileşmeye, depresyondan bağımlılık ve intihar riskinin azaltılmasına kadar uzanan çok yönlü bir başa çıkma ve iyilik hali kaynağı olduğu bulgulanmıştır (Larson ve Larson, 2003). Wachholtz vd. (2007) gerçekleştirdiği bir diğer araştırmada ise, kronik ağrı deneyimleyen bireylerin, ağrıyla başa çıkmayı kolaylaştırmak ve yaşadıkları süreci daha dayanılır hale getirmek amacıyla dua gibi manevi başa çıkma yöntemlerine yöneldikleri bulgulanmıştır. Oxman vd. (1995) çalışmasında ise, yaşlı bireylerin kalp ameliyatı sonrasındaki altı aylık süreçte yaşamlarını yitirme riskinin, din-den manevi güç ve teselli bulamama durumunda belirgin şekilde arttığı ve bu durumun bağımsız bir risk etmeni olabileceği bulgulanmıştır. Bundan dolayı; manevi deneyimlerin, dua, şükür, sabır ve tevekkül gibi dini tutumların, yaşanan sıkıntıların sonuçlarını tamamen ortadan kaldırmasa da bireyin sorunlara farklı bir anlam yüklemesine yardımcı olarak bu zorlukları

daha katlanabilir ve başa çıkılabilir hâle getirirken; inancın aynı zamanda insanı içsel ve dışsal tehditlere karşı koruyan bir kalkan işlevi gördüğünü söylemek mümkündür (Bahçekapılı,2016).

3.2.1.11. ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralanan var mı?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Deprem deneyimi sorularından olan ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralanan var mı?’ sorusuna göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında ve tinsel deneyimler/günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanında anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında ‘evet’ yanıtı verenler anlamlı şekilde daha yüksektir. Bununla birlikte tinsel deneyimler/ günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanında ise ‘hayır’ yanıtı verenler anlamlı şekilde daha yüksektir. Ulaşılan sonuç; depremde kaynaklı yakını/akrabası yaralanan bireylerin olayların etkisini ve faktörlerini daha yoğun yaşarken, yakını/akrabası yaralanmayan bireylerin günlük manevi deneyimleri daha fazla deneyimlediğini göstermektedir. Bulguların alan yazın ile paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde; yaşanan olaydan kaynaklı yakının/akrabanın yaralanması durumu bireylerde olayların etkisi, kaygı, depresyon ve stres düzeylerinde anlamlı bir artışa yol açtığı bulgulanmıştır (Sarman,2012; Coşgun,2022; Taşdelen,2024) Bununla birlikte yakın çevresinden herhangi biri yaralanmamış olan bireylerin daha aktif başa çıkma stratejileri geliştirdikleri, karşılaştıkları sorunlar karşısında daha çözüm odaklı ve daha yapıcı olarak psikolojik uyumlarını sürdürdükleri bulgulanmıştır (Taşdelen,2024).

DSM-V’e (2013) göre; yakınındaki birinin yaşadığı olumsuz bir duruma tanıklık edilmesi de TSSB kapsamında değerlendirilmektedir (APA,2013). Bu durum dolaylı travma etkisine neden olmakta ve doğrudan maruz kalmasalar bile doğrudan maruziyet gösteren bireylerle benzer psikolojik tepkiler geliştirebilmektedirler (Erdur Baker vd.,2024). Bu durumda yakını/akrabası yaralanan bireylerin olayların etkisini ve ilgili faktörleri daha yoğun biçimde deneyimlemeleri beklenebilir bir durumdur. Bununla birlikte yakını/akrabası yaralanmayan bireylerin şükran duyarak daha fazla maneviyata yöneldikleri düşünülmektedir.

3.2.1.12. ‘Depremden dolayı akrabınızı/yakınınızı kaybettiniz mi?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Deprem deneyimi sorularından olan ‘Depremden dolayı akrabınızı/yakınınızı kaybettiniz mi?’ sorusuna göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama ve aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında anlamlı farklılık bulgulanmıştır. ‘Evet’ yanıtını verenler anlamlı şekilde daha yüksektir. Ulaşılan sonuca göre; deprem sonucunda bir yakınının hayatını kaybettiğini ifade eden bireyler, yaşadıkları olayın etkisinde daha fazla kalmakta; ayrıca bu durum, olayın zihinde sıkça canlanmasına, duygusal hassasiyetin artmasına ve sürekli bir içsel huzursuzluk hâlinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ulaşılan sonuç alan yazındaki diğer sonuçlarla uyumludur (Kun vd., 2009; Sarman,2012; Özden,2013; Akgün,2016; Kurt,2019; Çelik,2024; Sürme Kılıç,2024; Kara Nariçi,2024)

Yakın kaybını konu alan araştırmalar, bireylerde yas, suçluluk duygusu ve olayı zihinde yeniden canlandırma gibi tepkilerin sık görüldüğünü de ortaya koymuştur. Örneğin; Sönmez’in (2022) belirttiğine göre; deprem sonrası yaşanan yakın kaybının deneyimlenen olayın zihinde tekrar tekrar canlanmasına ve deneyimlenen olayın kronikleşmesine zemin hazırlayabilmektedir (Sönmez,2022). 2004 Hint Okyanusu tsunamisi sonrasında travmatik yas sürecini inceleyen bir araştırmada, afet anında olay yerinde bulunmayan ancak yakın kaybı yaşayan bireylerin, fiziksel olarak felakete maruz kalan kişilerle benzer düzeyde etkilendiği bulgulanmıştır (Johannesson vd., 2011). Bununla birlikte, yakınını kaybeden bireylerde; geçmişte tamamlanmamış ilişkiler, yeterince yardımcı olamama düşüncesi ve hayatta kalmış olmanın yarattığı suçluluk duygusunun sıklıkla görüldüğü bulgular arasındadır (Kaya,2015; Avcı,2023). Bonanno ve Kaltman (2001) ani ve beklenmedik kayıpların, yas sürecini daha karmaşık bir hâle getirebildiğini; bu durumun da kayba ilişkin anıların zihinde istemsizce canlanmasına ve kişinin duygusal olarak sürekli tetikte kalmasına yol açabileceğini ifade etmektedir (Bananno ve Kaltman,2001).

Deprem gibi ani ve beklenmedik bir olayı deneyimleyen bireyin bu süreçte yakın kaybı da yaşaması hem travmatik olaya hem de kayıp sürecine maruz kalmasına neden olmaktadır ve bu durum ise bireyin karşılaştığı psikolojik zorlukları artırabilir ve olayların etkisinde kalmasına sebebiyet verebilir. Ayrıca hayatta kalmış olmanın verdiği suçluluk, ‘keşke’ düşüncesi ve yeterince yardım edememe hissi, travmatik deneyimin zihinsel olarak kalıcılığını artırabilir ve sürekli deneyimlediği olayı düşünmesi aşırı uyarılmışlık halini pekiştirebilir (Kunbay ve Manke,1995).

3.2.1.13. ‘Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Deprem deneyimi sorularından olan ‘Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?’ sorusuna göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama ve aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında, tinsel deneyimler/günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanında ve travma sonrası gelişim envanterinin alt boyutlarından olan benlik algısı alt boyutunda anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama ve aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında ‘çok fazla’ cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir. Tinsel deneyimler/günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanında ‘hiç’ cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir. Benlik algısı alt boyutunda ise ‘çok fazla’ cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir. Ulaşılan sonuca göre; mal kaybı fazla olan bireyler, olayların etkisinde daha fazla kalmış olup, depremi zihinsel olarak daha sık yeniden yaşamakta (flashback, kâbuslar, takıntılı düşünceler) ve daha fazla bedensel/duygusal tetikte olma (aşırı uyarılmışlık) hali yaşamaktadır. Bununla birlikte, mal kaybı yaşamayan bireylerin günlük manevi yaşantılara daha fazla yöneldiği görülmüştür. Ayrıca, çok fazla mal kaybı yaşayan bireylerin, benlik algısı puanlarında daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Elde edilen veriler alan yazındaki verilerle genel anlamda paralellik göstermektedir.

Araştırmalarda; deprem deneyimi yaşayan bireylerde maddi kayıpların olayların etkisini arttırdığı bulgulanmıştır (Armenian vd.,2000; Bedirli,2014; Boztaş vd.,2019; Kurtoğlu,2023; Eren,2024). Bununla birlikte, olayların etkisinin sel gibi diğer doğal afetler sonrasında da maddi durumunda bozulma bildiren katılımcılarda daha belirgin şekilde görüldüğü bulgulanmıştır (Fontalba Navas vd., 2017; Beyhun vd., 2019). Maddi açıdan kayıp yaşama durumu; bireylerin barınma, beslenme ve güvenlik gibi temel gereksinimlerini karşılamasını zorlaştırarak maddi kaygıların artmasına, beraberinde stres, çaresizlik ve gelecek kaygısının yoğunlaşmasına yol açabileceği için yaşanan olayın etkisini artırıcı bir faktör hâline geleceği düşünülmektedir.

Araştırmalar incelendiğinde; genellikle zorlu olaylar sonrasında bireylerin manevi deneyimlere daha fazla yöneldiği görülmektedir (Aydın vd., 2015). Birey, zorlu yaşam koşullarına karşı direnç geliştirebilir ve değişen koşullara uyum sağlayarak yaşamını sürdürebilir; bu süreçte, anlam bulma çabası ile sahip olduğu hedef ve değerler, deneyimlediği olayın etkisine uyum sürecini kolaylaştırabilir (Frankl,2022; Aka,2024). Bu süreçte maneviyat bireyin yaşadığı olayları anlamlandırmasına katkı sunarak; deneyimlediği olayı kabul etmesini, psikolojik dayanıklılığını artırmasını ve umut duygusunu sürdürmesini sağlayarak bireyler için koruyucu

bir faktör niteliği taşımaktadır (Pargament vd.,2000; Park,2005; Yağlı Soykan,2024). Bununla birlikte araştırmada, hiç maddi kaybı olmayanların tinsel deneyimlerinin daha yüksek olduğu bulgusu farklı perspektiflerde yorumlanabilir. Her birey manevi tepki açısından farklılık gösterebilmektedir. Ağır travma yaşantıları bazı kişilerde negatif dini başa çıkma denilen duruma yol açabilmektedir. Bu durumda birey travmanın anlamlandırılmaması, “neden ben?” duygusu veya Tanrı’ya öfke, gücünden şüphe duyma gibi negatif başa çıkma yöntemlerine meyledebilmektedir (Eryücel, 2013). Bu durumda hiç mal kaybı yaşamayan bireylerin günlük manevi deneyimlerinin yüksek olması muhtemeldir. Buna karşılık hiç kayıp yaşamayanlar, canlarını ve mallarını korudukları için şükredip manevi olarak kendilerini daha iyi hissediyor; günlük manevi deneyimlere daha açık oluyor olabilirler.

TSGE’nin faktörlerinden biri olan benlik algısı, bireyin zorlu yaşam olayları karşısında kendini daha güçlü, özgüvenli ve gelecekte benzer sorunlarla karşılaştığında nasıl başa çıkacağını bilen biri olarak görmesini ifade etmektedir (Dursun ve Söylemez,2020). 2011 Van Depremi mağdurlarıyla gerçekleştirilen bir çalışmada, kayıp yaşayan bireylerde TSSB semptomları ile travma sonrası gelişim düzeylerinin, kayıp yaşamayan bireylere kıyasla daha yüksek olduğu ve TSSB’nin varlığıyla birlikte TSG’nin de mümkün olabileceği bulgulanmıştır (Şenyüz vd., 2021). Bu durumda, araştırmada çok fazla maddi kaybı olan bireylerin benlik algısının daha yüksek çıkması; deprem gibi yıkıcı bir deneyimin ardından, ağır maddi kayıplara rağmen hayatta kalmayı başaranların kendilerini daha dirençli, dayanıklı ve yaşamla baş etme gücü artmış biri olarak yeniden tanımlayabilmiş olmaları şeklinde yorumlanabilir.

3.2.1.14. ‘Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?’ Sorusuna Göre OEÖ, TDÖ, TSGE Puan Ortalamalarındaki Farka İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Deprem deneyimi sorularından olan ‘Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?’ sorusuna göre; olayların etkisi ölçeği toplam puanında ve alt boyutlarından olan yeniden yaşama ve aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında, tinsel deneyimler/günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanında, travma sonrası dönüşüm envanteri toplam puanında ve alt boyutlarından olan başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algısı alt boyutlarında anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Olayların etkisi ölçeği toplam puanında, tinsel deneyimler/günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanında ve travma sonrası gelişim envanteri toplam puanında ‘çok şiddetli’ cevabı verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bununla birlikte olayların etkisi ölçeği alt boyutlarından olan yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık alt boyutlarında ve travma sonrası gelişim envanterinin alt bo-

yutlarından olan başkalarıyla ilişkiler, yaşam felsefesi ve benlik algısı alt boyutlarında ‘çok şiddetli’ cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Olayların etkisi ve ilgili faktörlerinde; ‘çok şiddetli’ cevabının anlamlı düzeyde daha yüksek olması deprem esnasında yoğun korku ve dehşet yaşayan bireylerin olayların etkisinde daha fazla kaldıkların, olayı bilişsel ve fiziksel olarak daha yoğun biçimde deneyimlediklerini göstermektedir. Bulgu alan yazındaki diğer çalışmalarla paralellik göstermektedir (Kılıç ve Ulusoy,2003; Bergiannaki vd.,2003; Özden,2013; Bedirli,2014; Coşgun,2022).

Hayatı tehdit eden, beklenmedik olağandışı olaylar karşısında bireyler daha fazla yaratıcıya yönelme ve yardım dileme eğilimi gösterebilmektedirler (Özbaş,2020). Yapılan bir araştırma da bireylerin deprem anında yaşadıkları durumla baş edebilmek için tekbir ve sala vat zikretme, dua etme, şahadet getirme, Kur’an tilaveti, namaz ibadeti gibi dini ritüeller aracılığıyla maneviyatlarından destek aldıkları bulgulanmıştır (Kula,2002). Benzer şekilde küresel salgın döneminde bireylerin yaşadıkları korku ve endişe gibi duygularla baş edebilmek adına namaz, dua, zikir, kuran okuma gibi manevi deneyimlere yöneldikleri ve manevi düzeylerinin artmasıyla da ölüm korkusu ve endişe düzeylerinde anlamlı bir azalma olduğu bulgulanmıştır (Kalgı,2021). Bulgular, araştırmadaki çok şiddetli düzeyde deprem korkusu yaşayan bireylerin tinsel deneyim puanlarının da anlamlı derece yüksek olmasıyla paralellik göstermektedir.

TSGE ve ilgili faktörlerinde; ‘çok şiddetli’ cevabının anlamlı düzeyde daha yüksek olması deprem esnasında yoğun korku ve dehşet yaşayan bireylerde büyüme ve gelişmenin de daha fazla olduğunu göstermektedir. Yüksek düzeyde strese neden olan yaşamsal deneyimlerin ardından bireyin kendi, diğerleri ve dünya ile ilgili temel inançları sarsıldığı için bireyler temel inançlarını dönüştürerek travma sonrası gelişimi yansıtan içsel değişimler ve yeni anlamlar geliştirebilmektedirler (Cann vd., 2010). Yapılan bir araştırma da deprem sırasında deneyimlenen korku şiddetinin, travma sonrası yaşanan olumlu dönüşüm süreciyle istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gösterdiği bulgulanmıştır (Özer,2024). Bulgu, bu araştırmadaki bulgu ile paralellik göstermektedir.

3.2.2. Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler Ölçeği, Travma Sonrası Gelişim Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Korelasyon Analizine İlişkin Değerlendirme

Araştırmada kullanılan Olayların Etkisi Ölçeği, Tinsel Deneyimler/ Günlük Manevi Deneyimler Ölçeği ve Travma Sonrası Gelişim Envanteri’nin kendi aralarındaki ilişki de ince-

lenmiştir. Araştırmaya katılan depremzedelerde; olayların etkisi ile travma sonrası gelişim arasında pozitif anlamlı düzeyde korelasyon bulgulanırken olayların etkisi ve ilgili alt boyutları ile tinsel deneyimler arasında herhangi bir ilişki bulgulanmamıştır. Buna göre; olayın birey üzerindeki psikolojik etkisi arttıkça, travma sonrası yaşanan olumlu değişim de artış göstermiştir; buna karşın olaydan ne düzeyde etkilendikleri ile günlük yaşamlarında deneyimledikleri manevi yönelim arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir. OEÖ'nin yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma alt boyutlarının tamamı ile TSGE'nin toplam puanı arasında anlamlı düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır. Ayrıca, OEÖ'nin bu üç alt boyutunun her biriyle, TSGE'nin yaşam felsefesi ve benlik algısı alt boyutları arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır. Bulgular, depremden daha fazla etkilenen bireylerin; yeni anlamlar üretme, yaşam felsefesini gözden geçirme ve benlik algılarını yeniden yapılandırma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Alan yazın incelendiğinde araştırma bulgularını destekler nitelikte araştırmalar mevcuttur. Örneğin; 6 Şubat sonrası yapılan bir araştırmada TSSB ile TSG ilişkisinin pozitif, anlamlı ve zayıf düzeyde olduğu bulgulanmıştır (Tarhan, 2024). Van depremini deneyimleyen lisans düzeyindeki öğrencilerle gerçekleştirilen bir başka çalışmada da travma sonrası stres ile travma sonrası gelişim arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır (Kardaş ve Tanhan, 2018). Gazze Şeridi'nde bir askerî harekâtta 2 yıl sonra, devam eden travmatik maruziyet yaşayan hemşireler ile yapılan bir başka araştırmada da travma sonrası gelişim ile yaşadıkları travmatik olay arasında anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır (Shamia vd., 2015). Bununla birlikte terör sonrası travma yaşayan yetişkinlerde, TSSB ve TSG arasındaki ilişkide sosyal destek ve maneviyatın aracı değişken olarak katkısını ele alan bir araştırmada olayın bireyler üzerindeki etkisi ile bireylerin maneviyata yönelme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır (Arıcı Özcan ve Arslan, 2020). Maneviyatın travmaya verilen olumsuz ve olumlu tepkilerdeki rolünü inceleyen bir başka araştırmada da yine benzer şekilde maneviyatın travmatik stres belirtilerinin şiddeti üzerinde belirleyici bir değişken olmadığı bulgulanmıştır (Ogińska-Bulik ve Zadworna-Cieślak, 2015). Alan yazındaki bulgular, bu araştırmadaki olayların etkisi ile tinsel deneyimler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasıyla paralellik göstermektedir. Araştırma da bu iki değişken arasında ilişki bulunmamasını maneviyatın yaşanan olaya verilen psikolojik tepkilerden ziyade, bireyin yaşantıyı bilişsel olarak anlamlandırma, yeniden yapılandırma ve uyum süreçleriyle daha yakından ilişkili olabileceği şeklinde yorumlamak mümkündür.

Tinsel deneyimler/günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanı ile travma sonrası gelişim envanteri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır. Bununla birlikte;

Tinsel deneyimler/günlük manevi deneyimler ölçeği toplam puanı ile Travma sonrası gelişim envanterinin yaşam felsefesi alt boyutu ve benlik algısı alt boyutu arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır. Buna göre, günlük yaşamda daha yoğun manevi deneyimler yaşayan bireyler, travma sonrasında yaşamın anlamına yönelik sorgulamalarla birlikte benlik algılarında güçlenme, yaşam felsefelerinde ise derinleşen bir dönüşüm yaşayarak hem kişisel hem de ilişkisel düzeyde olumlu gelişim göstermektedir.

Alan yazındaki çalışmalar araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Örneğin; 169 kayıp yaşamış üniversite öğrencisiyle yapılan bir çalışmada, dini inancın anlam üretme yoluyla kayıp sonrası başa çıkma sürecini desteklediği bulgulanmıştır (Park, 2005). Yapılan başka bir çalışmada da manevi zekâ düzeyindeki artışla birlikte gelişim düzeyi de artmış olup; kendini anlama ve bilinçli farkındalık düzeyi yüksek bireylerin, yaşam felsefelerinde olumlu değişim, kişiler arası ilişkilerde güçlenme ve benlik dönüşümünde ilerleme kaydettikleri bulgulanmıştır (Karlık,2025).

Regresyon Analizine İlişkin Değerlendirme

Araştırmanın regresyon analizinde günlük manevi deneyimlerin olayların etkisini yordamadığı ancak travma sonrası gelişimi pozitif yönde anlamlı biçimde yordadığı bulgulanmıştır. Bulgu alan yazın ile paralellik göstermektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde; dinin/maneviyatın, bireyin karşılaştığı olumsuz yaşam olaylarını anlamlandırmayı ve kabullenme sürecini kolaylaştırdığı ve manevi deneyimlerin bir parçası olan dua, sabır ve ahirete yönelik inanç gibi tutumların, bireyin kriz anlarında psikolojik dengeyi yeniden kurmasına yardımcı olduğu bulgulanmıştır (Eryücel,2013). Bununla birlikte yapılan başka bir çalışma da başa çıkmada dinî kaynakların kullanılması, manevi içsel motivasyon, sabır gösterme ve şükretme gibi tutumların travma sonrası gelişim üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu ve bu inanç temelli yaklaşımların, bireylerin yaşadıkları travmatik sürece anlam yüklemelerine ve bu süreci olumlu yönde dönüştürmelerine katkı sağladığı bulgulanmıştır (Doğan,2018). Şimşir vd. (2017) tarafından yapılan başka bir çalışmada da benzer şekilde travma sonrası yaşanan olumlu dönüşüm süreci, bireylerin dini inançları ve manevi yönelimleriyle yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir (Şimşir vd., 2017). Özetle, bireyin manevî deneyimlerinin, travmatik yaşantılarını anlamlandırma, yeniden yapılandırma ve içsel dönüşüm sürecini gerçekleştirme aşamalarında temel bir rol oynadığı söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular şu şekildedir:

1. OEÖ toplam puanı ile TSGE toplam puanı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
2. OEÖ toplam puanı ile TDÖ arasında anlamlı bir ilişki bulgulanmamıştır.
3. OEÖ toplam puanı ile TSGE'nin alt boyutlarından olan yaşam felsefesi ve benlik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
4. OEÖ'nin alt boyutlarından olan yeniden yaşama ile TSGE toplam puanı ve alt boyutlarından olan yaşam felsefesi ve benlik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
5. OEÖ'nin boyutlarından olan kaçınma ile TSGE toplam puanı ve alt boyutlarından olan yaşam felsefesi ve benlik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
6. OEÖ'nin alt boyutlarından olan aşırı uyarılmışlık ile TSGE toplam puanı ve alt boyutlarından olan yaşam felsefesi ve benlik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
7. TDÖ toplam puanı ile TSGE toplam puanı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
8. TDÖ toplam puanı ile TSGE'nin alt boyutlarından olan yaşam felsefesi, benlik algısı ve başkalarıyla ilişkiler arasında anlamlı bir ilişki vardır.
9. TDÖ, TSGE ve alt boyutlarını yormadakta iken OEÖ ve alt boyutlarını yordamamaktadır.
10. Depremzedelerin OEÖ ve alt boyutları, TDÖ ve TSGE ve alt boyutları toplam puanları:
 - a) OEÖ ve alt boyutları cinsiyet faktörüne bağlı olarak farklılaşmaktadır. Kadın katılımcılarda olayların etkisi, yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık daha yüksektir.
 - b) OEÖ alt boyutlarından olan yeniden yaşama alt boyutu, TDÖ toplam puanı ve TSGE alt boyutlarından olan yaşam felsefesi alt boyutu yaş faktörüne bağlı olarak farklılaşmaktadır. Yeniden yaşama alt boyutuna göre; 26-35 yaş ve 36-45 yaş aralığındaki katılımcılar 18-25 yaş aralığındakilere oranla anlamlı düzeyde yüksektir. TDÖ toplam puanına göre; 26-35 yaş ve 36-45 yaş aralığındaki katılımcılar 18-25 yaş aralığındakilere ve 56 ve üzeri yaş grubundakilerde 18-25 yaş ile 26-35 yaş aralığındakilere oranla anlamlı düzeyde yüksektir. Yaşam felsefesi alt boyutuna göre; 25-35 yaş 56 yaş ve üzeri yaş aralığındakilere oranla anlamlı düzeyde yüksektir.
 - c) OEÖ toplam puanı ile aşırı uyarılmışlık ve yeniden yaşama alt boyutu, TDÖ toplam puanı ve TSGE alt boyutlarından olan benlik algısı alt boyutu medeni durum faktörüne bağlı olarak farklılaşmaktadır. OEÖ toplam puanına ve yeniden yaşama

göre; evli olanlar daha yüksektir. Aşırı uyarılmışlık alt boyutuna göre ise; boşanmış/vefat daha yüksektir. TDÖ toplam puanına göre evli olanlar daha yüksektir. TSGÖ alt boyutlarından olan benlik algısı alt boyutuna göre evli olanlar daha yüksektir.

- d) TDÖ toplam puanı, TSGE toplam puanı ve TSGE'nin alt boyutlarından olan benlik algısı alt boyutu eğitim durumu faktörüne bağlı olarak farklılaşmaktadır. TDÖ toplam puanına ilköğretim ve ortaöğretim kademesindekiler lise ve lisans kademesindekilere oranla anlamlı düzeyde daha yüksektir. TSGE toplam puanına göre eğitim düzeyi ilköğretim ve ortaöğretim kademesindeki bireyler lisans ve lisansüstü kademesinde olanlara oranla anlamlı düzeyde daha yüksektir. Benlik algısı alt boyutuna göre eğitim düzeyi ilköğretim ve ortaöğretim kademesinde olanlar lisans ve lisansüstü kademesinde olanlara oranla anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- e) TSGE'nin alt boyutlarından olan yaşam felsefesi alt boyutu gelir düzeyi faktörüne bağlı olarak farklılaşmaktadır. Buna göre gelir düzeyi yüksek olanlar anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- f) OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutlarından olan kaçınma, yeniden yaşama ve aşırı uyarılma alt boyutu 'Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?' sorusuna verdikleri cevaplara göre farklılaşmaktadır. OEÖ ve ilgili faktörlerinde 'evet' cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- g) OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutları 'Depremde enkaz altında kaldınız mı?' sorusuna verdikleri cevaplara göre farklılaşmaktadır. OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutlarında 'evet' cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- h) OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutları 'Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?' sorusuna verdikleri cevaplara göre farklılaşmaktadır. OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutlarında '1 gün ve daha fazla kaldım' cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- i) OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutları 'Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?' sorusuna verdikleri cevaplara göre farklılaşmaktadır. OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutlarında 'evet' cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- j) OEÖ toplam puanı ve ilgili boyutları ile TDÖ toplam puanı 'Depremden sonra herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?' sorusuna verdikleri cevaplara göre farklılaşmaktadır. OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutlarında

‘evet’ cevabını verenler, TDÖ toplam puanında ise ‘hayır’ cevabını verenler anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

- k) OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutları ile TDÖ toplam puanı ‘Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralanan var mı?’ sorusuna verdikleri cevaplara göre farklılaşmaktadır. OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutlarında ‘evet’ cevabını verenler, TDÖ toplam puanında ise ‘hayır’ cevabını verenler anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- l) OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutları ‘Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?’ sorusuna verdikleri cevaplara göre farklılaşmaktadır. OEÖ ve ilgili alt boyutlarında ‘evet’ cevabını verenler anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- m) OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutları, TDÖ toplam puanı ve TSGE’nin benlik algısı alt boyutu ‘Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre farklılaşmaktadır. OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutlarında ve TDÖ toplam puanında ‘hiç’ cevabını verenler, TSGE’nin benlik algısı alt boyutunda ise ‘çok fazla’ cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- n) OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutları, TDÖ toplam puanı, TSGE toplam puanı ve ilgili alt boyutu ‘Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?’ sorusuna verdikleri yanıtlara göre farklılaşmaktadır. OEÖ toplam puanı ve ilgili alt boyutlarında, TDÖ toplam puanında, TSGE toplam puanı ve ilgili alt boyutlarında ‘çok şiddetli’ cevabını verenler anlamlı düzeyde daha yüksektir.

- Araştırma, 6 Şubat 2023 depremlerinden etkilenen 11 ilde yaşayan bireylerle yürütülen nicel bir çalışmadır. Ancak olayların etkisi, günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim gibi derin ve öznel süreçlerin daha kapsamlı biçimde anlaşılabilmesi için, gelecekte yürütülecek nitel veya karma yöntemli çalışmalar bireylerin travmaya yükledikleri anlamı, yaşadıkları gelişimi, gelişimlerine etki eden manevi faktörleri kendi anlatılarıyla ifade etmelerine olanak tanıyarak alan yazına boşlukların giderilmesine ve konunun daha bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasına olanak sağlayacaktır.
- Araştırmanın örnekleminde enkaz altında bir gün veya daha uzun süre kalma deneyimi yaşayan bireylerin sayısının görece az olması, bu tür yoğun travmatik yaşantıların günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim üzerindeki etkilerinin yeterince

temsil edilememesine neden olmuştur. Bu nedenle, enkaz altı deneyimi gibi ağır travmalar yaşamış bireyleri merkeze alan daha geniş örneklemlili nitel veya nicel araştırmaların gerçekleştirilmesi, travma şiddeti ile günlük manevi deneyimler ve travma sonrası gelişim arasındaki ilişkinin daha açık biçimde ortaya konmasına katkı sağlayacaktır.

- Araştırma bulgularında günlük manevi deneyimlerin travma sonrası gelişim sürecini anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Bu doğrultuda, afet sonrası psikososyal destek uygulamalarında bireylerin manevi yönelimlerini destekleyici yaklaşımlara yer verilmesi; onların yaşadıkları travmatik süreci anlamlandırmalarına ve psikolojik iyileşmelerine katkı sağlayabilir.
- Cinsiyet faktörü bakımından, erkek katılımcılara kıyasla kadınların olayların etkisinde daha fazla kaldığı göz önünde bulundurulduğunda; afet sonrası sunulacak psikososyal destek hizmetlerinin, kadınların duygusal yükü, bakım sorumlulukları ve toplumsal rollerinden kaynaklanan stresleri dikkate alan bütüncül yaklaşımlar içermesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, kadınlara yönelik psikolojik müdahalelerin artırılması ve toplumsal cinsiyet temelli ihtiyaçların gözetilerek destek planlarının yapılandırılması faydalı olabilir.
- Araştırma bulgularına göre, eğitim düzeyi ilkokul ve ortaokul olan bireylerin hem günlük manevi deneyimler hem de travma sonrası gelişim düzeyleri, lise, lisans ve lisansüstü düzeyindeki bireylere kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu, eğitim düzeyi arttıkça bireylerin manevi yaşantılarla kurdukları bağın zayıflayabileceğine işaret etmektedir. Bu nedenle, eğitim süreçlerinin sadece akademik bilgiyle sınırlı kalmaması; bireyin anlam arayışını, değer üretimini ve manevi yönelimlerini destekleyecek içeriklerle zenginleştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abolhadi, E., Divsalar, P., Mosleh-Shirazi, M. A., Dehesh, T. (2022). "Latent Classes of Post-Traumatic Stress Disorder among Survivors of the Bam Earthquake after 17 Years", *BMC Psychiatry*, 22(1): 603.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2023). "Deprem." İçinde *Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.
- Ağroğlu, Ö. (2024). *6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Sonrası Yetişkinlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Travmatik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Aka, M. (2023). "Deprem Afeti Sonrası Psikososyal Sorunların İyileştirilmesine Yönelik Manevi Müdahaleler" (Spiritual Interventions for Healing Psychosocial Problems after Earthquake Disaster). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/2: 407-434.
- Aka, M. (2024). "Zorlu Yaşam Olaylarını Anlamlandırmada Dünyaya İlişkin Varsayımlar ve Din". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1): 181–207.
- Akcan, G. (2018). "Travma Sonrası Büyüme: Bir Gözden Geçirme." *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3): 61–70.
- Akçay, E. (2023). *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algıları*. Yayımlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü, Denizli.
- Akdoğan, A. (2024). *6 Şubat Deprem Deneyimi Yaşamış Bireylerin Deprem Sonrası Travma, Aşkınlık ve Kendini Toparlama Gücü Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akgün, N. (2016). *Suriyeli Mültecilerde Ruhsal İyilik Hâli ve İlişkili Faktörlerin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Konya.
- Akın, A., Özbek, R., Toprak, H. (2013). "Turkish Version of the Daily Spiritual Experience Scale – Günlük Tinsel Deneyimler Ölçeği Türkçe Formu", *IV. Dünya Psikoloji, Rehberlik ve Danışmanlık Kongresi Bildirileri*, Mayıs 2013, İstanbul.

- Aksoy, Y. (2024). *Kahramanmaraş Merkezli Depremi Yaşamış Depremzede Sağlık Çalışanlarının Travma Sonrası Stres Bozukluğu Düzeyi ve Deprem Stresi ile Baş Etme Stratejilerinin Değerlendirilmesi*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Ali, M. A., Farooq, N., Bhatti, M. A., Kuroiwa, C. (2012). "Assessment of Prevalence and Determinants of Posttraumatic Stress Disorder in Survivors of Earthquake in Pakistan Using Davidson Trauma Scale", *Journal of Affective Disorders*, 136(3): 238–243.
- Altun, R. (2015). "Dindarlık ve Depresyon İlişkisi." *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 1(1): 15–42.
- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (3rd ed.). American Psychiatric Association, Washington, DC.
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4th ed.). American Psychiatric Association, Washington, DC.
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4th ed., text rev.). American Psychiatric Association, Washington, DC.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). American Psychiatric Association, Arlington, VA.
- Arıcı Özcan, N., Arslan, R. (2020). "Travma Sonrası Stres ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Sosyal Desteğin ve Maneviyatın Aracı Rolü." *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(73): 299–314. <https://doi.org/10.17755/esosder.548142>
- Armenian, H. K., Morikawa, M., Melkonian, A. K., Hovanesian, A. P., Haroutunian, N., Saigh, P. A., Akiskal, K., ve Akiskal, H. S. (2000). "Loss As a Determinant of PTSD in a Cohort of Adult Survivors of the 1988 Earthquake in Armenia: Implications for Policy". *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 102(1): 58–64.
- Arslan, M. (2009) "Geleneksellik ve Yaşlı Dindarlığı: Tarafında Sosyal Hizmet Alamayan Yaşlıların Dindarlık Durumları Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme", *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2: 112–125.
- Asoğlu, E., Özdemir, Ö. (2024). "Deprem Kaynaklı Travma Sonrası Stres Belirtileri ile Başa Çıkma Din Eğitiminin Rolü." *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 17: 321–348. <https://doi.org/10.53112/tudear.1458935>
- Atwoli, L., Stein, D. J., Koenen, K. C., McLaughlin, K. A. (2015). "Epidemiology of Posttraumatic Stress Disorder: Prevalence, Correlates and Consequ-

ences.” *Current Opinion in Psychiatry*, 28(4): 307–311.
<https://doi.org/10.1097/YCO.0000000000000167>

- Avcı, M. (2023). "Travmatik Yas Yaşayan ve Yaşamayan Bireylerde Suçluluk: Psikodinamik Bakış Açısı". *Türkiye Ulusal Bağımlılık Dergisi*, 20(X): 246-259.
- Ay, K. (2023). *Türkiye’de 6 Şubat Depremini Yaşayan Bireylerin Duygusal Etkilenme Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aybey, S. (2024). “Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Problemlerin Çözümünde Manevi Danışmanlık (Zonguldak Örneği)”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 17: 197-223.
- Aydın, Ş. (2015). *Travma Sonrası Stres Bozukluğu Tedavisinde Travma Odaklı Bilişsel ve Davranışçı Terapiler, Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme (EMDR) ve Farmakolojik Tedavilerin Etkinliğine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Meta-Analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ayten, A. (2010). *Tanrı’ya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Ayten, A., Koç, M., Tınaz, N. (Ed.) (2018). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (Cilt 1). Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. İstanbul.
- Ayten, A., & Köse, A. (2020). *Din psikolojisi*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Bahçekapılı, M. (2016). “Biyopsikososyal Açından Dinin Engellilik ve Farklı Sağlık Problemleri Üzerindeki Etkisi”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1: 19–44.
- Bahçekapılı, M. (2016). “Biyopsikososyal Açından Dinin Engellilik ve Farklı Sağlık Problemleri Üzerindeki Etkisi.” *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 16–44.
- Bala, M. B. (2021). *Deprem Yaşayan Bireylerde Dini Başa Çıkma (2011 Van Depremi Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Bursa.
- Baloğlu, M., Harris, M. B., Karagözoğlu, C. (2005). “The Psychological Effects of an Earthquake on Turkish College Students”, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2): 125–136.
- Baral, I. A., ve K.C, B. (2019). "Post-Traumatic Stress Disorder and Coping Strategies among Adult Survivors of Earthquake, Nepal". *BMC Psychiatry*, 19: 118.
<https://doi.org/10.1186/s12888-019-2090-y>
- Başoğlu, M., Salcıoğlu, E., Livanou, M. (2002). “Traumatic Stress Responses in Earthquake Survivors in Turkey”, *Journal of Traumatic Stress*, 15(4): 269–276.

- Baykan, A. (2023). *Deprem Mağduru Kadınlarda Psikolojik Etkiler ve Fiziksel Aktivitenin İyileştirici Rolü: Sistematik Bir Derleme (Analiz)*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Baynal, F. (2015). "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 206–231.
- Baysal, S. (2024). "Doğal Afetler Karşısında Dini Tutum ve Ritüellerin Rolü". *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 5/1:142-164.
- Bedirli, B. (2014). *Deprem Travmasının Kronik Psikolojik Etkileri: Düzce Depremi'nden 14 Yıl Sonra Travma Sonrası Stres ve Depresyon Belirtilerinin Yaygınlığı ve İlişkili Risk Faktörleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bölümü, İstanbul.
- Bellizzi, K. M. ve Blank, T. O. (2006). "Predicting Posttraumatic Growth in Breast Cancer Survivors". *Health Psychology*, 25(1): 47–56.
- Bentley, J. A., Feeny, N. C., Dolezal, M. L., Klein, A. B., Marks, L. H., Graham, B., Zoellner, L. A. (2021). "Islamic Trauma Healing: Integrating Faith and Empirically Supported Principles in a Community-Based Program." *Cognitive and Behavioral Practice*, 28(2): 167–192. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2020.10.005>
- Bergiannaki, J. D., Psarros, C., Varsou, E., Paparrigopoulos, T., ve Soldatos, C. R. (2003). "Protracted Acute Stress Reaction Following an Earthquake". *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 107(1): 18–24.
- Berntsen, D., ve Rubin, D. C. (2006). "The Centrality of Event Scale: A Measure of Integrating a Trauma Into One's Identity and its Relation to Post-Traumatic Stress Disorder Symptoms". *Behaviour Research and Therapy*, 44(2): 219–231. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.01.009>
- Beyhun, N. E., Yavuzylmaz, A., Sağlam, D., Hamzaoglu, K., Demirtaş, Y., Dilaver, İ., Acar, G., Parlak, B., Şahin, K., Çan, G., Topbaş, M. (2019). "Sel Sonrasında Görülen Post-Travmatik Stres Bozukluğu: Kesitsel Bir Çalışma", *Turkish Journal of Public Health*, 17(2): 123–131.
- Bıçakçı, A. B. ve Ergüney Okumuş, E. (2023). "Depremin Psikolojik Etkileri ve Yardım Çalışanları." *Avrasya Dosyası Dergisi*, 14(1): 218–248.

- Bilgiç, S. (2011). *Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Akut Stres Bozukluğu ile Uyum Bozukluğunun Klinik Açısından Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Black, P. J., Woodworth, M., Tremblay, M., Carpenter, T. (2012). “A Review of Trauma-Informed Treatment for Adolescents.” *Canadian Psychology / Psychologie canadienne*, 53(3): 192–203.
- Blanc, j. Rahill, G. J. Laconi, S. ve Mouchenik, Y. (2016). “Religious, Beliefs, PTSD, Depression and Resilience in Survivors of the 2010 Haiti Earthquake”. *Journal of Affective Disorders*, 190: 697-703.
- Bonanno, G. A., ve Kaltman, S. (2001). “The Varieties of Grief Experience”. *Clinical Psychology Review*, 21(5): 705–734. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(00\)00062-3](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(00)00062-3)
- Boztaş, M. H., Aker, A. T., Munir, K., Çelik, F., Aydın, A., Karasu, U., Aktan Mutlu, E. (2019). “Post Traumatic Stress Disorder Among Adults in the Aftermath of 2011 Van-Ercis Earthquake in Turkey (2011 yılı Van-Erciş Depremi Sonrası Yetişkinlerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu)”. *Turkish Journal of Clinical Psychiatry*, 22(4): 380–388. <https://doi.org/10.5505/kpd.2019.62534>
- Breslau, N., Kessler, R. C., Chilcoat, H. D., Schultz, L. R., Davis, G. C. Andreski, P. (1998). “Trauma and Posttraumatic Stress Disorder in the Community: The 1996 Detroit Area Survey of Trauma”. *Archives of General Psychiatry*, 55(7): 626–632.
- Cadell, S., Regehr, C., & Hemsworth, D. (2003). “Factors Contributing to Posttraumatic Growth: A Proposed Structural Equation Model.” *American Journal of Orthopsychiatry*, 73(3): 279–287. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.73.3.279>
- Calhoun, L. G., Tedeschi, R. G. (Eds.). (2006). *Handbook of Posttraumatic Growth: Research and Practice*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cann, A., Calhoun, L. G., Tedeschi, R. G., Solomon, D. T. (2010). “Post-traumatic Growth and Depreciation as Independent Predictors of Well-Being.” *Journal of Loss and Trauma*, 15(1): 1–16.
- Carr, V. J., Lewin, T. J., Webster, R. A., Hazell, P. L., Kenardy, J. A., Carter, G. L. (1995). “Psychosocial Sequelae of the 1989 Newcastle Earthquake: I. Community Disaster Experiences and Psychological Morbidity 6 Months Post-Disaster”, *Psychological Medicine*, 25(3): 539–555.
- Cohen, J. A., Mannarino, A. P. Deblinger, E. (2017). *Treating Trauma and Traumatic Grief in Children and Adolescents* (2nd ed.). New York: Guilford Publications.

- Coşgun, M. G. (2022). *2020 İzmir Depremini Yaşamış Bireylerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtileri ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Çavuşoğlu, İ. (2024). *2023 Hatay Depremini Yaşayanlarda Depremın Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtileri ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Psikolojik Esnekliğin Aracı Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Lefkoşa.
- Çelik, N. (2024). *6 Şubat 2023 Pazartesi Pazarcık Merkezli Kahramanmaraş'ta Meydana Gelen Depremlerden Etkilenmiş KSÜ Hastanesindeki Depremzede Sağlık Çalışanlarının Travma Sonrası Stres Belirtilerinin Psikolojik Dayanıklılık ve Stresle Baş Etme Yöntemleri Açısından Değerlendirilmesi*. Uzmanlık Tezi. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Çınaroğlu, M. (2024). "Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Manevi Başa Çıkma, Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve İslam Odaklı Travma Bazlı Bilişsel Davranışçı Terapi (İO-TBBDT)." *Eskiyeni*, 52: 351–376. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1410050>
- Çoban, H. (2019). "Afet Sonrası İyileştirme Planı Hazırlanması". *Dirençlilik Dergisi*, 3(2): 239-246.
- Çorapçıoğlu, A., Yargıç, İ., Geyran, P., & Kocabaşoğlu, N. (2006). "Olayların Etkisi Ölçeği (IES-R) Türkçe Versiyonunun Geçerlilik ve Güvenilirliği", *Yeni Symposium Psikiyatrisi, Nöroloji ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 44(1): 14–22.
- de Thierry, B. (2015). *Teaching The Child on the Trauma Continuum* (ed.). Grosvenor House Publishing Limited. London.
- Dell'Oso, L., Carmassi, C., Massimetti, G., Stratta, P., Riccardi, I., Capanna, C., Akiskal, K. K., Akiskal, H. S., Rossi, A. (2013). "Age, gender and epicenter proximity effects on post-traumatic stress symptoms in L'Aquila 2009 earthquake survivors", *Journal of Affective Disorders*, 146(2): 174–180.
- Demirbaş Kurtoglu, H. (2023). *2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası Depremzedelerde Posttravmatik Stres Bozukluğu, Depresyon ve Anksiyete Bozukluğu Yaygınlığının Araştırılması*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Gaziantep.

- Demirbaş, Ç. (2008). *Deprem Bölgesi Konutları İçin İç Mekanların Güvenlik Analizi ve Çözüm Önerileri*. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Dirik, G., Karancı, A. N. (2008). “Travma Sonrası Büyüme Envanteri’nin Türkçe Uyarlamasının Psikometrik Özellikleri”, *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 3(5): 158–174.
- Doğan, M. (2018). “Üniversite Öğrencilerinin Travma Sonrası Gelişimlerinde İçsel Dinî Motivasyon, Dinî Başa Çıkma, Sabır ve Şükürün Rolü”. *Turkish Studies*, 13(25): 207–230. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14583>
- Doğanay, S. (2023). “Depremzedelerin Hayatı Anlamlandırma ve Yas Süreçlerinde Dinin Rolü: Nitel Bir Araştırma”. *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi*, 6: 157-190.
- Doğanay, S. (2023). “Depremzedelerin Hayatı Anlamlandırma ve Yas Süreçlerinde Dinin Rolü: Nitel Bir Araştırma / The Role of Religion in the Meaning of Life and Mourning Processes of Earthquake Victims: A Qualitative Study.” *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi*, 6(Özel Sayı): 157–190. <https://doi.org/10.54659/ulum.1347634>
- Duman, N. (2019). “Travma Sonrası Büyüme ve Gelişim”. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi (International Journal of Afro-Eurasian Research)*, 4(7): 178-184.
- Dursun, P., Söylemez, İ. (2020). “Travma Sonrası Büyüme: Gözden Geçirilmiş Son Model ile Kapsamlı Bir Değerlendirme”. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 31(1): 57–68. <https://doi.org/10.5080/u23694>
- Düzgüner, S. (2013). *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi: Kan Bağışı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Edemen, M., Okay, M., Tugrul, R., Kurt, M. Şirin, Bircan, O., Yoldaş, H., Necimoğlu Güzel, M., Aslan, A. (2023). “Deprem Nedir? Nasıl Oluşur? Türkiye’de Oluşmuş Depremler ve Etkileri Nelerdir? Depremlere Karşı Alınabilecek Tedbirler Hususunda Öneriler”. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 10(93):719–734. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3584>
- Ehlers, A., Clark, D. M. (2000). “A Cognitive Model of Posttraumatic Stress Disorder.” *Behaviour Research and Therapy*, 38(4): 319–345. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(99\)00123-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(99)00123-0)
- Ellison, C. G., Fan, D. (2008). “Daily Spiritual Experiences and Psychological Well-Being Among U.S. Adults.” *Social Indicators Research*, 88(2): 247–271. <https://doi.org/10.1007/s11205-007-9187-2>

- Erdur-Baker, Ö., Aksöz Efe, İ., & Doğan, T. (Eds.). (2024). *Travma psikolojisi* (4. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Eren, İ. (2024). *Depremzede Bireylerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu ile Yaşam Anlamı Arasındaki İlişkide Umut Duygusunun Aracı Rolü: Kahramanmaraş Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Erkan, E. A. (2010). *Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye’de Yaşanan Sorunlar*. Uzmanlık Tezi. Deprem Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Eryücel, S. (2013). *Yaşam Olayları ve Dini Başa Çıkma*. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fontalba-Navas, A., Lucas-Borja, M. E., Gil-Aguilar, V., Arrebola, J. P., Pena-Andreu, J. M., Perez, J. (2017). “Incidence and risk factors for post-traumatic stress disorder in a population affected by a severe flood. .” *Public Health*, 144: 96–102.
- Fırat, M. (2022). “Deprem ve Toplumsal Etkileri”. *Tezkire Dergisi*, 31: 47-72.
- Fisher, J. (2011). “The Four Domains Model: Connecting Spirituality, Health and Well-Being.” *Religions*, 2(1):17–28. <https://doi.org/10.3390/rel2010017>
- Fontalba-Navas, A., Lucas-Borja, M. E., Gil-Aguilar, V., Arrebola, J. P., Pena-Andreu, J. M., ve Perez, J. (2017). “Incidence and Risk Factors for Post-Traumatic Stress Disorder in a Population Affected by a Severe Flood”. *Public Health*, 143: 111–119. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2016.12.015>
- Fowler, J. W. (2000). “İman Bilincinin Evreleri.” (Çev. A. Ulvi Mehmedoğlu) *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19: 85–104.
- Frankl, V. E. (2022). *İnsanın Anlam Arayışı*. Okuyan Us Yayınevi, İstanbul.
- Gall, T. L., Kristjansson, E., Charbonneau, C. ve Florack, P. (2007). “A Longitudinal Study on The Role of Spirituality in Response to Trauma”. *Journal of Behavioral Medicine*, 30(2): 91–103. <https://doi.org/10.1007/s10865-006-9080-8>
- Gianisa, A. ve De, L. L. (2017). “The Role of Religious Beliefs and Practices in Disaster The Case Study of 2009 Earthquake in Padang City, Indonesia”. *Disaster Prevention and Management*, 27/1: 74-86.
- Goenjian, A. K., Khachadourian, V., Armenian, H., Demirchyan, A., ve Steinberg, A. M. (2018). "Posttraumatic Stress Disorder 23 Years After the 1988 Spitak Earthquake in Armenia". *Journal of Traumatic Stress*, 31(1): 47–56.

- Gökahmetoğlu, G. (2021). *Algılanan Sosyal Destek ve Yaşam Amacının Travma Sonrası Büyüme ile İlişisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Gören, A. B. (2023). “Afet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Örneği” *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(1): 80–100. <https://doi.org/10.33420/marife.1280604>
- Gül, A. R. (2010). “İslam İktisat Düşüncesinin Kur’ân’daki Temelleri.” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51(2): 27–78. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001034
- Güler, K. (2023). “Doğal Afetler ve Din: İslam Düşüncesi Bağlamında 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi”. *TSBS Bildiriler Dergisi*, 3: 58–61. <https://sempozyum.okuokut.org>
- Gülmez, Ç. (2014). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözülme ve Dindarlık*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Gülmez, E. (2022). *2020 Elazığ Depremi Sonrası, Depremzedelerde Posttravmatik Stres Bozukluğu ve Eşlik Eden Psikiyatrik Hastalıkların Yaygınlığının Araştırılması*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Elazığ.
- Gülmez, Ü. (2008). *Deprem Tecrübesi Yaşayanlar da Dinsel Anlamlandırma Biçimleri ve Tutumlar*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günerigök, T. (2024). *Deprem Sonrası Dinî Başa Çıkma (2023 Kahramanmaraş Depremi Adana İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gürsu, O., Bayındır, S. (2021). “Covid-19 Hastalığını Geçiren Sağlık Çalışanlarının Başa Çıkma Sürecinde Din ve Maneviyat” *Turkish Academic Research Review*, 6(1): 181–220. <https://doi.org/10.30622/tarr.873732>
- Güven, K. (2010). *Marmara Depremi’ni Yaşayan Yetişkinlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile Travma Sonrası Gelişim ve Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güvercin, A. (2006). *Depremzede Anneler ve Çocuklarının Depresyon Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Hammer, J. H. ve Cragun, R. T. (2019). "Daily Spiritual Experiences and Well-Being Among The Nonreligious, Spiritual, and Religious: a Bifactor Analysis". *Psychology of Religion and Spirituality*, 11(4): 463–473. <https://doi.org/10.1037/rel0000248>
- Hathaway, L. M., Boals, A., Banks, J. B. (2010). "PTSD Symptoms and Dominant Emotional Response to a Stressful Event: An Examination of DSM-IV Criterion A2." *Anxiety, Stress, and Coping*, 23(1): 119–126. <https://doi.org/10.1080/10615800902818771>
- Herman, J. L. (1992). "Complex PTSD: A Syndrome in Survivors of Prolonged and Repeated Trauma." *Journal of Traumatic Stress*, 5(3): 377–391. <https://doi.org/10.1002/jts.2490050305>
- Holland, J. C., Kash, K. M., Passik, S. D., Gronert, M. K., Sison, A., Lederberg, M. S., Rusak, S. M., Baider, L., Fox, B. H. (1998). "A Brief Spiritual Beliefs Inventory for Use in Quality of Life Research in Life-Threatening Illness." *Psycho-Oncology*, 7(6):460–469.
- İnci, F., ve Boztepe, H. (2013). "Travma Sonrası Büyüme: Öldürmeyen Acı Güçlendirir Mi?" *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(2): 80–84. <https://doi.org/10.5505/phd.2013.29392>
- İribaş, Ç. (2024). *Yetişkinlik Çağında Olan Depremzedelerde Yer Bağlılığı, Deprem Kaygısı ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Klinik Psikoloji Programı, İstanbul.
- İzci, F., Ünveren, G. (2017). "Travma Sonrası Stres Bozukluğunda Bilişsel Davranışçı Terapi ve Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme." *Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy and Research*, 6(1): 31–38. <https://doi.org/10.5455/JCBPR.236616>
- Johannesson, K. B., Lundin, T., Hultman, C. M., Fröjd, T., ve Michel, P.-O. (2011). "Prolonged Grief Among Traumatically Bereaved Relatives Exposed and Not Exposed to a Tsunami". *Journal of Traumatic Stress*, 24(4): 456–464.
- Joseph, S., Linley, P. A. (2005). "Positive Adjustment to Threatening Events: An Organismic Valuing Theory of Growth Through Adversity." *Review of General Psychology*, 9(3): 262–280. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.3.262>
- Joseph, S., Murphy, D., & Regel, S. (2012). "An Affective–Cognitive Processing Model of Posttraumatic Growth." *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 19(3): 316–325. <https://doi.org/10.1002/cpp.1798>
- Kalgı, M. E. (2021). "Koronavirüs Salgını ve Dindarlıkla İlgili Yapılmış Ampirik Çalışmaların Analizleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53: 111–132.

- Kang, S.-G., Kim, J.-W., Kang, H.-J., Jang, H., Kim, J.-C., Lee, J.-Y., Kim, S.-W., Shin, I.-S., & Kim, J.-M. (2024). "Differential Predictors of Early- and Delayed-Onset Post-Traumatic Stress Disorder Following Physical Injury: A Two-Year Longitudinal Study." *Frontiers in Psychiatry*, 15: 1367661.
- Kara Nariçi, N. (2024). *Afet Sonrası Birincil ve İkincil Travmatik Strese Maruz Kalan Depremzedelerin Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtileri, İntihar Riski, Depresyon ve Anksiyete Belirtileri Açısından Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Gaziantep.
- Karancı, A. N., & Erkam, A. (2007). "Variables Related to Stress-Related Growth Among Turkish Breast Cancer Patients." *Stress and Health*, 23(5): 315–322. <https://doi.org/10.1002/smi.1154>
- Karayığit, N. (2017). "Sosyo-Ekonomik Düzeyin Psiko-Sosyal Gelişim ve Dindarlığa Etkileri". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7): 119–133.
- Kardaş, F., ve Tanhan, F. (2018). "Van Depremini Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Travma Sonrası Stres, Travma Sonrası Büyüme ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi". *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1): 1–36. <https://doi.org/10.23891/efdyu.2018.60>
- Karlık, Z. (2025). *Manevi Zekâ ve Tanrı Tasavvurlarının Travma Sonrası Büyüme ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kartopu, S. (2006). *Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kartopu, S. (2013). "Dinî Yaşayışta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3): 67–90
- Kaya, N. (2015). *Sağlık Çalışanlarında Ruhsal Travma Belirtilerinin İncelenmesi (Van Depremi Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Kaya Kılıç, A., Uğur, S. B. & Bademli, K. (2024). "The relationship between post-traumatic stress, hopelessness and resources adequacy in fire disaster survivors: A mediation analysis." *Clinical Social Work Journal*.
- Kazancı, O. (2024). *2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremleri Yaşayan Kişilerin Travma Sonrası Stres Belirtileri, Travma Sonrası Büyüme Düzeyleri ve Algılanan Sosyal Des-*

tek Düzeylerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Keefe, F. Affleck, G. Lefebvre, J. Underwood, L. Caldwell, D. Drew, J. Egert, J. Gibson, J. Pargament, K. (2001). "Living With Rheumatoid Arthritis: The Role of Daily Spirituality and Daily Religious and Spiritual Coping". *The Journal of Pain*, 2(2): 101-110.
- Keskin, G. S. (2013). *Travmatik Bir Yaşantı Olarak Boşanma: Aile İçi Şiddet, Travmatik Stres ve Sosyal Desteğin Travma Sonrası Büyüme ile İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M. Nelson, C. (1995). "Posttraumatic stress disorder in the National Comorbidity Survey". *Archives of General Psychiatry*, 52(10): 1048–1060.
- Khan, A. M., Dar, S., Ahmed, R., Bachu, R., Adnan, M., Kotapati, V. P. (2018). "Cognitive Behavioral Therapy versus Eye Movement Desensitization and Reprocessing in Patients with Post-traumatic Stress Disorder: Systematic Review and Meta-analysis of Randomized Clinical Trials." *Cureus*, 10(9): e3250. <https://doi.org/10.7759/cureus.3250>
- Kılıç, C., Ulusoy, M. (2003). "Psychological Effects of the November 1999 Earthquake in Turkey: An Epidemiological Study". *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 108(3): 232–238.
- Kızılgeçit, M., Vural, M. E. (2017). "Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma (Güneysu Örneği)". S. S. Yavuz & Ü. Erkan (Ed.), *Güneysu'da Dinî, Sosyal, Kültürel ve Sanatsal Hayat* (ss. 259-284). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları.
- Koenen, K. C., Ratanatharathorn, A., Ng, L., McLaughlin, K. A., Bromet, E. J., Stein, D. J., Karam, E. G., Meron Ruscio, A., Benjet, C., Scott, K., Atwoli, L., Petukhova, M., Lim, C. C. W., Aguilar-Gaxiola, S., Al-Hamzawi, A., Alonso, J., Bunting, B., Ciutan, M., de Girolamo, G., Kessler, R. C. (2017). "Posttraumatic Stress Disorder in the World Mental Health Surveys". *Psychological Medicine*, 47(13): 2260–2274. <https://doi.org/10.1017/S0033291717000708>
- Koenig, H. G. (2012). "Religion, Spirituality and Health: The Research and Clinical Implications." *ISRN Psychiatry*, 2012:1-33. <https://doi.org/10.5402/2012/278730>
- Köse, A. & Ayten, A. (2020). *Din Psikolojisi*. Timaş Yayınları, İstanbul.

- Krause, N. (2003). "Religious Meaning and Subjective Well-Being in Late Life". *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 58(3): S160–S170.
- Kubany, E. S., ve Manke, F. P. (1995). "Cognitive Therapy for Trauma-Related Guilt: Conceptual Bases and Treatment Outlines". *Cognitive and Behavioral Practice*, 2(1): 27–61.
- Kula, N. (2002). "Deprem ve Dini Başa Çıkma". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1): 234-255.
- Kun, P., Han, S., Chen, X., Yao, L. (2009). "Prevalence and Risk Factors for Posttraumatic Stress Disorder: A Cross-Sectional Study Among Survivors of the Wenchuan 2008 Earthquake in China". *Depression and Anxiety*, 26: 1134–1140.
- Kun, P., Tong, X., Liu, Y., Pei, X., Luo, H. (2013). "What Are the Determinants of Post-Traumatic Stress Disorder: Age, Gender, Ethnicity or Other? Evidence From 2008 Wenchuan Earthquake", *Public Health*, 127(7): 644–652.
- Kurt, A. (2009). "Dindarlığı Etkileyen Faktörler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2):1–26.
- Kurt, E. (2019). *Van Depremi'ni Yaşayan Öğrencilerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kurt, E., Gülbahçe, A. (2019). "Van Depremini Yaşayan Öğrencilerin Travma Sonrası Stres Bozukluğu Düzeylerinin İncelenmesi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3): 957–972.
- Küçükcan, T., Köse, A. (2000). *Doğal Afetler ve Din Marmara Depremi Üzerine Psikososyal Bir İnceleme*. İSAM, İstanbul.
- Larson, D. B., Larson, S. S. (2003). "Spirituality's Potential Relevance To Physical and Emotional Health: A Brief Review of Quantitative Research". *Journal of Psychology and Theology*, 31(1): 37–51.
- Lassemo, E., Sandanger, I., Nygård, J. F., Sørgaard, K. W. (2017). "The Epidemiology of Post-Traumatic Stress Disorder in Norway: Trauma Characteristics and Pre-Existing Psychiatric Disorders", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 52(1): 11–19.
- Lee, D. L. (2024). *The Effects of Spirituality and Social Support on Posttraumatic Growth in BIPOC Communities Following the August 2016 Flooding Event in Baton Rouge, LA*

- Yayınlanmamış Doktora Tezi. Walden University, Counselor Education and Supervision, Minneapolis, MN.
- Lesmana, C. B. J., Suryani, L. K., Tiliopoulos, N. (2022). "The Biobehavioural Effectiveness of Spiritual-Hypnosis-Assisted Therapy in PTSD with Childhood Trauma." *The Egyptian Journal of Neurology, Psychiatry and Neurosurgery*, 58: 42. <https://doi.org/10.1186/s41983-022-00475-9>
- Liang, Y., Cheng, J., Ruzek, J. I., Liu, Z. (2019). "Posttraumatic Stress Disorder Following The 2008 Wenchuan Earthquake: A 10-Year Systematic Review Among Highly Exposed Populations in China". *Journal of Affective Disorders*, 243: 327–339.
- Linley, P. A., Joseph, S. (2004). "Positive Change Following Trauma and Adversity: A Review". *Journal of Traumatic Stress*, 17(1): 11–21.
- Liu, J., Wang, L., Wang, Y., Fang, H., Wang, X. (2024). "Meta-Analysis of Risk Factors for Posttraumatic Stress Disorder in Myocardial Infarction", *Medicine (Baltimore)*, 103(3).
- Lotfi, S., Başçılar, M. (2017). "Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Sosyal Hizmet." *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2017): 275–286.
- MacDonald, D. A. (2000). "Spirituality: Description, Measurement and Relation to the Five Factor Model of Personality." *Journal of Personality*, 68(1):153–197. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.t01-1-00094>
- Mamun, M. A., Huq, N., Papia, Z. F., Tasfina, S., Gozal, D. (2019). "Prevalence of Depression Among Bangladeshi Village Women Subsequent to a Natural Disaster: A pilot study". *Psychiatry Research*, 276: 124–128.
- Mansour, M., Joseph, G. R., Joy, G. K., Khanal, S., Dasireddy, R. R., Menon, A., Mason, I. B., Kataria, J., Patel, T., Modi, S. (2023). "The Biobehavioural Effectiveness of Spiritual-Hypnosis-Assisted Therapy in PTSD with Childhood Trauma." *Cureus*, 15(9). <https://doi.org/10.7759/cureus.44905>
- Maraşlı, A. B. (2024). *Depremde Göçük Altından Çıkarılan Bireylerde Travma ve Umutsuzlukla Bilişsel Davranışçı Terapinin Etkinliği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Martı, H. (Hazırlayan). (2019). *İslam Nedir?*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Martin, M. L. (2014). *Effects of Life Events on the Onset of Delayed Post-Traumatic Stress Disorder in Aging Combat Veterans*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. California State University – San Bernardino, School of Social Work, San Bernardino, CA.

- Marwa, K. I. (2016). "Psychosocial Sequels of Syrian Conflict". *Journal of Psychiatry*, 19(2): 355–363.
- Mayoral Sánchez, E. G., Laca Arocena, F. A., Mejía Ceballos, J. C. (2010). "Daily Spiritual Experience in Basques and Mexicans: A Quantitative Study / Experiencia Espiritual Cotidiana En Vascos Y Mexicanos: Un Estudio Cuantitativo." *Journal of Transpersonal Research*, 2(1): 10–25.
- Michael, C., Cooper, M. (2013). "Post-Traumatic Growth Following Bereavement: A Systematic Review of the Literature." *Counselling Psychology Review*, 28(4): 18–33.
- Miran, H. (2010). *Hamd ve Şükür Kavramlarının Psikolojik Tahlili*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Nişancı, Z. (2023). *Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık (Türkiye İnanç ve Dindarlık Araştırması – TİDA)*. Mahya Yayıncılık, İstanbul.
- Nobakht, H. N., Ojagh, F. S., Dale, K. Y. (2019). "Risk Factors of Post-Traumatic Stress Among Survivors of the 2017 Iran Earthquake: The Importance of Peritraumatic Dissociation", *Psychiatry Research*, 271: 702–707.
- Norris, F. H., Friedman, M. J., Watson, P. J., Byrne, C. M., Diaz, E., Kaniasty, K. (2002). "60,000 Disaster Victims Speak: Part I. An Empirical Review of the Empirical Literature, 1981—2001", *Psychiatry*, 65(3): 207–239.
- Obbarius, N., Fischer, F., Liegl, G., Obbarius, A. ve Rose, M. (2021). "A Modified Version of The Transactional Stress Concept According to Lazarus and Folkman Was Confirmed in a Psychosomatic Inpatient Sample". *Frontiers in Psychology*, 12, 584333. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.584333>
- Ogińska-Bulik, N., Zadworna-Cieślak, M. (2015). "Spirituality and the Negative and Positive Effects of Traumatic Experiences in a Group of Emergency Service Workers". *Polish Journal of Applied Psychology*, 13(2): 9–24.
- O’Leary, V. E., Alday, C. S., Ickovics, J. R. (1998). "Models of life change and posttraumatic growth". R. G. Tedeschi, C. L. Park ve L. G. Calhoun (Ed.). *Posttraumatic growth: Positive changes in the aftermath of crisis*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ, 127–151.
- Olf, M. (2017). "Sex and Gender Differences in Post-Traumatic Stress Disorder: an Update", *European Journal of Psychotraumatology*, 8: 1351204. <https://doi.org/10.1080/20008198.2017.1351204>

- Oruç, C. (2008). “Din Kişisel ve Sosyal Bir İhtiyaçtır”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2): 129–141.
- Otto, R. (1958). *The Idea of the Holy: An Inquiry into The Non-Rational Factor in the Idea of the Divine and its Relation to the Rational*. Oxford University Press.
- Oyman, N. (2023). “Deprem Sonrası İyileştirme Yaklaşımları Olarak Uygulanan Psikososyal Destek Uygulamaları ve Din.” *5th International Anatolian Scientific Research Congress*, July 21-23, 2023, Hakkari, Türkiye, ss. 832-837.
- Oxman, T. E., Freeman, D. H. Jr, Manheimer, E. D. (1995). “Lack of Social Participation or Religious Strength and Comfort as Risk Factors for Death After Cardiac Surgery in the Elderly”. *Psychosomatic Medicine*, 57(1): 5–15.
- Öles, M. (2019). *Dezavantajlı Gruplarla Çalışan Ruh Sağlığı Çalışanlarının Yaşadığı İkincil Travmatik Stres, Tükenme ve Baş Etme Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Öz, A. (2024). *Yaşlılarda Günlük Manevi Deneyimler ve Yaşam Kalitesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Özbaş, M. (2020). “Musîbetler ve salgınlardan kurtuluşa ilişkin dinî tutum: Dua”. F. Çakı (Ed.), *Modernitenin pandemik hâlleri*. Nobel Yayınevi, Ankara, 481–494.
- Özden, M. Ş. (2013). *Depreme Bağlı Travmatik Stres ve Depresyon Belirtilerinin Göç ve Sosyal Destek Kaybı ile İlişkisine Yönelik Çok Faktörlü Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özen, Y. (2018). *Travmatik ‘Ben’ ya da Çift Sarılı Yumurta*. Çınaraltı Yayıncılık, Ankara.
- Özenir, N. (2024). *Üniversite Sınavına Hazırlanan Depremzede Öğrencilerin Deprem Sonrası Travma Düzeyleri ile Sınav Kaygıları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Samandağ Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Okan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Özer, M. (2024). *6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremini Yaşayan Bireylerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Travma Sonrası Büyüme ve Varoluşsal Kaygılar Arasındaki İlişkide Ruminasyonun Rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya Bilim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antalya.
- Özgen, F., Aydın, H. (1999). “Travma Sonrası Stres Bozukluğu”. *Turkish Journal of Clinical Psychiatry*, 2(1): 34–41.

- Pai, A., Surís, A. M., North, C. S. (2017). "Posttraumatic Stress Disorder in the DSM-5: Controversy, Change and Conceptual Considerations." *Behavioral Sciences*, 7(1): 7. <https://doi.org/10.3390/bs7010007>
- Parappully, J., Rosenbaum, R., Van den Daele, L., Nzewi, E. (2002). "Thriving After Trauma: The Experience of Parents of Murdered Children." *Journal of Humanistic Psychology*, 42(1): 33–70. <https://doi.org/10.1177/0022167802421003>
- Pargament, K. I. (1997). *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research and Practice*. Guilford Press, New York.
- Pargament, K. I. (1999). "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No, The International". *Journal for the Psychology of Religion*, 9(1): 3-16.
- Pargament, K. I. (1999). *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. New York: Guilford Press.
- Pargament, K. I., Koenig, H. G., ve Perez, L. M. (2000). "The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE". *Journal of Clinical Psychology*, 56(4): 519–543.
- Park, C. L. (2005). "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress". *Journal of Social Issues*, 61(4): 707–729.
- Park, C. L., Folkman, S. (1997). "Meaning in the Context of Stress and Coping." *Review of General Psychology*, 1(2): 115–144. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.1.2.115>
- Pearce, M. J., Haynes, K., Rivera, N. R., Koenig, H. G. (2018). "Spiritually Integrated Cognitive Processing Therapy: A New Treatment for Post-Traumatic Stress Disorder That Targets Moral Injury". *Global Advances in Health and Medicine*, 7: 1–7. <https://doi.org/10.1177/2164956118759939>
- Peker, H. (2023). *Din Psikolojisi*. Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Pemik, F. G. (2024). *Investigation of the Factors Related with Posttraumatic Stress and Posttraumatic Growth Among Emerging Adults Who Experienced the 2023 Kahramanmaraş Centered Earthquakes*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pietruch, M. (2010). *Posttraumatic Growth and Recovery in People with First Episode Psychosis: An Investigation into the Role of Self-Disclosure, Rumination and Posttraumatic Symptoms*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of East Anglia, School of Psychology. Norwich, Birleşik Krallık.

- Rafiey, H., Alipour, F., LeBeau, R., Salimi, Y. (2019). "Prevalence and Determinants of PTSD 3 Years After an Earthquake in Iran". *Community Mental Health Journal*, 55(3): 542–547.
- Roof, W. C. (1993). *A Generation of Seekers: The Spiritual Journeys of The Baby Boom Generation*. Harper, San Francisco.
- Rose, S. (2001). "Is the Term 'Spirituality' a Word that Everyone Uses But Nobody Knows What Anyone Means by it?". *Journal of Contemporary Religion*, 16(2):193-207.
- Rovatti, K. B., Teodoro, M., Kern de Castro, E. (2012). "Memórias e Prevalência de Trans-torno de Estresse Pós-Traumático Em Uma Unidade de Terapia Intensiva / Memories and Prevalence of Posttraumatic Stress Disorder in Intensive Care Units." *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 25(3): 499–505. <https://doi.org/10.1590/S1678-71532012000300010>
- Sánchez, B. L., et al. (2010). Daily spiritual experiences and psychological well-being among older adults. *The Journal of Positive Psychology*, 5(3), 188-197.
- Salcioglu, E., Başoğlu, M., ve Livanou, M. (2007). "Post-Traumatic Stress Disorder and Co-morbid Depression Among Survivors of the 1999 Earthquake in Turkey". *International Journal of Social Psychiatry*, 53(5): 357–363. <https://doi.org/10.1111/j.0361-3666.2007.01000.x>
- Sami, S. (2019). *Travmatik Kayıp (Ölümler) Sonrasında Dini İnanç Sahibi Olan ve Olmayan Bireylerin Ölüme, Yasa ve Sonrasında Yaşanan Sürece Dair Tutumlarının Karşılaştırılması (Nitel Bir Araştırma)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarman, A. (2012). *Elazığ İli Karakoçan İlçesinde Yaşanan Yıkıcı Deprem Sonrasında, Depremi Yaşayan İlköğretim Çağı Çocuklarda Kaygı Düzeyi, Depresyon Belirtileri ve Etkileyen Faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Sawyer, A., Ayers, S., & Field, A. P. (2010). "Posttraumatic growth and adjustment among individuals with cancer or HIV/AIDS: A meta-analysis. " *Clinical Psychology Review*, 30(4): 436–447.
- Schaefer, J. A. ve Moos, R. H. (1998). "The context for posttraumatic growth: Life crises, individual and social resources, and coping". R. G. Tedeschi, C. L. Park ve L. G. Calhoun (Ed.), *Posttraumatic growth: Positive changes in the aftermath of crisis*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ, 193–216.

- Schrader, C., Ross, A. (2021). "A Review of PTSD and Current Treatment Strategies". *Missouri Medicine*, 118(4): 546–552. <https://doi.org/10.48086/missourimed.2021.025>
- Selli, S. (2021). *Elazığ Depremini Yaşayan Bireylerde Çocukluk Çağı Travmalarının Psikolojik Sağlamlık Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Seo, H., ve Lee, O. (2020). "Mediating Role of Post-Traumatic Stress Disorder in Post-Traumatic Growth in Adults Who Experienced the 2017 Pohang Earthquake". *Journal of Affective Disorders*, 261: 234–240. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.11.162>
- Sert, Z. Y. (2019). *Sağlık Çalışanlarında Travma Sonrası Stres Bozukluğu Gelişimi ile Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Shalev, A. Y. (2009). "Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) and Stress-Related Disorders." *Psychiatric Clinics of North America*, 32(3): 687–704. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2009.06.001>
- Shamia, N. A., Thabet, A. A. M., Vostanis, P. (2015). "Exposure to War Traumatic Experiences, Post-Traumatic Stress Disorder and Post-Traumatic Growth Among Nurses in Gaza". *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 22(10): 749–755.
- Shand, L. K., Cowlshaw, S., Brooker, J. E., Burney, S., Ricciardelli, L. A. (2015). "Correlates of Post-Traumatic Stress Symptoms and Growth in Cancer Patients: A Systematic Review and Meta-Analysis." *Psycho-Oncology*, 24(6): 624–634. <https://doi.org/10.1002/pon.3719>
- Shaw, A., Joseph, S., Linley, P. A. (2005). "Religion, Spirituality, and Posttraumatic Growth: A Systematic Review." *Mental Health, Religion & Culture*, 8(1): 1–11. <https://doi.org/10.1080/1367467032000157981>
- Sheline, K. T. (2013). *The Moderating Role of Posttraumatic Growth on Suicide Risk Among Trauma Exposed Undergraduate Students*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Colorado State University, Fort Collins.
- Shrestha, R. (2015). "Post-Traumatic Stress Disorder among Medical Personnel after Nepal Earthquake, 2015". *Journal of Nepal Health Research Council*, 13(30): 144–148.
- Sibley, C. G., Bulbulia, J. (2012). "Faith after an Earthquake: A Longitudinal Study of Religion and Perceived Health before and after the 2011 Christchurch New Zealand Earthquake". *Plos ONE*, 7(12).

- Sim, B. Y., Lee, Y. W., Kim, H., & Kim, S. H. (2015). "Post-traumatic growth in stomach cancer survivors: Prevalence, correlates and relationship with health-related quality of life." *European Journal of Oncology Nursing*, 19(3): 230–236.
- Skarupski, K. A., Fitchett, G., Evans, D. A. ve Mendes de Leon, C. F. (2010). "Daily Spiritual Experiences in a Biracial, Community-Based Population of Older Adults". *Aging and Mental Health*, 14(7): 779–789.
- Soykan, N. Y. (2024). "Doğal Afet Sonrası Travma, Yas ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(26): 511–552. <https://doi.org/10.53683/gifad.1431842>
- Sönmez, M.B. (2022). "Depremın Psikolojik Etkileri Psikolojik Destek ve Korkuyla Baş Etme". *TOTBİD Dergisi*, 21: 337-343.
- Stokes, Kenneth. (1991). "Faith Development in the Adult Life Cycle". *Journal of Religious Gerontology*, 7/1-2: 167-184.
- Sullivan, G. M., Neria, Y. (2009). "Pharmacotherapy of PTSD: Current status and controversies." *Psychiatric Annals*, 39(6): 342–347. <https://doi.org/10.3928/00485713-20090515-01>
- Sun, L. Su, G. Tian, Q. Qi, W. Liu, F. Qi, M., Li, R. (2019). "Religious Belief and Tibetans Response to Earthquake Disaster: A Case Study of the 2010 Ms 7.1 Yushu Earthquake, Qinghai Province, Chine". *Springer*, 99: 141-159.
- Sürme Kılıç, İ. (2024). *6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası Depremzedelerde İntihar Riskinin Değerlendirilmesi ve Psikolojik Dayanıklılık, Posttravmatik Stres Bozukluğu ve Depresyon ile İlişisinin Araştırılması*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Gaziantep.
- Süzen, B. (2015). *1999 Marmara Depremi'ni Yaşamış Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şakiroğlu, M. (2019). "Post-Traumatic Growth among the 1999 Düzce Earthquake Survivors". *Psycho-Educational Research Reviews*, 8(3): 61–72.
- Şalcıoğlu, E., Başoğlu, M., Livanou, M. (2003). "Long-Term Psychological Outcome for Non-Treatment-Seeking Earthquake Survivors in Turkey". *Journal of Nervous and Mental Disease*, 191(3): 154–160.

- Şenyüz, S., Ergün, D., & Çakıcı, E. (2021). "The effect of traumatic loss on posttraumatic growth among 2011 Van earthquake survivors: The mediating role of posttraumatic stress." *Alpha Psychiatry*, 22(2): 79–84.
- Şimşir, Z., Boynueğri, S. T., Dilmaç, B. (2017). "Religion and Spirituality in the Life of Individuals with Paraplegia: Spiritual Journey from Trauma to Spiritual Development". *Spiritual Psychology and Counseling*, 2(1): 89–110. <https://doi.org/10.12738/spc.2017.1.0023>
- Taku, K., Cann, A., Tedeschi, R. G., Calhoun, L. G. (2009). "Intrusive Versus Deliberate Rumination in Posttraumatic Growth across US and Japanese Samples." *Anxiety, Stress, & Coping*, 22(2): 129–136. <https://doi.org/10.1080/10615800802317841>
- Taplamacıoğlu, M. (1962). "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1–4): 141–152.
- Tarhan, S. (2024). *6 Şubat Depremi Sonrasında Travmatik Yaşantısı Olan Bireylerde Psikolojik Sağlamlık ile Travma Sonrası Büyüme ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Taşdelen, B. (2024). *6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerini Deneyimlemiş Yetişkin Depremzedelerde Başa Çıkma Tutumları, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Semptomlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Tedeschi, R. G., Calhoun, L. G. (1995). *Trauma & Transformation: Growing in the Aftermath of Suffering*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Tedeschi, R. G., Calhoun, L. G. (1996). "The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the Positive Legacy of Trauma." *Journal of Traumatic Stress*, 9(3): 455–471. <https://doi.org/10.1007/BF02103658>
- Tedeschi, R. G., Calhoun, L. G. (2004). "Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence." *Review of General Psychology*, 8(3): 306–321. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.3.306>
- Tedeschi, R. G., Park, C. L., Calhoun, L. G. (Eds.). (1998). *Posttraumatic Growth: Positive Changes in the Aftermath of Crisis*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tekcan, E. E. (2018). *Yetişkinlerde Travma Sonrası Stres Belirtileri ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Öz-Şefkatin Düzenleyici Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Temşi, Z. (2024). *06.02.2023 Tarihli Kahramanmaraş Depremlerinde Psikososyal Destek Kapsamında Deprem Bölgesinde Görev Alan Meslek Elemanlarının Kadın Depremzedelere İlişkin Deneyimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Tokgünaydın, S., Sütcü, S. (2016). “Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Tedavisinde Bilişsel Davranışçı Grup Terapisinin Etkililiği: Sistematik Bir Gözden Geçirme”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(1): 95–107. <https://doi.org/10.18863/pgy.01566>
- Tolin, D. F., Foa, E. B. (2006). “Sex Differences in Trauma and Posttraumatic Stress Disorder: A Quantitative Review of 25 Years of Research”. *Psychological Bulletin*, 132(6): 959–992.
- Tornstam, L. (1997). “Gerotranscendence: The Contemplative Dimension of Aging”. *Journal of Aging Studies*, 11(2):143–154. [https://doi.org/10.1016/S0890-4065\(97\)90018-9](https://doi.org/10.1016/S0890-4065(97)90018-9)
- Turgut, M. (2024). *Ortaokul Öğrencilerine Deprem ve Tanrı Algısı (Gaziantep İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tümer, G. (1994). “Din”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, cilt 9, 479–483.
- Underwood, L. G. (2006). “Ordinary Spiritual Experience: Qualitative Research, Interpretive Guidelines and Population Distribution for the Daily Spiritual Experience Scale.” *Archive for the Psychology of Religion*, 28(1):181–218. <https://doi.org/10.1163/008467206777832562>
- Underwood, L. G. (2011). “The Daily Spiritual Experience Scale: Overview and results.” *Religions*, 2(1): 29–50. <https://doi.org/10.3390/rel2010029>
- Underwood, L. G. ve Teresi, J. A. (2002). “The Daily Spiritual Experience Scale: Development, Theoretical Description, Reliability, Exploratory Factor Analysis, and Preliminary Construct Validity”. *Annals of Behavioral Medicine*, 24(1): 22–33. https://doi.org/10.1207/S15324796ABM2401_04
- Underwood, L. G., Teresi, J. A. (2002). “The Daily Spiritual Experience Scale: Development, Theoretical Description, Reliability, Exploratory Factor Analysis, and Preliminary Construct Validity Using Health-Related Data”. *Annals of Behavioral Medicine*, 24(1): 22–33. https://doi.org/10.1207/S15324796ABM2401_04

- Uygur, S. S. (2024). “Deprem Mağduru Üniversite Öğrencilerinin Sahip Oldukları Sosyal Destek Ağlarının Travma Sonrası Psikolojik İyileşmeye Yönelik Algı ve Görüşleri”. *Akademik Yaklaşım Dergisi*, 15(1): 697-723.
- Ünal Erzen, M., Dikkatli, S. (2019). “Travma Sonrası Stres Bozukluğunda Medyanın Rolü”. *Akademik Sosyal Araştırmalar*, 7: 51–61. <https://doi.org/10.31455/asya.530943>
- Ünal, S. (2019). *Deprem Kavramı Algısı ve Depreme İlişkin Değerlendirmeler; 8 Mart 2010 Okçular-Kovancılar Depremi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Van der Kolk, B. A., McFarlane, A. C., Weisaeth, L. (Ed.). (1996). *Traumatic stress: The effects of overwhelming experience on mind, body and society*. The Guilford Press, New York.
- Van Slyke, J. A. (2013). *Post-traumatic growth* (Teknik Rapor). Naval Center for Combat & Operational Stress Control, U.S. Department of Defense. San Diego, CA.
- Wachholtz, A. B., Pearce, M. J., Koenig, H. (2007). “Exploring the Relationship Between Spirituality, Coping and Pain”. *Journal of Behavioral Medicine*, 30(4): 311–318. <https://doi.org/10.1007/s10865-007-9114-7>
- Weiss, D. S. ve Marmar, C. R. (1996). “The Impact of Event Scale – Revised”. J. Wilson ve T. M. Keane (Ed.), *Assessing psychological trauma and PTSD*. Guilford Press, New York, 399–411.
- Widows, M. R., Jacobsen, P. B., Booth-Jones, M., Fields, K. K. (2005). “Predictors of Posttraumatic Growth Following Bone Marrow Transplantation for Cancer”. *Health Psychology*, 24(3): 266–273.
- Wink, P., Dillon, M. (2002). “Spiritual Development Across the Adult Life Course: Findings from a Longitudinal Study”. *Journal of Adult Development*, 9(1): 79–94.
- Wolchik, S. A., Cox, S., Tein, J. Y., Sandler, I. N., Ayers, T. S. (2008). “Six-Year Longitudinal Predictors of Posttraumatic Growth in Parentally Bereaved Adolescents and Young Adults.” *Omega: Journal of Death and Dying*, 58(2): 107–128. <https://doi.org/10.2190/OM.58.2.b>
- Wu, Z., Xu, J., He, L. (2014). “Psychological Consequences and Associated Risk Factors among Adult Survivors of the 2008 Wenchuan Earthquake”. *BMC Psychiatry*, 14: 126.

- Yağız, N. (2021). *Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Erzurum İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yağlı Soykan, N. (2024). “Doğal Afet Sonrası Travma, Yas ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Gümüşhane İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1): 511-552. <https://doi.org/10.53683/gifad.1431842>
- Yıldırım, K. (2022). *Ortaokul Öğrencileri Üzerinde Depremın Travmatik Etkileri: Nitel Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Yıldız, G. (2024). “Konuşulmayanın Yankıları: 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminin Zihinlerde Bıraktığı İzler ve Sosyal Yansımaları”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(4):505-516.
- Yıldız, B., Akkoyun, A. Z. (2023). “Deprem Sonrası Psikiyatrik Destek”. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2): 817-820.
- Yılmaz, B. (2006). *Arama-Kurtarma Çalışanlarında Travma Sonrası Stres Belirtileri ve Travma Sonrası Büyüme ile İlişkili Değişkenler*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Ankara.
- Yılmaz, E. (2023). “Talip Küçükcan, Ali Köse, Doğal Afetler ve Din (Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme)”. *Tevilat*, 4(2): 479-483.
- Yorulmaz, H., Bayraktar, S., Özdiilli, K. (2010). “Posttraumatic Growth in Chronic Kidney Failure Disease”. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5: 2313–2319.
- Zhou, X., Kang, L., Sun, X., Song, H., Mao, W., Huang, X., Zhang, Y., Li, J. (2013). "Prevalence and Risk Factors of Post-Traumatic Stress Disorder among Adult Survivors of the Wenchuan Earthquake in China". *Comprehensive Psychiatry*, 54(5): 493–502. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2012.12.01>.
- Zimmer, Z., Jagger, C., Chiu, C. T., Ofstedal, M. B., Rojo, F., Saito, Y. (2016). “Spirituality, Religiosity, Aging and Health in Global Perspective: A review”. *SSM – Population Health*, 2: 373–381.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., Cole, B., Rye, M. S., Butter, E. M., Belavich, T. G., Hipp, K. M., Scott, A. B., & Kadar, J. L. (1997). “Religion and Spirituality: Unfuzzifying the Fuzzy.” *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36(4), 549–564. <https://doi.org/10.2307/1387689>

- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., Cole, B., Rye, M. S., Butter, E. M., Belavich, T. G. ve Kardar, J. L. (1997). "Religion and Spirituality: Unfuzzifying the Fuzzy". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36(4): 549–564. <https://doi.org/10.2307/1387689>
- Zoellner, L. A., Bentley, J. A., Feeny, N. C., Klein, A. B., Dolezal, M. L., Angula, D. A., Egeh, M. H. (2021). "Reaching the Unreached: Bridging Islam and Science to Treat the Mental Wounds of War." *Frontiers in Psychiatry*, 12: 599293. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2021.599293>
- Zorlu, E. (2024). *Ölüm Farkındalığı ile Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişkide Maneviyatın Aracı Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

EK-1: Demografik Bilgi Formu

Sayın katılımcı,

Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans öğrencisi Feyza Oduncuoğlu tarafından, Prof. Dr. Sema Eryücel'in danışmanlığında yürütülen bir yüksek lisans tezi çalışmasıdır. Araştırmanın amacı, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen 18 yaş üstü bireylerde olayların etkisi, tinsel deneyimler ve travma sonrası dönüşüm arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Bu araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Anket kapsamında sizden kimliğinizi belirlemeye yönelik herhangi bir bilgi talep edilmemektedir. Katılımcıların yanıtları kesinlikle gizli tutulacak, üçüncü kişilerle paylaşılmayacak ve yalnızca araştırma amaçları doğrultusunda değerlendirilecektir.

Her bir soruyu yanıtlamadan önce ilgili açıklamaları dikkatlice okuyunuz ve bu açıklamalara uygun şekilde işaretleme yapınız.

Araştırmaya katkılarınızdan ötürü teşekkür ederiz.

Feyza ODUNCUĞLU

Demografik Bilgi ve Deprem Deneyimi Anketi

Cinsiyet

- ☐ Kadın
- ☐ Erkek

Yaş

- ☐ 18-25
- ☐ 26-35
- ☐ 36-45
- ☐ 46-55
- ☐ 56 +

Medeni Durum

- ☐ Evli
- ☐ Bekar
- ☐ Boşanmış
- ☐ Eşi vefat etmiş

Eğitim Durumu

- ☐ İlkokul
- ☐ Ortaokul
- ☐ Lise
- ☐ Lisans
- ☐ Lisansüstü

Gelir Düzeyi

- ☐ Çok Düşük
- ☐ Düşük
- ☐ Orta
- ☐ Ortanın üstü
- ☐ Yüksek

Deprem Deneyimi Soruları

1. Depremden sonra evinizde hasar kaydı oldu mu?
 - ☐ Evim yıkıldı
 - ☐ Ağır hasar
 - ☐ Orta hasar
 - ☐ Hafif hasar
 - ☐ Hasar kaydı yok
2. Depremde enkaz altında kaldınız mı?
 - ☐ Evet
 - ☐ Hayır
3. Enkaz altında ne kadar süre kaldınız?
 - ☐ Hiç kalmadım
 - ☐ 1-24 saat kaldım
 - ☐ 2 veya daha fazla gün kaldım
4. Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan göçük altında kalan oldu mu?
 - ☐ Evet
 - ☐ Hayır
5. Depremden sonra herhangi bir sağlık problemi yaşadınız mı? Yaralandınız mı?
 - ☐ Evet
 - ☐ Hayır
6. Akrabalarınızdan/yakınlarınızdan yaralanan var mı?
 - ☐ Evet
 - ☐ Hayır
7. Depremden dolayı akrabanızı/yakınınızı kaybettiniz mi?
 - ☐ Evet
 - ☐ Hayır
8. Mal kaybı yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne düzeyde yaşadınız?
 - ☐ Hiç
 - ☐ Biraz
 - ☐ Çok
 - ☐ Çok fazla
9. Deprem sırasında yaşadığınız korku ve dehşeti aşağıdaki ölçeğe göre nasıl değerlendirirsiniz?
 - ☐ Hiç korku yaşamadım
 - ☐ Biraz
 - ☐ Oldukça
 - ☐ Şiddetli
 - ☐ Çok şiddetli

EK-2: Olayların Etkisi Ölçeği

	OLAYIN ETKİSİ ÖLÇEĞİ	Hiç	Çok az	Bazen	Genellikle	Her zaman
1	Benzeyen her şey, olayla ilgili duygularımı aklıma getiriyor ve hatırlatıyor.					
2	Uykumu sürdürmekte, kesintisiz ve derin bir uyku uyumakta zorlanıyorum, uykum bölünüyor.					
3	Olayla ilgisiz ve farklı şeyler dahi bana olayı hatırlatıyor, aklıma getiriyor ve düşündürüyor.					
4	Kendimi huzursuz ve öfkeli hissediyorum.					
5	Olayı düşündüğümde, olayı hatırlatan şeylerle karşılaştığımda keyfimin kaçmasına canımın sıkılmasına izin vermiyorum.					
6	İstemediğim halde olay aklıma geliyor ve onu düşünmek zorunda kalıyorum.					
7	Sanki olayı yaşamamışım, olmamış ve gerçek değilmiş gibi hissediyorum.					
8	Olayı hatırlatan durum, yer ve koşullardan uzak duruyorum, kaçınıyorum.					
9	Olayla ilgili görüntüler fotoğraf gibi, film gibi gözümün önünde canlanıyor.					
10	Ani ses, görüntü ve hareketlerden çabuk irkiliyorum ve abartılı tepkiler veriyorum.					
11	Olayı düşünmemeye çalışıyorum.					
12	Olayla ilgili birçok duyguyu hala taşıdığımı fark ettim fakat bunların üzerinde durmuyorum ve çözmeye çalışmıyorum.					
13	Sanki bütün duygularımı kaybetmiş gibi hissediyorum, kendimi hissizleşmiş ve donuklaşmış gibi algılıyorum.					
14	Zaman zaman olay sırasındaki duygularımı yeniden hatırlıyorum ve sanki o anı yeniden yaşıyormuş gibi tepkiler gösteriyorum.					
15	Uykuya dalmakta zorluk çekiyorum.					
16	Olayla ilgili yaşadığım duyguları o kadar canlı hatırlıyorum ki, sanki dalga dalga üzerime geliyorlar.					
17	Olayı hafızamdan silmeye ve unutmaya çalışıyorum.					
18	Dikkatimi toplamada ve yoğunlaşmada zorluk çekiyorum.					
19	Olayı hatırlatan şeylerle karşılaştığımda, terleme, kızarma, titreme, çarpıntı, nefes alma güçlüğü, göğüste baskı hissi gibi bedensel belirtiler yaşıyorum.					
20	Olayla ilgili rüyalar görüyorum.					
21	Kendimi tetikte ve diken üstünde hissediyorum, güvenliğimle ilgili endişeler duyuyorum.					
22	Olay hakkında konuşmamaya çalışıyorum.					

EK-3: Tinsel Deneyimler Ölçeği

Aşağıdaki liste sizin yaşamış olduğunuz ya da yaşamadığınız deneyimler içerebilir, bu yüzden lütfen ne sıklıkla bu deneyimleri yaşadığınızı dikkate alınız ve bunları yaşamamız gerekip gerekmediğini önemsemeyiniz. Birçok maddede “Tanrı” kelimesini kullanılıyor; ama siz, kendiniz için kutsal olan başka bir fikir veya kelimeyi bunun yerine koyarak düşünebilirsiniz.

1=Hiçbir zaman ;

6=günde birçok kez anlamına gelmektedir.

1. Tanrı'nın varlığını hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
2. Tüm yaşamla bir bağlantım olduğunu hissedirim.	1	2	3	4	5	6
3. İbadet sırasında, ya da Tanrı ile bağlantı kurduğum diğer zamanlarda, beni günlük yaşam kaygılarından uzaklaştıran bir haz duyarım.	1	2	3	4	5	6
4. Din veya maneviyatımdan güç alırım.	1	2	3	4	5	6
5. Din veya maneviyatımda rahatlık bulurum.	1	2	3	4	5	6
6. Derin bir iç huzur veya uyum hissedirim.	1	2	3	4	5	6
7. Günlük etkinliklerin arasında Tanrı'nın yardımını isterim.	1	2	3	4	5	6
8. Günlük etkinliklerin arasında Tanrı tarafından yönlendirildiğimi hissedirim.	1	2	3	4	5	6
9. Tanrı'nın doğrudan bana olan sevgisini hissedirim.	1	2	3	4	5	6
10. Tanrı'nın bana olan sevgisini başkaları aracılığıyla hissedirim.	1	2	3	4	5	6
11. Yaradılışın güzelliğinden ruhsal olarak çok etkilenirim.	1	2	3	4	5	6
12. Bana verilen nimetlere şükrederim.	1	2	3	4	5	6
13. Diğerleri için özverili bir ilgi hissedirim.	1	2	3	4	5	6
14. Diğer insanları hatalarıyla da kabul ederim.	1	2	3	4	5	6
15. Tanrı'ya yakın olmayı ya da O'nunla birlikte olmayı arzularım.	1	2	3	4	5	6
16. Genel olarak, kendimi Tanrı'ya yakın hissedirim.	1	2	3	4	5	6

EK-4: Travma Sonrası Dönüşüm Envanteri

	Hiç Yaşamadım	Çok az yaşadım	Biraz yaşadım	Orta düzeyde Yaşadım	Oldukça fazla yaşadım	Aşırı derecede Yaşadım
1. Hayatıma verdiğim değer arttı.	0	1	2	3	4	5
2. Hayatımın kıymetini anladım.	0	1	2	3	4	5
3. Yeni ilgi alanları geliştirdim.	0	1	2	3	4	5
4. Kendime güvenim arttı.	0	1	2	3	4	5
5. Manevi konuları daha iyi anladım.	0	1	2	3	4	5
6. Zor zamanlarda başkalarına güvенеbileceğimi anladım.	0	1	2	3	4	5
7. Hayatıma yeni bir yön verdim.	0	1	2	3	4	5
8. Kendimi diğer insanlara daha yakın hissetmeye başladım.	0	1	2	3	4	5
9. Duygularımı ifade etme isteğim arttı.	0	1	2	3	4	5
10. Zorluklarla başa çıkabileceğimi anladım.	0	1	2	3	4	5
11. Hayatımı daha iyi şeyler yaparak geçirebileceğimi anladım.	0	1	2	3	4	5
12. Olayları olduğu gibi kabullenmeyi öğrendim.	0	1	2	3	4	5
13. Yaşadığım her günün değerini anladım.	0	1	2	3	4	5
14. Yaşadığım olaydan sonra benim için yeni fırsatlar doğdu.	0	1	2	3	4	5
15. Başkalarına karşı şefkat hislerim arttı.	0	1	2	3	4	5
16. İnsanlarla ilişkilerimde daha fazla gayret göstermeye başladım.	0	1	2	3	4	5
17. Değişmesi gereken şeyleri değiştirmek için daha fazla gayret göstermeye başladım.	0	1	2	3	4	5
18. Dini inancım daha da güçlendi.	0	1	2	3	4	5
19. Düşündüğümünden daha güçlü olduğumu anladım.	0	1	2	3	4	5
20. İnsanların ne kadar iyi olduğu konusunda çok şey öğrendim.	0	1	2	3	4	5
21. Başkalarına ihtiyacım olabileceğini kabul etmeyi öğrendim.	0	1	2	3	4	5

Ek-5: Ölçek İzinleri

Ynt: Olayların etkisi ölçeği

Kullanabilirsiniz.

Kolay gelsin

Dr.Pakize Cervatoglu Geyran

İlet: Travma Sonrası Gelişim Ölçeği

Merhaba,
Travma Sonrası Gelişim Ölçeği'ni bilimsel amaçlarla ve kaynak göstererek kullanabilirsiniz. Ekte ölçeği ve kaynak gösterilecek makalesini gönderiyorum.
İyi çalışmalar

Prof. Dr. Gülay Dirik

AHMET AKIN

29.11.2023

Kime: Feyza Oduncuoğlu >

Ynt: Tinsel deneyimler ölçeği

Kullanabilirsiniz iyi çalışmalar

EK-5

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Feyza Oduncuoğlu
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Hacı Dudu Mehmet Gebizli Kız Anadolu İHL
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Diploması	
Tez/ Dönem Projesi Konusu	
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	